

«Å banke på stengte dører»

En kvalitativ studie av organiserte afrikanske og norskafrikanske kvinners syn på rasisme,
feminisme og kjønnslikestilling i Norge.

Frida N. S. Orupabo

MASTEROPPGAVE I SOSIOLOGI
INSTITUTT FOR SOSIOLOGI OG SAMFUNNSGEOGRAFI. DET
SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FAKULTET.

UNIVERSITETET I OSLO

HØST 2011

FORORD

På tross av at jeg opplever det som en lettelse og endelig kunne levere fra meg oppgaven, kjennes det samtidig rart å skulle sette et siste punktum etter å ha jobbet med den i mer enn et år. Arbeidet med masteroppgave har vært gøy men også krevende.

Stor takk til alle de kvinnene som har delt sine tanker og erfaringer med meg. Alle samtalene har vært utrolig lærerike og inspirerende. Jeg er evig takknemlig.

Takk til hovedveileder Cathrine Holst for god veiledning. På tross av at veiledningsperioden ble lengre enn antatt har du vært til stede 100% og vist stort engasjement.

Takk også til biveileder Cecilie Thun, for viktige innspill og nøye gjennomlesning av oppgaven.

Jeg vil også takke Martin for alle de sene kveldene med korrekturlesing og språkvask. Takk for at du har holdt ut med meg. Takk til Julia for interessante innfallsvinkler, gjennomlesning og søsterlig støtte. Ingen er så ivrig som du. Takk til Harletty for fruktbare diskusjoner og samtaler gjennom hele prosessen.

Takk til Ela, Golazin, Ane, KJ og Malin for hyggelige kaffepauser, gode samtaler og for all oppbakking!

Dessuten, takk til Senter for tverrfaglig kjønnsforskning for kontorplass, og for å ha fått muligheten til å skrive oppgaven i et berikende og stimulerende faglig miljø.

Oslo, 06. oktober 2011 Frida Orupabo

SAMMENDRAG

I denne oppgaven undersøkes hvordan subjektive erfaringer og identiteter påvirker politiske problemkonstruksjoner og aktivitet blant svarte kvinner i Norge. Mitt utgangspunkt er kvalitative intervjuer med organiserte afrikanske og norskafricanske kvinner. Ved bruk av kvalitative forskningsintervjuer ønsket jeg å få tilgang til informantenes erfaringer av det å være svart kvinne i Norge i dag, samt hvordan disse erfaringene har påvirket deres politiske engasjement og aktivisme. Jeg undersøker hvilken plass anti-rasistiske og -sexistiske kamper har i deres politiske arbeid. Et hovedfokus har vært på hvordan disse kvinnene forholder seg til temaer relatert til rasisme, feminisme og likestilling.

Lite er skrevet om ”minoritetskvinneorganisasjoner” i Norge, men av den forskningen som er gjort er et gjennomgående funn blant annet at ”minoritetskvinner” opplever at deres erfaringer usynliggjøres, og at de blir gjort til ”de andre” innenfor den feministiske majoritetsbevegelsen og i samfunnet generelt.

Jeg har ønsket å undersøke hvordan de ulike temaene (rasisme, feminisme og likestilling) knytter seg til fortellinger om dominansforhold. For å gripe informantenes subjektive erfaringer av miskjennelse trekker jeg blant annet på feministisk postkolonialisme. Dette perspektivet settes opp som et teoretisk rammeverk for å undersøke informantenes subjektive opplevelser av ekskludering og stigmatisering – det å bli sett på som annerledes og ikke bli tilskrevet verdi.

I studien fant jeg at et sentralt element ved mine informanternes fortellinger handlet om bekjempelse av rasialiseringsprosesser – prosesser der man blir gjort til ”de andre” – og assimileringprosesser de har møtt på innenfor institusjoner og i hverdagen.

Ambisjonene for denne oppgaven har vært å synliggjøre afrikanske og norskafricanske politiske aktivisme, for på den måten å kunne nyansere fremstillingen av den feministiske kvinnebevegelsen i Norge. Denne dokumentasjonen vil også kunne bidra til et teoretisk (og politisk) grunnlag for å utfordre sentrale begreper og perspektiver innen feministisk *'mainstream'* tenkning.

Innhold

FORORD	1
SAMMENDRAG	5
1. INNLEDNING	9
1.1 Problemstilling	9
1.2 Ambisjoner for oppgaven	9
1.3 Hvorfor viktig	10
1.4 Forskning på «minoritetskvinneorganisasjoner»	10
1.5 Norsk kontekst	12
1.6 Teoretisk / analytisk tilnærming	12
1.7 Presentasjon av case	13
1.8 Gangen i oppgaven	14
2. NORSK KVINNEBEVEGELSES HISTORIE	15
2.1 Kvinnebevegelse på sent 1960 tidlig 70 -tallet	15
2.2 Kvinnebevegelse på 1980- tallet	15
2.3 Kjønn møter «rase» og etnisitet	16
2.4 Dagens organisasjonslandskap	17
2.5 Organisasjonene i denne studien	18
3. METODE	21
3.1 Utvalg	21
3.2 Hvem er informantene?	22
3.3 Hvorfor begrense utvalget til afrikanske og norskafricanske kvinner?	23
3.4 Det kvalitative forskningsintervjuet	23
3.5 Intervjusituasjonen	25
3.6 Anonymisering av intervjuene	25
3.7 Analyse av kvalitative data, systematisering og bruk av datamaterialet	26
3.8 Vurdering av forskningens kvalitet	26
3.9 Begreper	28
4. TEORETISK RAMMEVERK	29
4.1 Svart feminisme	30
4.1.1 Utviklingen av et afrosentrisk perspektiv	31
4.1.2 Redefinering av politisk aktivisme	31
4.2 Interseksjonalitet	32
4.3 Feministisk postkolonialisme	34
4.4 Afrikansk perspektiv på feminisme	36
4.4.1 Kjønn: den primære kilden til undertrykkelse?	37
4.4.2 Den patriarkalske kjernefamilien	38
4.4.3 'Motherhood'	38
5. ANALYSE	40
5.1 Politisk aktivisme	40
5.1.1 Miskjennelse og ekskludering	40
5.1.2 "The personal is political"	42
5.1.3 Individuell 'empowerment': viktig for kollektiv mobilisering	47
5.1.4 Leksehjelp og reutdanning	48
5.1.5 Individuell 'empowerment': et startpunkt	49
5.1.6 Økonomisk 'empowerment'	50
5.1.7 Kollektivt identitetsarbeid som ekskluderende?	51
5.1.8 Politisk påvirkning på lokal, nasjonal og internasjonal arena	55
5.1.9 Politisk aktivisme på den nasjonale arena	56
5.1.10 Erfaringsbasert kunnskap som verdifull	56
5.1.11 «Minoriteter» som ekspertise?	58

5.1.12 Politisk aktivisme på internasjonalt nivå	62
5.1.13 Finansiering.....	62
5.1.13 Oppsummering.....	63
5.2 Rasisme	65
5.2.1 «Vi jobber ikke med rasisme».....	65
5.2.2 Rasisme som en viktig del av kvinnekampen.....	66
5.2.3 Rasisme som en subjektiv opplevelse.....	68
5.2.4 Rasisme et vanskelig tema	69
5.2.5 Fortellinger om rasisme i hverdagen.....	70
5.2.6 Et indirekte arbeid med rasisme.....	73
5.2.7 Rasisme et tema for ekspertene.....	74
5.2.8 Oppsummering.....	75
5.3 Feminisme og likestilling.....	76
5.3.1 «Vi kan ikke kalle organisasjonen for feministisk, men det er feminister i organisasjonen».....	76
5.3.2 Å definere organisasjonen som feministisk - en selvfølge	80
5.3.3 Feminisme – begrepslig og/eller ideologisk hinder for samarbeid?	80
5.3.4 Kvinner som grunnpilare i familien.....	85
5.3.5 Alder, som en viktig del av sosial organisering	86
5.3.6 Feiltolkning	88
5.3.7 En kritikk av den offisielle likestillingsdiskursen.....	90
5.3.8 Likestilling også mellom kvinner	93
5.3.9 «Fremstillingen av likestilling i Norge er hyklerisk»	93
5.3.10 Oppsummering.....	94
6. OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	96
6.1 Funn og forklaringer	96
6.1.1 Subjektive erfaringer leder til politisk engasjement	96
6.1.2 Betydningen av identitetsarbeid.....	97
6.1.3 Betydningen av rasisme	97
6.1.4 Betydningen av kjønn	98
6.2 Bidrag.....	99
6.3 Om overføringsmuligheter.....	100
6.4 Veien videre.....	100
7. Kildeliste	102
8. Vedlegg: Intervjuguide	112

1. INNLEDNING

”I Norge så er det mange muligheter. Det er jeg enig med, men disse mulighetene de er i et rom og det er glassdører på alle kanter. Alle ser disse mulighetene og det er nesten som de sier ”alle kan få tilgang” [...] og når du kommer, åpner skyvedøra seg og du kommer inn. Når jeg kommer, er det en glassdør. Den åpner seg ikke. Hva skjer med meg? Jeg slår meg skikkelig, men jeg ser det og alle sier ”det er der, du kan bare ta”, men jeg kommer ikke inn. Kommer jeg inn? Ikke nødvendigvis.”

I denne oppgaven undersøkes hvordan afrikanske og norskafricanske kvinner opplever det å være svart, kvinne i Norge. Hvordan er disse opplevelsene knyttet til valget om å organisere seg, utformingen av politisk aktivisme og problemkonstruksjonene de gjør seg?

1.1 Problemstilling

Hvordan påvirker subjektive erfaringer og identiteter politiske problemkonstruksjoner og aktivitet blant svarte kvinner?

1.2 Ambisjoner for oppgaven

Problemstillingen *Hvordan påvirker subjektive erfaringer og identiteter politiske problemkonstruksjoner og aktivitet blant svarte kvinner?*, har vokst ut i fra min interesse for litteratur som undersøker svarte feministers kritikk av hvite feminister. Kritikken handler om at svarte feminister har ment at hvite feminister ikke ser rasisme som en viktig del av kvinnekampen. Det er god grunn til å tro at både kampsaker, og forholdet mellom «majoritets»- og «minoritetskvinneorganisasjoner» vil variere mellom land. Samtidig kan det tenkes at det eksisterer visse fellestrekk også på tvers av landegrenser og kulturer. Jeg har vært interessert i å undersøke hvordan situasjonen er i Norge. Fokuset i denne oppgaven vil være på mine informanternes subjektive erfaringer og identitetskonstruksjoner, og i mindre grad på forholdet mellom «majoritet» og «minoritetsfeminister» (som studiene nevnt overfor fokuserer på). Spørsmålene vil dermed knytte seg mer til hvordan organiserte svarte kvinner i Norge opplever egen situasjon, og hva slags saker de jobber med. Og om rasisme blir forstått som en viktig kampsak også for afrikanske og norskafricanske kvinner som bor i Norge.

I forskjellige avisoppslag i forkant og etterkant av 8. mars fant jeg overskrifter som skisserte et bilde av relasjonen mellom «minoritetskvinner» og «majoritetskvinner» som konfliktfylt.

Overskrifter som «det norske kvinnefokus er egoistisk»,¹ og «de usynlige kvinnene»,² viste konflikter som minnet om svarte feministers kritikk mot hvite feminister i USA og Stor-Britannia. For å undersøke dette nærmere har ambisjonene for dette prosjektet vært å studere afrikanske og norskafricanske kvinners subjektive erfaringer av det å være svart, kvinne i Norge i dag, og hvordan disse erfaringene påvirker deres politiske aktivisme og problemkonstruksjoner.

Mitt utgangspunkt er kvalitative intervjuer med afrikanske kvinner født og oppvokst i Norge, og afrikanske kvinner som har kommet til Norge i senere tid, som alle er engasjert i en eller annen form for kvinneorganisering, om deres perspektiver på temaer relatert til feminisme, likestilling og rasisme. Å undersøke hvordan kjønn og kjønnsrelasjonene forstås i informantenes levde liv, vil være en sentral del av oppgaven. Jeg vil se deres forståelse i relasjon til dagens feministiske bevegelse og debatt, samt med dagens likestillingspolitikk og -diskurs.

1.3 Hvorfor viktig

Målet med dette prosjektet er å generere ny kunnskap om organiserte afrikanske og norskafricanske kvinner i Norge. Hvordan opplever de å være svart kvinne i Norge? Hvordan er deres politiske aktivitet knyttet til disse erfaringene? Hva slags kampsaker anser de som viktige? På ett nivå vil denne avhandlingen handle om å synliggjøre disse kvinnenenes politiske aktivitet og arbeid. Per i dag er det skrevet svært lite om disse forholdene i en norsk sammenheng (Allern, Helgesen og Predelli 2001).³ Jeg håper i så måte at mitt prosjekt kan leses som et bidrag til en nyansering av fremstillingen av den feministiske kvinnebevegelsen i Norge. På et annet nivå er ambisjonen med å dokumentere afrikanske og norsk afrikanske kvinners mobilisering og arbeid, å bidra til å gi et teoretisk (og politisk) grunnlag til å utfordre sentrale begreper og perspektiver innen feministisk 'mainstream' tenkning.

1.4 Forskning på «minoritetskvinneorganisasjoner»

Som nevnt eksisterer det svært lite kunnskap om organiserte "minoritetskvinner" generelt, og organiserte afrikanske og norskafricanske kvinner i Norge spesielt. Internasjonalt eksisterer det derimot en omfattende akademisk litteratur, særlig fra USA og Storbritannia, som tematiserer

¹ <http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1600448.ece>

² <http://www.x-plosiv.no/default.pl?showArticle=3744&pageId=190>

³ Noen studier som er gjort på dette feltet er; Erika Rood (2006), Halsaa, Predelli og Thun (2008), Predelli (2003, 2006, 2009), Salimi (2002, 2003, 2004), Skjeie og Teigen (2007a, 2007b).

feministiske ”minoritetsbevegelser”, og relasjonen mellom svart og hvit feminisme (Roth 2004, Sudbury 1998, Springer 2005, Collins 2000, hooks 1981). Få studier har undersøkt ”minoritetskvinnebevegelser” i Norge. I følge Helga Eggebø er det blitt skrevet noen rapporter og artikler de siste årene (Eggebø et al. 2007: 9-10). For eksempel undersøker Line Nyhagen Predelli i *Uformelle veier til makt* (2003) ”minoritetskvinneorganisasjoner” og deres politiske innflytelse. Hun undersøker også deres organisering og arbeid. Predelli konkluderer med at ”minoritetskvinner” ikke har formell makt, men at de gjennom lobbyisme og andre uformelle påvirkningskanaler har en viss påvirkningskraft (Predelli 2003:6). Helga Eggebø, Beatrice Halsaa, Hege Skjeie og Cecilie Thun kartlegger noen av de eksisterende ”minoritetskvinneorganisasjonene” i dagens Norge i rapporten *Organisasjonslandskapet i et kjønnsperspektiv 1990- 2007* (Eggebø et al. 2007). De etterlyser en større kartlegging av dette feltet. I *Women’s Movement: Constructions of Sisterhood, Dispute and Resonance. The Case of Norway* (2008) undersøker Beatrice Halsaa, Line Predelli og Cecilie Thun forholdet mellom svart og hvit feminisme i Norge. De undersøker også de ulike organisasjonenes politiske aktivisme relatert til temaene vold og rasisme (Halsaa et al. 2008). I studien konkluderer de blant annet med at forholdet mellom «minoritet» og –«majoritetskvinner» og feminister har blitt bedre siden 80- tallet, men at dette forholdet fortsatt bærer preg av konflikt. Blant annet finner de at mange «minoritetskvinner» og feminister opplever at de blir ekskludert fra den «majoritetsfeministiske» bevegelsen (Halsaa et al. 2008:267-269). I artikkelen *Den historiske utviklingen av svarte og etniske minoriteters kvinnebevegelse: Noen av oss er modige* (2004) gir Fakhra Salimi et historisk overblikk over ”minoritetskvinnebevegelsen” i Norge. Hun har også skrevet *En annerledes likestillingskamp* (2002) og *Et tankekors for feminister* (2003). Salimi mener ”minoritetskvinner” aldri har blitt tilstrekkelig inkludert innenfor norsk majoritetskvinnebevegelse (Salimi 2009:55-56). I rapporten *Likestilling og Minoritetspolitikk* har Skjeie og Teigen (2007) undersøkt to høringsrunder relatert til tvangsekteskap. De finner at de to høringsrundene under studien ikke kan sies å være tilpasset «minoritetspolitiske» og kjønnspolitiske organisasjonsinteresser (Skjeie and Teigen 2007b: 24). Erika Rood undersøker i sin avhandling *Feminism in the Plural: A Cartography of the Feminist Landscape in Norway Through Intersectionality and Positionality*. Master’s thesis (2007) ulike ”feministiske” organisasjoner og grupper ut i fra et interseksjonalitetsperspektiv. Det er også en kartlegging av organisasjonslandskapet i Norge.

Felles for disse studiene er at de blant annet finner at ”minoritetskvinner” i mindre grad enn ”majoritetskvinner” har mulighet til å bli hørt og påvirke offentlig politikk. De viser også at ”minoritetskvinner” opplevelser av undertrykkelse ikke bare er knyttet til kjønn, men også til hudfarge og kultur.

1.5 Norsk kontekst

Det vil være interessant å undersøke hva mine informanter mener om temaer relatert til feminisme og likestilling innenfor en norsk kontekst, i lys av hva som har karakterisert norsk likestillingsdiskurs. Siden 70- og 80-tallet har det foregått en institusjonalisering av likestillingspolitikk i Norge; likestilling mellom menn og kvinner har vært et stadfestet politisk mål. Helga Hernes var den som først lanserte begrepet *statsfeminisme*. Statsfeminisme bygger på ideen om at likestilling i et samfunn kan oppnås gjennom et samarbeid mellom kvinnebevegelsen og staten (Hernes 1987). En kvinnevennlig politikk skulle føre til et kvinnevennlig samfunn. Hernes mente at den statlige organiseringen hun fant i Norge (og de skandinaviske landene forøvrig) hadde et godt utgangspunkt for utviklingen av en statsfeminisme (Hernes 1987:15).

I og med institusjonaliseringen av en «kvinnevennlig» likestillingspolitikk, har Norge fremstilt seg selv og fått et verdensomspennende rykte på seg for å ha «kommet langt» hva angår likestilling mellom kjønnene (Dahlerup 2003). Fokuset vil i denne oppgaven også i til en viss grad bli lagt på hvordan mine informanter arbeider med spørsmål knyttet til likestilling og feminisme innenfor disse dominerende tolkningsrammene, og hvordan de selv forholder seg til disse rammene.

1.6 Teoretisk / analytisk tilnærming

Identitet blir et viktig tema i denne oppgaven. Jeg forstår identitet sosialkonstruktivistisk, hvilket innebærer at identitet er noe man *gjør* og *skaper* [dynamisk] snarere enn noe man *besitter* [statisk]. Ett individ har videre mange identiteter som noen ganger går sammen, og som andre ganger står i konflikt med hverandre; man har flere identiteter (Hall 1996:4). Identitet må ikke knyttes kun til kjønn, som det ofte har blitt innenfor tradisjonell vestlig feministisk diskurs, men også til andre sosiale og kulturelle konstruksjoner som hudfarge («rase»), etnisitet, klasse, seksuell legning og så videre. Disse faktorene virker sammen og skaper varierende identiteter ut i fra varierende kontekster. Forståelsen og opplevelsen av det å være en kvinne vil slik variere i forhold til de forskjellige faktorene. Følgelig må identitet undersøkes fra forskjellige innfallsvinkler. Man kan for eksempel undersøke individuell, subjektiv identitet, eller man kan se på konstruksjonen av en kollektiv identitet, som igjen både kan utledes fra individuelle erfaringer, eller skape nye; det ene går ikke nødvendigvis forut for det andre. Utformingen av en kollektiv identitet kan for eksempel oppstå i en organisasjonssammenheng. Her blir identitet knyttet til «the process of belonging», hvilket vil si å assosiere seg med og føle tilhørighet til ulike samfunn eller grupper (Hall 1996). I min studie vil jeg være interessert i å undersøke både individuell identitet og kollektive identitetsprosesser. Hovedsakelig har jeg vært opptatt av å undersøke utviklingen av et engasjement hos informantene som ledet til at de søkte seg til et fellesskap, der de ble en del av en større

kollektiv identitet. Jeg har også vært interessert i å undersøke hvordan subjektive identiteter eksisterer innenfor kollektive organiseringer, og hva slags problemer dette kan by på. Å identifisere seg med et kollektiv er på samme tid knyttet til prosesser av inkludering og ekskludering (Hall 1996).

Jeg trekker på et *interseksjonalitetsbasert* perspektiv i denne studien for å undersøke interseksjonen mellom kjønn, «rase», etnisitet, og hvordan disse sosiale systemene virker inn i mine informanternes liv. Ut fra et interseksjonalitetsperspektiv vil ikke kjønn forstås som en isolert kategori, men ses i relasjon med de ovenfor nevnte kategoriene.

Organisasjonene mine informanter er en del av er forskjellige med hensyn til fokus, arbeid, medlemstall og så videre. Fokuset i denne studien har ikke vært organisasjonene som sådan, det vil si, oppgaven har ikke et organisasjonsfokus, hvor jeg gjør organisasjonen til gjenstand for min analyse. Jeg har heller brukt organisasjonene som en inngang til å studere identifikasjon, tilhørighet og aktivisme hos informantene.

1.7 Presentasjon av case

Oppgavens empiriske materiale er kvalitative intervjuer med afrikanske og norskafrikanske kvinner som er ledere og aktive innenfor organisasjoner eller grupper i Norge, som arbeider med kvinnerelaterte temaer. Som allerede nevnt har jeg i denne oppgaven ikke som mål å gjøre en analyse av organisasjonene som sådan. Det er ingen organisasjonsstudie, men en studie av identifikasjon, tilhørighet og aktivisme hos afrikanske og norskafrikanske kvinner. Ved å velge kvinner som er aktive innenfor et fellesskap var jeg sikker på at jeg ville få informanter som hadde noe å si om de temaene jeg var interessert i, nemlig temaer knyttet til likestilling og feminisme. I alt har jeg foretatt kvalitative intervjuer med ti kvinner, hvorav tre av disse er født og/eller oppvokst i Norge med en forelder fra Norge, og en forelder fra et afrikansk land. Resten kom til Norge som voksen eller ungdom. En bedre oversikt over informantene fremkommer i metodekapittelet. Skillet jeg har valgt å gjøre mellom afrikanske og norskafrikanske kvinner er gjort på bakgrunn av informantenes definering av seg selv. Jeg ønsket også en definisjon som kunne holde disse gruppene fraskilt fordi jeg finner interessante forskjeller mellom disse gruppene (når det gjelder deres perspektiver og meninger), som jeg ønsker å belyse i analysekapitlene. Jeg benytter meg slik av de ulike organisasjonene som en plattform til å undersøke informantenes politiske arbeid og synspunkter på temaer og problematikk som handler om rasisme, likestilling og feminisme. Gjennom kvalitative intervjuer får jeg belyst informantenes subjektive erfaringer av å være svart kvinne i Norge, og om hvordan disse erfaringene er knyttet til valget om å engasjere seg.

1.8 Gangen i oppgaven

I det neste kapitlet skisserer jeg kort opp Norsk kvinnebevegelses historie. Dette kapitlet skal fungere som et bakteppe, for å kunne plassere mine informanter og deres organisasjoner inn i en større historisk kontekst. I kapittel tre viser jeg metodiske utfordringer jeg møtte på underveis i arbeidet, samt refleksjoner jeg gjorde meg i prosessen. I kapittel fire skriver jeg om det teoretiske grunnlaget jeg bygger mine analyser på. Her blir følgende teorier presentert: Postkolonialistisk teori, svart feministisk teori, interseksjonalitet og afrikansk perspektiv på feminisme.

Deretter følger tre analysekapitler: Politisk aktivisme, Rasisme, Feminisme og Likestilling. I det siste kapitlet trekker jeg funnene sammen. Her viser jeg hva jeg har kommet frem til – konklusjonen – samt teoretiske implikasjoner for senere forskning.

2. NORSK KVINNEBEVEGELSE HISTORIE

Stein Kuhnle og Per Selle har ment at fremveksten av frivillige organisasjoner kan ses i sammenheng med fremveksten av velferdsstaten i Norge (Kuhnle og Selle 1990:169). Som flere har poengtert har det i Norge vært et nært forhold mellom stat og organisasjonsliv og frivillighet. Organisasjonene har vært en del av den offentlige politikken og de har mottatt offentlig støtte siden 1820-tallet (ibid). Innenfor nordisk feministisk teoretisering fremstilles ofte staten som en alliert med kvinner og kvinnebevegelser (Bergman, 2004: 238).⁴

2.1 Kvinnebevegelse på sent 1960 tidlig 70 -tallet.⁵

På 1970-tallet oppstod det en rekke feministiske nettverk, kampanjer og organisasjoner i Norge. Begreper som sexisme, søsterskap, seksuell trakassering, frigjøring, mannssjåvinisme og 'tvangspuling' oppstod på 70- tallet som en del av en ny kjønnsdiskurs (Halsaa et al. 2008). Allerede eksisterende kvinneorganisasjoner fikk nytt liv, og nye feministiske organisasjoner ble etablert (ibid). Viktige kamper innenfor denne perioden var kvinners rett til lønnet arbeid, kvinners rett til selvbestemt abort, og beskyttelse mot vold. Organisasjonene på 70- tallet viste et stort engasjement på tross av at medlemstallene i de fleste organisasjonene ikke var høye (Lønnå 2003). Organisasjonene utøvde innflytelse også på mennesker som ikke var knyttet til dem. Deres engasjement viste seg gjennom demonstrasjoner (for eksempel i form av 8.mars-tog), tidsskrifter (Sirene) og andre former for aktivisme. Aktivismen var med på å synliggjøre kvinners situasjon, og de skapte en bevisstgjøring om kvinnerollen og kvinners erfaringer.

2.2 Kvinnebevegelse på 1980- tallet

1980-tallet bar preg av en ny kjønnslikestillingsdebatt som var mer dempet enn bevegelsen på 1970 tallet. Innenfor denne perioden begynte man å snakke om «bevegelsens død» (Vibe 1994). Denne debatten knyttet seg til hva man mente var en oppsplittelse av den nye feministiske offentlige sfæren (ibid.). De feministiske kampene var fortsatt knyttet til krav om barnehageplasser og likelønn, men fokuset hadde i større grad også begynt å vende seg mot kvinners innflytelse på kjønnslikestillingspolitikken. Andre kamper og fokusområder på 80- tallet var kampen mot pornografi og prostitusjon, solidaritet med kvinner i den «tredje verden», og fokus på fred (Halsaa et al. 2008:32). Solidaritet med «tredje verdens kvinner» ble vektlagt. Feministiske organisasjoner

⁴De skandinaviske velferdsstatene kjennetegnes ved at kvinneorganisasjonenes press nedenfra har blitt møtt av press ovenfra [fra statlige kvinnelig aktører] (Bergman, 2004:238). Dette har ledet til hva man kaller en statsfeminisme; «feminisme i statlig regi» (Holst sitert i kjønnsrettferdighet 2002).

⁵ Kvinnekamper oppstod i Norge på midten av 1800-tallet. Disse kampene dreide seg for det meste om kvinners rett til å stemme. Senere oppstod det kamper som ledet til endringer når det gjaldt kvinners rettigheter i forhold til politisk deltagelse, utdanning og arbeid. I denne studien velger jeg ikke å legge vekt på disse kampene, da det er mindre relevant for mitt perspektiv.

arrangerte kampanjer hvor de samlet inn penger til kvinner i den «tredje verden». Fokuset var også på å skape bevissthet om ”den tredje verdens kvinners” situasjon hos et norsk publikum.

Samarbeidet mellom ulike organisasjoner om tematikk knyttet til utvikling og kvinner i ”den tredje verden” ledet til etableringen av Forum for kvinner og utvikling [FOKUS] (Halsaa et al. 2008:34). Fokuset ble i denne perioden i stor grad lagt på kvinner og utvikling ‘der ute’, og i en mindre grad på ”innvandrere”, flyktningkvinner og flerkultur ”her hjemme” (Predelli 2009:5, Salimi 2004:14).

2.3 Kjønn møter «rase» og etnisitet

Som en reaksjon på hva flere ”minoritetskvinner” opplevde som en usynliggjøring av egne interesser og problematikker, ble det sent på 70-tallet og tidlig på 80-tallet etablert organisasjoner og grupper ledet av ”minoritetskvinner”. Fra slutten av 70- tallet og utover kom dermed andre kvinner på banen i den feministiske likestillingsdebatten. Samiske kvinner og ikke-vestlige «minoritetskvinner» ble mer synlige innenfor denne perioden (Halsaa et al. 2008:27). De skapte plattformer der de kunne uttrykke egne erfaringer ved det å være kvinne, og hva slags problemer og saker som var viktige i deres liv. Samiske og ikke-vestlige «minoritetskvinner» erfaringer skilte seg fra «majoritetskvinner» og feministers opplevelse av det å være en kvinne i det norske samfunnet (Salimi 2002). ”Majoritetskvinnerorganisasjonene” var mer opptatt av likestilling mellom menn og kvinner enn av rasisme og likestilling mellom ”majoritets”- og ”minoritetskvinner”, mente mange svarte kvinner /feminister (Predelli 2009:7, Salimi 2004:14).

”Minoritetskvinnerorganisasjonen” Foreign Women’s Group (senere kalt Mira ressurscenter), forsøkte å få «majoritetskvinner» og -feminister til å forstå at anti-rasistiske kamper ikke kunne skilles fra feministiske kamper rettet mot det patriarkalske og kapitalistiske systemet (Halsaa et al. 2008:29, Salimi 2004:25). De var inspirert av svarte feministers politiske kamper og krav i Storbritannia (Halsaa et al. 2008:87). Mange av slagordene de benyttet var de samme som man fant i utlandet (Halsaa et al.2008:101). På samme tid utviklet ”minoritetskvinner” i Norge en svart feministisk tenkning med et eget særpreg (Halsaa et al. 2008:102). Deres arbeid knyttet seg først og fremst til det å gi informasjon til ”minoritetskvinner” om deres rettigheter (Salimi 2004:22). Et av FWGs viktigste krav var selvstendig juridisk status til «minoritetskvinner» (Salimi 2004: 21-22). I Norge fikk ikke «minoritetskvinner» selvstendig juridisk status før tre år med opphold i landet. Før de tre årene var omme ble «minoritetskvinner» status definert ut fra ekteskapet alene.⁶ Dette skapte et skjevt avhengighetsforhold der «minoritetskvinner» var avhengige av sine menn for å kunne bli i landet. Salimi har uttalt at ”[e]n kvinne med en voldelig mann, torde ikke å gå fra ham før hun hadde vært i Norge i tre år, for hun risikerte å bli utvist fra landet” (ibid). Men for den norske

⁶ http://www.kampdager.no/arkiv/minoritetskvinner/intervju_salimi.html

kvinnebevegelsen var ikke dette problemer som inngikk i kvinnekampen. Rasisme ble forstått som et problem som angikk ikke-hvite kvinner (og menn). Det ble forstått som et tema som falt under innvandring; et kulturelt problem som ikke hadde noe med kvinnekamp å gjøre.⁷

Utover på 90-tallet oppstod det flere «minoritetskvinneorganisasjoner» i Norge. For eksempel ble Støttekampanje for kvinners rettigheter i Irak (SKKRI) etablert i 1998, Samisk kvinneforum (SNF) i 1993 og Islamsk kvinnegruppe Norge (IKN) i 1991 (Eggebø et al. 2007:42,49, Predelli 2003:14).

2.4 Dagens organisasjonslandskap

Helga Eggebø, Beatrice Halsaa, Hege Skjeie og Cecilie Thun har bidratt til å kartlegge deler av dagens kvinneorganisasjonslandskap (Eggebø et al. 2007). De deler organisasjonene inn i tre bolker. 1) Religionsbaserte organisasjoner, 2) Etnisk- nasjonalitets- og minoritetsbaserte organisasjoner, og 3) Kjønnsbaserte organisasjoner (Eggebø et al. 2007). I min studie fokuserer jeg på organisasjoner med både et kjønns- og «minoritetspolitisk» fokus. Mira ressurscenter er et eksempel på en «minoritetsorganisasjon» med et kjønnsperspektiv (Eggebø et al. 2007).

Av om lag tusen «innvandrersorganisasjoner» mener Predelli at det av disse eksisterer om lag 150 «minoritetskvinneorganisasjoner» som retter sitt arbeid mot kvinner og jenter i Norge (Eggebø et al. 2007:12). Flesteparten av disse organisasjonene er små og lokale (Predelli, 2003:13, 2009).

Predelli mener at «minoritetskvinneorganisasjoner» for det meste bedriver informasjonsarbeid, og arbeid som er sosialt, kulturelt og religiøst (Eggebø et al. 2007:5). På samme tid understreker Predelli at disse organisasjonene også driver med aktivitet som er politisk (Eggebø et al. 2007:13).

I rapporten fra Makt- og demokratiutredningen, «Uformelle veier til makt. Om minoritetskvinnens politiske innflytelse» finner Line N. Predelli at formell politisk representasjon ikke er utbredt blant «minoritetskvinneorganisasjoner». Få samarbeider med staten på nasjonalt nivå, og internasjonalt med andre organisasjoner (ibid). Når det gjelder høringsrunder finner Predelli at det er få som formelt har blitt invitert av styresmaktene til å komme og dele sine synspunkter på ulike saker (Eggebø et al. 2007:13). På samme tid mener Predelli at «minoritetskvinneorganisasjoner» ikke er helt uten makt. De påvirker og utøver innflytelse gjennom uformelle kanaler, det vil si gjennom nettverksarbeid og lobbyvirksomhet (Predelli 2003:6). Mange samarbeider med ulike institusjoner og organisasjoner på lokalt og/eller regionalt nivå i Norge (Eggebø et al. 2007), som kommunale

⁷ http://www.kampdager.no/arkiv/minoritetskvinner/intervju_salimi.html

innvanderråd, og det statlige kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene (KIM) (Eggebø et al. 2007:13).

Mitt utvalg er kvinner som tilhører organisasjoner som driver med arbeid med mål om å fremme afrikanske og norskafricanske kvinners interesser. Organisasjonene varierer med hensyn til størrelse, profil, aktiviteter, medlemstall, ressurser og organisering. Mens noen har kontorer bruker andre sitt eget hjem som kontorplass. De fleste er medlemsorganisasjoner, men ikke alle har oversikt over medlemsantall og noen forteller om vanskeligheter med å få medlemmer til å betale kontingent. En av gruppene er et artistkollektiv. De bedriver aktivisme som skiller seg fra de andre organisasjonene ved at de formidler sitt budskap gjennom musikk og dans. Dette er ikke en medlemsorganisasjon. De fleste av organisasjonene ble etablert på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet. Bare én ble etablert så tidlig som på 70-tallet. De varierer også med hensyn til styringsform. Mens noen er ”demokratisk” organisert, der lederskapet skiftes ut etter en bestemt tidsperiode, er andre drevet av selvopnevnte ledere. Deres arbeid drives hovedsakelig av frivillighet, men alle mottar ulike former for statlig finansiering. Denne støtten varierer med hensyn til stabilitet og mengde hos de ulike.

2.5 Organisasjonene i denne studien

Organisasjon bestående av norsk afrikanske kvinner

Organisasjon A

Type organisasjon: Dette er et artistkollektiv. Ut i fra navn og aktiviteter er dette et kunstnerisk kvinnekollektiv. Et kollektiv bestående av kvinner med norskafricansk bakgrunn født og oppvokst i Norge.

Etableringsår: 1999

Medlemstall: Gruppen består i dag av tre kvinner

Aktiviteter: informasjonsarbeid gjennom show, konserter, bøker og TV. Opptreter på festivaler, firmafester og kulturarrangementer. Gjennom de ulike mediene og aktivitetene ønsker gruppen å ta opp politiske temaer om identitet, rasisme, norskhet og kvinnespørsmål.

Informanter tilhørende organisasjon: Claire, Nina, Noella

Organisasjoner bestående av afrikanske kvinner

Organisasjon B

Type organisasjon: Ut i fra navnet og aktiviteter er dette en kvinnepolitisk/ «minoritetspolitisk» organisasjon. Informanten definerer organisasjonen selv som en kvinneorganisasjon for afrikanske

kvinner.

Etableringsår: 2003

Medlemstall: En medlemsbasert, paraply-organisasjon, med cirka 50 medlemmer.

Aktiviteter: informasjonsarbeid, kurs og foredrag. Arbeidet er for det meste knyttet til psykisk helse og velvære blant afrikanske kvinner. De arbeider også med omskjæring, og med holdningsskapende arbeid relatert til stereotypiske bilder av afrikanske kvinner i media og i samfunnet for øvrig.

Informant tilhørende organisasjon: Larissa

Organisasjon C

Type organisasjon: Ut i fra navnet og aktiviteter er dette en kvinnepolitisk/ «minoritetspolitisk» organisasjon. Informantene definerer organisasjonen som en familieorganisasjon, mens den offisielle definisjonen er at det er en kvinneorganisasjon, for minoritetskvinner.

Etableringsår: 2004

Medlemstall: En medlemsorganisasjon. Opplysninger om medlemstall mangler.

Aktiviteter: Veiledning av unge med hensyn til utdanning, leksehjelp, kulturelle arrangementer, og arbeid med temaer omkring familie og oppdragelse.

Informanter tilhørende organisasjon: Mariya, Cynthia, Amael

Organisasjon D

Type organisasjon: Ut i fra navnet aktiviteter er dette en kvinnepolitisk/ «minoritetspolitisk» organisasjon. Informantene definerer organisasjonen som en familieorganisasjon, mens den offisielle definisjonen er at det er en kvinneorganisasjon. Organisasjonen er hovedsakelig for afrikanske kvinner (og menn), men er også åpen for at andre ”minoritetskvinner” som ønsker å delta.

Etableringsår: 2003

Medlemstall: Medlemsorganisasjon. Opplysninger om medlemstall mangler.

Aktiviteter: Informasjonsarbeid, veiledning, rådgivning om det offentlige Norge, rettigheter og plikter, om oppdragelse, barnevernet og familie, psykisk helse.

Informanter tilhørende organisasjon: Brendan, Chimene

Organisasjon E

Type organisasjon: Ut i fra navn og aktiviteter er dette en «minoritetspolitisk»/ kvinnepolitisk organisasjon. Informanten definerer også organisasjon som dette. Organisasjonen er for kvinner fra et bestemt land i Afrika.

Etableringsår: 1978

Medlemstall: Medlemsorganisasjon. Sirka 135 medlemmer.

Aktiviteter: Organisasjonen driver med informasjonsarbeid, rådgivning og veiledning om helsespørsmål, omskjæring, om det offentlige Norge og kvinners rettigheter ved samlivsbrudd. De driver sosialt arbeid rettet mot eritreiske barn og unge, samt hjelpearbeid i Eritrea (Wiik 2000:17).

Informant tilhørende organisasjon: Fatuma

3. METODE

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for utfordringer og metodiske valg som fulgte med arbeidet. Først vil en beskrivelse av datamaterialet og hvordan jeg gikk fram i datainnsamlingen bli presentert. Jeg vil etter dette beskrive kort hva som kjennetegner det kvalitative forskningsintervjuet. Etter dette følger anonymisering av intervjuene, samt vurdering av forskningens kvalitet. Deretter følger en problematisering og en kritisk refleksjon rundt begreper og kategorier og min egen rolle som forsker. Avslutningsvis følger en problematisering av erfaringsmessig nærhet og distanse til informant og temaer. Dette handler om at jeg som forsker deler synlige likhetstrekk med informantene mine.

3.1 Utvalg

Oppgavens empiriske materiale er kvalitative intervjuer med afrikanske og norsk afrikanske kvinner som er ledere og aktive innenfor organisasjoner eller grupper, og som arbeider med kvinneverrelaterte temaer i Norge. Valget av «minoritetskvinnearganasjoner» i Norge har basert seg på kartleggingen av organisasjoner for «minoritetskvinner» utført av Helga Eggebø i samarbeid med Halsaa, Skjeie og Thun 2007:38). Jeg kontaktet tre «minoritetskvinnearganasjoner» fra denne listen, men fikk kun kontakt med en. Rekrutteringen av informanter har foregått via e-post og over telefon. To av informantene har blitt rekruttert via en bekjent som tidligere hadde vært en del av organisasjonen. Denne personen fikk beskjed om å fortelle kvinnene kort om prosjektet, og om de viste interesse for det, ringte jeg de og forklart de mer grundig hva prosjektet gikk ut på. Om de fortsatt var interessert avtalte vi tid for å møtes. Det at informant og intervjuer har en felles bekjent har jeg opplevd som positivt for intervjusituasjonen. For det første opplevde jeg det som lettere å få rekruttert de som allerede hadde snakket med min bekjent, enn det var å rekruttere de andre. Dette kan ha og gjøre med tilliten de har til vår felles bekjent, som igjen vil påvirke deres tillit til meg. Jeg ble også invitert hjem til de som ble rekruttert gjennom vår felles bekjent. Intervjuene bar dessuten preg av å være mer avslappet og samtalepregede, i større grad enn med de andre. På samme tid opplevde jeg også å få tillit fra de andre informantene som ikke var rekruttert gjennom bekjente, men noen av dem har vært skeptiske til prosjektet og vanskelig å få tilgang til. For eksempel ønsket en av informantene tilsendt hele intervjuguiden i forkant av intervjuet. Dette resulterte i et intervju som tok mer form som et skuespill der alle replikkene, både fra min side og informantens, var godt innøvd på forhånd. Andre brukte lang tenketid før de tok beslutningen om å delta eller ikke, og flere av dem hadde mange spørsmål om prosjektet sett i sammenheng med de som ble rekruttert gjennom en felles bekjent. Av de tolv spurte er det to som har takket nei til å delta. Begge var rekruttert gjennom meg. Begrunnelsen de gav for og ikke delta, var knapphet på tid. Et problem med å rekruttere informanter gjennom bekjente kan være at informantene blir gitt for lite informasjon om

prosjektet og/eller at de føler seg presset til å delta. Ved å presisere at deltakelse er frivillig og ved å spørre de om de fortsatt ønsker å delta, samt ved å gi de mer grundig opplysning om prosjektet, håper jeg at jeg har klart å redusere dette problemet til en viss grad.

3.2 Hvem er informantene?

Utvalget består av ti kvinner i alderen 20-40 år. Bortsett fra tre informanter, kommer alle informantene mine fra forskjellige land i Afrika. De tre siste kommer fra Norge, hvor av to har en norsk og en afrikansk forelder, og hvor en er adoptert fra et land i Afrika av to norske foreldre. Jeg har både intervjuet aktive og ledere i de ulike organisasjonene. De fleste har høy utdanning og har vært aktive i andre organisasjoner og grupper tidligere.⁸ For eksempel forteller tre av informantene om deltakelse i organisasjoner ledet av ulike FN organer i hjemlandet deres. Nettverksbygging og 'empowerment' av kvinner har stått sentralt i disse organisasjonenes arbeid. Andre igjen rapporterer om organisering innenfor ulike ungdomsgrupper der arbeid knyttet til ekskludering, identitet og kultur har vært viktig. Flertallet av mine informanter har dermed lang erfaring med arbeid innad i ulike organisasjoner og grupper.

Det er variasjon blant informantene. Denne variasjonen er blant annet knyttet til informantenes beherskelse og mestring av språk og kulturelle koder. De av informantene som har kommet til Norge i voksen alder forteller om andre problemer og saker som handler om kulturelle og språklige barrierer. Dette er ikke temaer som de informantene som er født og oppvokst i Norge snakker om. Men de har alle det til felles at de blir sett på som annerledes på grunn av deres hudfarge. Det er slik forskjell i erfaringer av det å være svart, kvinne i Norge mellom disse to «gruppene», men også innenfor disse «gruppene» er det pluralitet i erfaringer og perspektiver. Disse erfaringene preger de sakene de jobber med. Organisasjonene/gruppene varierer i henhold til størrelse, etableringsår, ressurser, medlemstall, struktur og sammensetting, med hensyn til kjønn, alder, kultur og utdanning. Felles for dem alle er at de jobber med temaer og problematikk knyttet spesielt til afrikanske og norskafricanske kvinner, og «minoritetskvinner» generelt i Norge. Noen av dem jobber også internasjonalt.

Jeg har liten variasjon i forhold til kjønn i utvalget. I mitt datamateriale er det kun en mann. Dette skyldes at jeg hovedsakelig har vært ute etter kvinners erfaringer og kvinners kamper og det ble dermed mindre relevant å intervju menn. Intervjuet med den ene mannen var ikke planlagt, men oppstod da en av informantene ikke dukket opp til avtalt tid. Han har blitt stilt de samme spørsmålene som de andre. Det har ikke vært stor deltakelse av menn i de organisasjonene jeg har undersøkt.

⁸ Selv om alle informantene har høy utdanning og flere har lang erfaring med organisasjonsarbeid, forteller flere av de afrikanske informantene om hvordan de opplevde, hva jeg har valgt å kalle for en klassereise' nedover når de kom til Norge. Deres utenlandske kompetanse ble ikke anerkjent som verdifull innenfor det norske arbeidsmarkedet.

3.3 Hvorfor begrense utvalget til afrikanske og norskafricanske kvinner?

Valg av informanter er knyttet til min interesse for litteratur som undersøker svarte feministers kritikk av hvite feminister. Kritikken handler om at hvite kvinner ikke ser rasisme som en viktig del av kvinnekampen. Jeg har vært interessert i å undersøke hvordan situasjonen er i Norge.

Valget om å intervju afrikanske og norsk afrikanske kvinner handler *også* om å avgrense studieobjektet. Å inkludere informanter fra for eksempel land i Sørøst-Asia og Midtøsten kunne lett ha ledet til en for stor variasjon i datamaterialet. Tamilske kvinner og Somaliske kvinner møter for eksempel helt forskjellige stereotyper og diskriminering fra majoritetssamfunnet. Mens Tamiler forstås som hardtarbeidende, og integrert i det norske samfunn, ses somaliere som late, velferdssnyltere (Engebriksen og Fuglerud, 2009). Mye har også vært skrevet om stereotypier knyttet til afrikanske og asiatiske kvinner. Afrikanske kvinner fremstilles ofte som hyperseksuelle og aggressive. Asiatiske kvinner som seksuelle, hyperfeminine og passive. Ulike kvinners opplevelse av stereotyper og diskriminering vil variere. Å ha et utvalg kvinner med stor variasjon vil fort kunne lede til overflatekunnskap som går på bekostning av en mer dypt inngående kunnskap. For stor variasjon mellom informantene kan gjøre en sammenlikning av dem vanskelig. Forklaringene kan dermed fort bli for partikulære, fordi de individuelle livshistoriene til hver enkelt informant kan bli vanskelig å knytte opp i mot sosiologiske forklaringer. Dette kan lede til en redusert analyse.

3.4 Det kvalitative forskningsintervjuet

Opgavens empiriske materiale er kvalitative intervjuer med afrikanske og norskafricanske kvinner som er ledere og aktive innenfor organisasjoner og grupper, og som arbeider med kvinnerrelaterte temaer i Norge. Av de syv intervjuene jeg har utført, har to av de vært gruppeintervju. Dette betyr at to av intervjuene ble utført med flere representanter fra organisasjonene samtidig. Det ene intervjuet var et gruppeintervju med tre personer som alle er sentrale innenfor gruppen. Det andre intervjuet var et gruppeintervju med to medlemmer fra samme organisasjon. I begge gruppeintervjuene opplevde jeg at alle informantene slapp til i samtalen og at de var trygge på gruppedynamikken. I følge Nina Carson (2007) vil man i et gruppeintervju få tilgang på en annen type data enn man gjør under et enkeltintervju (Carson 2007). Om informantene som deltar er trygge på gruppedynamikken mener hun at forsker kan oppnå og få mer reflektert data. Samtidig er en fare ved gruppeintervju at informantene blir så revet med at de sier ting de egentlig ikke hadde ønske om å si (Carson 2007). En annen ting kan være at en eller flere av informantene setter føringer på hva den/de andre sier. Jeg opplevde dette et par ganger i det ene gruppeintervjuet under temaet rasisme.

Ved bruk av semistrukturerte kvalitative intervjuer ønsker jeg å få en forståelse av afrikanske

og norskafrikanske kvinners erfaringer og perspektiver på det å leve i Norge og hvordan valget om å organisere seg er knyttet til disse erfaringene. Under et semistrukturert intervju følger ikke forsker intervjuguiden slavisk. Temaet er bestemt på forhånd, men rekkefølgen av ulike temaer bestemmes underveis. Dette gir fleksibilitet i intervjusituasjonen og åpner opp for muligheter for å finne nye interessante temaer som kan oppstå underveis i samtalen med informant (Thagaard 1998). Mens kvantitativ metode gir kunnskap om et fenomens hyppighet og utbredelse, gir kvalitativ metode en mer nyansert kunnskap om «det som finnes» (Thagaard 1998). Målet er å gi en mest mulig helhetlig beskrivelse av prosesser og særtrekk ved et bestemt miljø. Det å forstå informantenes subjektive oppfattelser av den virkeligheten som studeres blir viktig (Silverman, 2004:114). I min undersøkelse har jeg en abduktiv tilnærming. Dette betyr at jeg både har latt teori vokse ut fra data (induktiv tilnærming) samtidig som jeg på forhånd har vært påvirket av og tatt utgangspunkt i teori om svart feminisme. Det har med andre ord vært en ”runddans” mellom teori og data (Thagaard, 1998:174, 178). En abduktiv tilnærming krever ikke at det er opparbeidet mye kunnskap i forkant. Noe som ellers hadde blitt vanskelig i og med at feltet jeg ser på er lite undersøkt fra før.

Intervjukonteksten var til tider samtalepreget. Hvor jeg også noen ganger bidro med mine egne erfaringer. I en av intervjusituasjonene opplevde jeg at en av mine informanter stilte meg et spørsmål. Etter å ha spurt henne om hun anså seg selv som feminist, vendte hun plutselig spørsmålet tilbake til meg: «hva med deg Frida, er du en feminist?» . Jeg valgte å besvare spørsmålet hennes. Sosiologen Ann Oacley opplevde det samme i sin studie *Becoming a Mother* (Oacley 1979). Som meg valgte hun å besvare spørsmål stilt av hennes informanter. Valget om hvor mye forsker skal delta i intervjukonteksten er knyttet til forskerens metodologiske standpunkt. Denne formen for intervju står i kontrast til tradisjonelle kriterier for intervjuing, der det å svare på spørsmål stilt av informant vil bli sett på som noe som vil lede til bias (Oacley 1979: 47, 30). Ved å svare påvirker intervjuer informant. Dette kan lede til at informant tilnærmer egne svar til intervjuerens svar. Selv har jeg valgt en mellomposisjon mellom disse to tilnæringsformene. Først og fremst er det informantens perspektiver og tolkninger man er opptatt av og ikke ens egne. På samme tid har det vært viktig at informant føler seg trygg i intervjusituasjonen. At en av informantene stilte et spørsmål til meg og dermed brøt med det faste rollemønsteret mellom intervjuer og informant, opplever jeg som et tegn på informantens opplevelse av trygghet. Jeg opplever ikke at vår dialog og det at jeg svarte på spørsmålet hennes ledet til en bias som var negativ får mitt prosjekt, selv om dette er vanskelig å si for sikkert. Mine informanter er ressurssterke kvinner som er vant til å uttale seg og ha meninger om ulike saker og temaer. Jeg opplevde derfor ikke at mine meninger og svar påvirket deres, i den grad jeg svarte deres spørsmål. De sa seg ofte i mot, eller irettesatte meg. Uttalelser som «nei, du må ikke misforstå meg, hva jeg mener er....» og «jeg ser det ikke sånn...» viser at mine informanter hadde egne meninger

om ulike temaer, uansett hva jeg måtte mene. I intervjusituasjonen opplevde jeg også at min relative unge alder var med på å ufarliggjøre intervjukonteksten som ofte kan være preget av en hierarkisk relasjon mellom forsker og informant.

3.5 Intervjusituasjonen

Intervjuene har foregått på ulike steder til ulike tider. To intervjuer ble utført hjemme hos informantene. Tre ble gjort på kontor, mens et fant sted på en kafé. Intervjuene har gått sin gang mer eller mindre uforstyrret. Jeg innledet alltid intervjuet med en kort presentasjon av prosjekt og gjennomgang av hovedtema i intervjuguiden. Jeg ba de også lese gjennom rettighets skjema og skrive under på dette før intervjuet startet. Informantene hadde blitt informert kort om prosjektet på forhånd.

Første del av intervjuguide omhandlet demografisk info slik som bakgrunn/nasjonalitet, sivilstand og utdanning. Andre del omhandlet temaer knyttet til organisasjonen som etableringsår, hovedsaker, type organisasjon, ressurser, bevilgninger, sammensetning (kjønn, nasjonalitet, alder). Tredje del av intervjuguide tok for seg ulike temaer som markering av kvinnedagen, samarbeid med «majoritetsorganisasjoner» og synet på representasjonen av «minoritetskvinner» i media. Hvor godt jeg fulgte intervjuguiden varierte mellom de ulike informantene. Mens noen snakket mye og berørte mange temaer uten at jeg trengte å spørre, var andre mer ordknappe. Jeg måtte dermed følge intervjuguiden nøyere. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd. Fordelen med båndopptaker er at man kan følge med på samtalen i en større grad, i stedet for å konsentrere seg om å skrive. To intervjuer ble ikke tatt opp på bånd fordi informantene ikke ønsket det. Jeg opplevde at det var vanskelig å konsentrere seg om hva informantene sa, mens jeg skrev. En ulempe med båndopptak kan være den formelle stemningen den skaper når du trekker den frem. Men den glemmes som regel fort. De gangene jeg hadde mulighet til det dro jeg rett hjem og transkriberte intervjuene etter endt intervju. Jeg skrev alle intervjuene ut i sin helhet. En grunn til dette er at man i oppstartsfasen er mindre sikker på hva man er ute etter, og hva som kan vise seg å bli interessant utover i forskningsprosessen. Å transformere intervjuene fra muntlig til skriftlig form gjør data mer tilgjengelig for å analysere. Alle intervjuene ble slettet etter at de var ferdig transkribert.

3.6 Anonymisering av intervjuene

Anonymitet handler om å verne informanters integritet og private rom. Opplysninger jeg har fått fra mine informanter skal publiseres på en sådan måte at de ikke kan bli gjenkjent av andre (Alver og Øyen 1997). I noen tilfeller kan kravet om anonymitet gå på bekostning av kravet om pålitelighet. De etiske kravene er viktige og overholde, men det er på samme tid viktig at jeg som forsker beskriver informantene slik de har fremstått for meg. Dette er i en større grad et problem for de som

forsker på svært gjennomsiktede miljøer (Thagaard, 1998). I mitt intervjumateriale finner vi kvinner fra ulike organisasjoner. I tre av tilfellene kommer de fra samme organisasjon, hvorav to av disse intervjuene har vært gruppeintervju. Jeg kommer ikke til å nevne organisasjonsnavn i avhandlingen min, og jeg vil benytte meg av fiktive navn. Det er dermed vanskelig for andre å gjenkjenne informantene.

3.7 Analyse av kvalitative data, systematisering og bruk av datamaterialet

Det har vært viktig å utarbeide en arbeidsmåte som har gjort det enklere å håndtere datamaterialet mitt. En systematisk tilnærming til data er viktig (Thagaard 1998). Det forenkler analysearbeidet og tydeliggjør forbindelseslinjene mellom datainnsamling, problemstilling, tolkning og analyse. Allerede under intervjusituasjonen starter analysearbeidet. Under intervjuet var jeg oppmerksom på hva slags temaer informant var opptatt av. Hva snakket de mye om? Hva snakket de mindre om? Og hvordan snakket de om temaene? Jeg var oppmerksom på likheter og forskjeller mellom informantene. Spesielt interessant var det å intervjuer kvinner fra samme organisasjon, på grunn av de ulike fortellingene og problemkonstruksjonene som ble skissert. Etter endt intervju gikk jeg i gang med transkribering. Her fikk jeg anledning til å gå igjennom samtalen på en grundigere måte. De transkriberte intervjuene ble lagret i en mappe. Ut i fra de ulike temaene i intervjuguiden har jeg laget meg et system hvor jeg har trukket ut de temaene jeg synes er interessante. Hvert enkelt tema utgjør slik enheten i analysen. Jeg går tilbake og sammenlikner informasjon fra alle informantene om de samme temaene. Jeg har benyttet sitater fra datamaterialet til å konkretisere viktige poenger og temaer i min avhandling. Tolkningene jeg gjør meg vil bli knyttet til eksisterende teori på feltet.

3.8 Vurdering av forskningens kvalitet

Ut fra begreper om troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet vil jeg vurdere gyldigheten av min forskning (Thagaard, 1998). *Troverdighet* handler om forskningen og om hvorvidt den er utført på en tillitsvekkende måte. Forskerne må redegjøre for forskningssituasjonen og relasjonen til informant (Thagaard 1998). Intervjusituasjonen er en sosial samhandling, hvor kjønn, alder, fysisk utseende, sosioøkonomisk status, navn o.l. vil ha innvirkning på hva slags informasjon man får som forsker. Det er dermed innenfor kvalitative intervju viktig å reflektere over hvordan konstruksjonen av kunnskap er knyttet til forskerens standpunkt. Hvem jeg er, eller hvordan jeg ser ut vil påvirke hva slags relasjon jeg får med informantene, tilgang til feltet jeg studere, samt videre tolkning og analyse av mine funn (Bousetta 2006). Jeg vil nedenfor problematisere likheter mellom meg og mine informanter. Likhetene er knyttet til det synlige; meg som brun og meg som kvinne og det erfaringsmessige, opplevelse av rasisme og sexisme. For meg har det vært viktig å reflektere over meg selv som kvinnelig, brun intervjuer, og hvordan min hudfarge og mitt kjønn kan ha formet

intervjusituasjonen og påvirket mine informanternes svar. Jeg vil også reflektere rundt hvordan min erfaringsmessige nærhet til informantene kan ha påvirket intervjusituasjonen.

Det eksisterer forskjellig litteratur som beskriver relasjon mellom intervjuer og informant. Karin Widerberg har uttalt at betydningen av kjønn i intervjusituasjonen er knyttet til spørsmålet om når kjønn blir en hindring og når kjønn blir en mulighet til å få frem kunnskap (Widerberg 1992:297). All forskning handler dermed om en balansegang mellom nærhet og distanse (Widerberg 2001:156). Dette spørsmålet Widerberg stiller mener jeg også er gjeldende for andre kategorier som hudfarge, sosioøkonomisk status, alder osv.

I samtaler med informantene opplevde jeg det å være kvinne som en ressurs. Jeg opplevde at kvinnene åpnet seg om veldig personlige ting relatert til temaene feminisme, likestilling, rasisme, kvinnelig undertrykkelse. Jeg opplevde en tillit til meg som forsker og at det var en behagelig stemning under samtlige av intervjuene. Liksom kjønn, følte jeg at min hudfarge gjorde det lettere for mine informanter å snakke om temaer knyttet til rasisme og opplevelse av rasialisert ekskludering. Mye av det informantene fortalte meg gjenkjente jeg meg selv i. Min kroppsholdning (nikk med hodet, smil, oppgittethet), noen ganger bevisst, men ofte ubevisst, kan også ha vært med på å skape denne nærheten. Det å være "lik" informantene kan også føre til at det er informasjon man ikke får tilgang til. For eksempel kan informanter utelate og gi informasjon fordi de regner med at intervjueren allerede vet eller har informasjon om det. Sosiologen Hassan Bousetta mener personlig erfaring er viktig. Som en «minoritet» som forsker på andre «minoriteter» kan en fordel være at man kan få raskere og bedre tilgang til de man ønsker å studere (Bousetta 2006). Han mener også informanter kan ha større tillit til en som er «lik» de selv, samt føle at denne personen kan være en talsperson for deres sak, grunnet denne «likheten» (ibid.). Om jeg hadde vært en hvit mann, ville kanskje informantene opplevd det som vanskelig eller ubehagelig – fordi de kanskje ville føle at jeg som intervjuer ble brydd. To av informantene nevner faktisk i intervjuet at temaer som omhandler rasisme kan være vanskelig å snakke med hvite om. De begrunner dette blant annet med at opplevelser av rasisme sjeldent får gehør blant hvite mennesker, og at hvite ofte blir brydd så fort temaet kommer opp. Bousetta har argumentert for at effekten av at en fra majoritetssamfunnet intervjuer en fra «minoritetssamfunnet» er like problematisk som at en fra «minoritetssamfunnet» intervjuer (Bousetta 2006). Begge intervjuene må forstås for å ha like stor verdi, men med ulike effekter. Det viktigste er at man reflekterer kritisk over biasen som oppstår i intervjukonteksten. Man må forholde seg refleksivt til dataanalysen. Dette leder oss over til spørsmål om bekreftbarhet som handler om forskerens refleksivitet overfor egne funn og tolkninger. Det er viktig at jeg som forsker begrunner de tolkningene jeg skaper ut i fra data (Thagaard 1998). Bruk av tidligere forskning (teorier og perspektiver) vil kunne understøtte mine tolkninger og analyse av empiri. Bekreftbarheten vil også bli styrket gjennom kritiske kommentarer fra medstudenter og veiledere

om analysens troverdighet.

I min avhandling har et av målene vært å gjenspeile noe av mangfoldet blant afrikanske og norskafricanske kvinneorganisasjoner i Norge, men også å vise hva de har til felles. Informantene er ikke valgt ut med hensyn til representativitet.⁹ Representativitet omhandler forskerens empiriske funn og hvordan disse kan sies å speile populasjonen utvalget er trukket fra. Mine informanter har høy utdanning og mange har vært eller er engasjerte i andre grupper/organisasjoner utenfor organisasjonen som er under studie. Ut i fra mine funn kan jeg ikke konkludere med at det som gjelder for mine informanter også gjelder for alle afrikanske og norskafricanske kvinner i Norge. Utvalget er for lite, og det begrenser seg til kvinner som er politisk aktive i Norge. Men ut i fra informantenes svar finner jeg en del interessante likheter som videre kan teoretisk generaliseres ved at jeg knytter resultatene opp mot relevant teori (Jacobsen, 2003). For eksempel kan mine forskningsfunn om hvordan prosesser av underkjennelse påvirker «minoritetskvinner» identifiseringsarbeid ha relevans for andre studier som fokuserer på identitetsarbeid blant individer konstruert som «andre». Den teoretiske forståelsen jeg benytter meg av i min undersøkelse kan dermed settes inn i en større sammenheng. Min undersøkelse kan slik bidra til en mer generelt teoretisk forståelse.

3.9 Begreper

Viktige forskningsspørsmål er hvordan jeg som forsker skal representere de jeg studerer og hvordan begrepene jeg bruker i representasjonen er med på å forme den virkeligheten jeg ønsker å beskrive? I denne avhandlingen forstås kunnskap som noe som produseres gjennom språket og sosiale relasjoner, og som er gjennomsyret av makt. Kunnskap blir dermed ikke forstått som noe 'objektivt' og 'nøytralt'. Den kunnskapen jeg innhenter fra intervjusituasjonen vil være knyttet til spesifikke sosiale møter mellom meg og informantene. Kunnskapen som foreligger i denne avhandlingen om afrikanske og norsk afrikanske kvinner i Norge er dermed preget av min egen posisjon (som ung, brun kvinnelig forsker). Kunnskapen må dermed ses som intersubjektiv (noe som skapes i relasjoner) snarere enn objektiv (Widerberg 2001:25). Dette handler om viktigheten av å ha et kritisk, refleksivt blikk på egne objektivering. Sosialantropologen Christine Jacobsen påpeker i sin studie *Tilhørighetens mange former: Unge muslimer i Norge* (2002) at et kritisk og refleksivt blikk er viktig, spesielt «.. i en kontekst hvor samfunnsdebatten i vesteuropeiske land domineres av stereotypier av og fordommer mot innvandrere generelt og muslimer spesielt ...» (Jacobsen 2002:90,17,31). Språk er et sentralt aspekt ved objektivering og representasjonen av de «andre». Som akademiker er det viktig å være seg bevisst hvordan begreper man gjør bruk av reflekterer og former verden (Jacobsen 2002:17). Begrepsproblematismen kan sies å være knyttet til etiske

⁹ Representativitet knyttes her til dimensjoner og til det å finne mønstre blant afrikanske kvinner.

hensyn og analytiske hensyn. Etske hensyn omhandler meg som forsker, og makten jeg har til å navngi/definere informantene. Under analytiske hensyn diskuterer jeg valg av begreper.

I den norske litteraturen, media og hverdagsspråket benyttes ofte begreper som «minoritetskvinner» og «innvandrerkvinner» i beskrivelsen av ikke-hvite, ikke-vestlige kvinner. Begge begrepene mener jeg er problematiske. Sosiologen Avtar Brah har problematisert bruken av begrepet «minoritet». Han argumenterer for viktigheten av å se minoritetsbegrepet i forhold til dominans og ikke til tallmessig underlegenhet: «The majority/minority dichotomy is contested because it often reduces the problem of power relations to one of numbers and thereby reproduces, rather than challenges, power differences» (Brah 1996: 187). Professor Gaëlle Le Dref mener minoriteter først kom inn i historien etter at Staten hadde utviklet disse normene og innført en politikk for å implementere disse standardene i befolkningen (Le Dref 2010:25). Minoritetenes historie er derfor også marginaliseringens, eugenikkens og rasismens historie, mener hun (ibid.).¹⁰ Jacobsen har argumentert for mye av det samme. Hun mener begge begrepene er problematiske i det de er reduksjonistiske (Jacobsen 2002). De reduserer mennesker med komplekse identiteter til kategorier som først og fremst baserer seg på det «nordmenn» oppfatter ”dem” for å være. Begrepene er også problematiske, da de tenderer å usynliggjøre interne forskjeller, flyt og overlapping (Jacobsen 2002).

Jeg kommer ikke til å bruke begrepet «innvandrerkvinne» i min avhandling, selv om mine informanter av og til har brukt denne betegnelsen om seg selv og andre ikke-hvite, ikke-vestlige kvinner. Jeg vil omtale mine informanter som afrikanske og norskafricanske kvinner. Informantene bruker også disse betegnelse om seg selv, men til forskjell oppfatter jeg (og informantene) disse betegnelser som mindre sensitive. Det har vært viktig å bruke betegnelser mine informanter ikke bare bruker men som de også er fortrolig med. I de tilfeller hvor jeg snakker om ikke-hvite og ikke-vestlige kvinner generelt vil jeg benytte meg av begrepet «minoritetskvinner», som en samlebetegnelse. Betegnelse av organisasjonene i mitt datamateriale vil følge samme 'prinsipp'. I de tilfellene hvor jeg snakker om organiseringer for og av ikke-hvite, ikke-vestlige kvinner, vil jeg benytte meg av betegnelsen «minoritetskvinneorganisasjoner».

4. TEORETISK RAMMEVERK

Nedenfor presenterer jeg de teoretiske bidragene; svart feminisme, postkolonialisme,

¹⁰ I *Plausible prejudice: everyday experiences and social images of nation, culture, and race* (2006:41) viser Marianne Gullestad hvordan disse politiske klassifiseringene og differensieringene mellom et “oss” og et “dem” oppstod som en konsekvens av utviklingen av nasjonalstaten Norge.

interseksjonalitet og afrikansk perspektiv. Jeg mener disse perspektivene gir teoretiske verktøy som egner seg til å undersøke problemstillingen stilt overfor. Ved å trekke på svart feministisk perspektiv og interseksjonalitetsperspektiv vil jeg undersøke hvordan informantene opplever interseksjonen mellom «rase», etnisitet og kjønn i sine liv, og hvordan denne interseksjonen er knyttet til deres aktivisme og problemkonstruksjoner. Svart feministisk perspektiv vil dessuten brukes som et bakteppe for å undersøke hvorvidt det finnes likheter mellom svart kvinnekamp i USA og Storbritannia, og mine informanternes begrunnelser for organisering.

Jeg ønsker å benytte meg av den postkoloniale teorien om orientalisme, som beskriver det diskursive systemet som er med på å opprettholde et skille mellom Vesten og «resten»; et «oss» kontra et «dem» (Said 2004). I Norge bidrar kjønnslikestillingsdiskursen til å opprettholde et lignende skille, ettersom likestilling knyttes til forestillinger om «norskhet» (Thun 2012, Mulinari 2008). I denne sammenhengen vil jeg trekke på Gullestad (2010). Dette er relevant i forhold til mine informanternes opplevelser av ekskludering og stigmatisering – det å bli sett på som annerledes og ikke bli tilskrevet verdi.

Til slutt vil jeg trekke på et afrikansk perspektiv på feminisme, hvor det rettes kritikk mot den vestlige feminismens ideologiske fundament. Denne teorien retter et kritisk blikk både mot hvit, vestlig feminisme, samt svart feminisme som bygger på de samme ideene. Lignende kritikk finner jeg igjen hos noen av informantene.

4.1 Svart feminisme

Interseksjonen mellom «rase», kjønn og klasse har stått sentralt innenfor svart feminisme (hooks 1981, Collins 2000). Fordi kategorien «svart» svært ofte ble knyttet til svarte menn, og kategorien «kvinne» til hvite kvinner, opplevde svarte kvinner at deres erfaringer, interesser og behov ble ignorert både av hvite kvinner innenfor kvinnebevegelsen og av svarte menn innenfor den svarte frigjøringsbevegelsen (i USA). Svarte kvinner havnet i en mellomposisjon som gjorde at de ble usynlige (hooks 1981:7, Collins 2000:12). Mens den svarte frigjøringsbevegelsen ble kritisert for å være sexistisk, ble den hvite kvinnebevegelsen kritisert for å være rasistisk av svarte kvinner.

Innenfor den hvite kvinnebevegelsen så man kjønn som den viktigste kategorien og som primærkilden til kvinners undertrykkelse (hooks 1981:12,194, Berg og Flemmen 2010:14). Betydningen av deres etniske, «rase»- og klasseidentitet på deres liv ble oversett og fornektet, mens kjønnslikestilling ble prioritert og forstått som det viktigste. Det var bare svarte som hadde en «rase» og problematikk tilknyttet rasisme og rasialisering ble derfor forstått som et tema som angikk svarte i en større grad. Ut i fra dette perspektivet unngikk hvite kvinner og feminister å se hvordan de som hvite også hadde, og har (med hooks ord), «*kroppsliggjort hvit overlegenhetssideologi, verdier og overbevisninger, og hvordan de gjennom forskjellige praksiser*

var/er med på å støtte opp om- og bekrefte rasistiske strukturer og undertrykkelse som de på samme tid ønsker å se utryddet» (hooks, 1989:113). Hvite kvinner stilte seg utenfor eksisterende systemer av institusjonalisert rasisme og så ikke sin egen privilegerte posisjon som hvit. Svarte kvinner /feminister kritiserte hvite feminister for å snakke om viktigheten av pluralitet ('*otherness*'), mens de i en liten grad adresserte det i deres egne liv og arbeid. Sosiologen Ruth Frankenberg har begrunnet hvite feministers ignoranse og blindhet for rasisme og klasse med at slike perspektiver er vanskelige å forestille seg fordi den feministiske bevegelsen har hatt, og fortsatt har, heteroseksualitet, hvithet og middelklassetilhørighet som usynlige markører (Frankenberg, 1993:4).

Svarte feministers kritikk av hvit middelklassefeminisme viser at kjønnsinteresser og «minoritetsinteresser» kan stå i et konfliktfylt motsetningsforhold. I min oppgave vil jeg undersøke hvilke (kategorier) som forstås som viktige i mine informanters liv og politiske arbeid. Hva slags sosiale klassifiseringer (kjønn, «rase», kultur) fokuseres det på i deres arbeid og aktivitet? Forstås kjønn og «rase» for å være like betydningsfulle i informantenes liv og arbeid, eller er det noen identiteter og klassifiseringer som får forrang?

4.1.1 Utviklingen av et afrosentrisk perspektiv

Innenfor svart feministisk teoretisering anses utviklingen av et afrosentrisk perspektiv som nødvendig for å kunne forstå svarte kvinners erfaringer og liv (Collins 2000:35,117). Et afrosentrisk perspektiv vil si et perspektiv som vokser ut i fra afrikanske kvinners subjektive erfaringer og opplevelser (ibid.). Gjennom kritisk tenkning kan svarte kvinner utvikle perspektiver som står til deres egen virkelighet og som kan være med på å utfordre dominerende og undertrykkende perspektiver (Collins 2000:13). Men for å endre strukturer er kollektiv organisering nøkkelen (Collins 2000). For eksempel har bell hooks argumentert for viktigheten av utviklingen av en *radikal kritisk bevissthet* hos svarte kvinner. Med dette menes en tilstand der svarte kvinner oppnår en politisk bevissthet, og hvor de knytter egen kamp om å bli selvdefinerende til den felles situasjonen svarte kvinner befinner seg i. Individuell kamp må slik knyttes til kollektiv kamp.

4.1.2 Redefinering av politisk aktivisme

Analyser av svarte kvinners politiske kamper har ofte oversett viktige sfærer hvor det bedrives politisk aktivitet (Sudbury 1998:54). Julia Sudbury har ment at denne blindheten skyldes dominerende forståelser av politisk aktivisme (Sudbury 1998). Dominerende forståelser av politisk aktivisme fokuserer på om det er 1) kollektivt, 2) at det er knyttet til fagforeninger og partier, og 3) at aktivisme adresseres til de som misbruker makten, eller til den hvite «majoriteten» (Sudbury 1998:54). En slik definisjon favner ikke pluraliteten i politisk aktivitet som hun mener å finne blant svarte kvinner /feminister (ibid.). Collins mener på lik linje at mennesker opplever og kjemper mot

undertrykkelse på ulike nivåer: på det personlige nivå, på det fellesskaplige nivå, samt på systemnivå (Collins 2000). Motstand som pågår på den individuelle og familiære arena forstås her som like viktige som kampene som direkte retter seg mot å endre undertrykkende strukturer (Sudbury 1998:60). Politisk aktivitet som man finner innenfor det svarte fellesskapet (det vil si på det individuelle, det familiære og det fellesskaplige plan), og politisk aktivitet som er knyttet til mer allmenne maktstrukturer (på lokale, nasjonale og internasjonale arenaer) må slik forstås som like viktige.

Sudbury redefinering av politisk aktivisme blir et viktig verktøy i analysene av de afrikanske og norsk afrikanske kvinnenens politiske arbeid, og vil kunne ses i sammenheng med måten noen av informantene bedriver politisk aktivisme på.

4.2 Interseksjonalitet

Selve interseksjonalitetsbegrepet har sterke identitets- og standpunktpolitiske røtter. Perspektivet utviklet seg i samspill med svart feminisme, feministisk teori og postkolonial teori på slutten av 1990-tallet (Browne & Misra 2003, Reyes 2005). Den amerikanske jussprofessoren Kimberlé Crenshaw blir av mange ansett for å være personen bak interseksjonalitetsbegrepet. Crenshaw søkte å forene feministiske og antirasistiske teorier og perspektiver for å synliggjøre svarte kvinners situasjon (Crenshaw, 1997: 179). Hun fant at svarte kvinner i praksis ikke hadde noen rettsbeskyttelse mot diskriminering som inntraff på grunnlag av deres status som svarte kvinner (Wei, 1996). Som nevnt overfor ble ofte kategorien kvinne assosiert med hvit kvinne og kategorien svart med svart mann. Anti-rasisme og feminisme var dermed ikke tilstrekkelig for å gripe svarte kvinners situasjon (Ibid). Et interseksjonalitetsperspektiv søker dermed å bryte med enkeltfaktoranalyser av klasse, kjønn eller «rase». De anerkjenner at det er flere faktorer for undertrykkelse som virker inn i enkeltpersoners liv på en og samme tid (Reyes og Mulinari, 2005). Ut fra et interseksjonalitetsperspektiv kan man si noe om identiteter i overganger. Hva skjer for eksempel når kjønn møter funksjonshemming og/eller «rase»?

Med et interseksjonalitetsperspektiv følger det også nødvendigvis en mer kompleks analyse. Et spørsmål som reises innenfor interseksjonalitetsperspektivet er dermed hvor komplekse analysene skal gjøres – hvor mange kategorier skal tas med? En kritikk som er blitt reist er at man som oftest konsentrerer seg om de tre kategoriene klasse, etnisitet og kjønn mens andre kategorier klumpes sammen i begrepet «osv». I følge Calhoun (2002) er det ingen fasitsvar for hvor mange kategorier som skal med i en interseksjonalitetsanalyse. Det er dermed opp til forskeren å avgjøre hvor mange kategorier som er relevante å ta med i analysen. Innenfor svart feministisk teoretisering har det for eksempel vært vanlig å ha med kategoriene «rase», kjønn og klasse. Collins har begrunnet dette med at svarte kvinner hovedsakelig er utsatt for undertrykkelsessystemer knyttet til

disse kategoriene (Collins 2000). I min analyse vil kjønn og «rase» danne hovedbolkene, på samme tid som sosioøkonomisk status, medborgerskapsstatus og alder til en viss grad vil bli vektlagt. Valget av kategorier har også blitt bestemt ut i fra hvilke kategorier informantene trekker fram i sine fortellinger.

I deres tilnærming til interseksjonalitet trekker Anne-Jorunn Berg og Anne Britt Flemmen (2010) på Leslie McCalls skille mellom antikategorisk kompleksitet, intrakategorisk kompleksitet og interkategorisk kompleksitet. En *antikategorisk kompleksitets* tilnærming til interseksjonalitet vil si at man avviser all bruk av kategorier fordi kategorier forenkler kompleksiteten i levde liv (Berg og Flemmen, 2010:17). Homogene kategorier som for eksempel kjønn forkastes dermed til fordel for en mangfoldig forståelse av kjønn. Innenfor den *intrakategoriske kompleksitets* tilnærmingen er man også skeptisk til bruken av kategorier, men til forskjell fra den førstnevnte forkaster man ikke kategoriene helt. Etablerte kategorier forteller noe om eksisterende maktrelasjoner. De burde dermed ikke forkastes men studeres (Berg og Flemmen, 2010:17). En *interkategorisk kompleksitets* tilnærming ser på etablerte kategorier som nødvendige for å kunne studere ulike fenomener. Innenfor denne tilnærmingen forutsettes etablerte kategorier som kjønn og «rase» for at man i det hele tatt skal kunne studere samspillet mellom disse. Her tar man kategorier mer eller mindre for gitt, mens man innenfor den intrakategoriske tilnærmingen forsøker å dekonstruere og problematisere sosiale og kulturelle kategorier. Berg og Flemmen ønsker å ta en posisjon mellom de to sistnevnte tilnærmingene. De mener det er fruktbart å bruke kategorier i spesielle sammenhenger, samtidig som de er klar over kategoriernes sosiokulturelle konstruksjon (Berg og Flemmen, 2010:17). En fruktbar tilnærming til interseksjonalitet for Berg og Flemmen vil slik være å ta utgangspunkt i en forståelse av makt som noe som ikke kan plasseres stabilt i forhold til posisjoner i en fast struktur. Som de skriver: «Interseksjonalitet skal gjøre oss oppmerksomme på komplekse maktkonstruksjoner (det vil si hvordan ulike systemer for dominans virker sammen) uten å forutsette et ontologisk hierarki av forskjeller» (Berg og Flemmen, 2010:19).

Jeg har en liknende tilnærming til interseksjonalitet som Berg og Flemmen. Maktstrukturer forstås ikke her som noe absolutt, men som noe som er i endring og relasjonelt (Phoenix 2006, Berg og Flemmen 2010, Steinbugler, Press og Dias 2006). En svart kvinne fra arbeiderklassen vil her ikke forstås som trippelt undertrykt. Snarere kan det å være kvinne innenfor gitte kontekster være en ressurs og styrke. Det samme gjelder for kategorier som klasse, hudfarge, religion osv. Denne tilnærmingen åpner også opp for en både-og-posisjon, der alle grupper forstås å besitte privilegerte og underprivilegerte posisjoner (endog i varierende grad). Collins gir eksempler med hvite kvinner som er undertrykt ut i fra deres posisjon som kvinner, men privilegerte ut i fra deres posisjon som hvite (Collins 2000:1). En konstituerende forståelse av interseksjonalitet åpner slik opp for

variasjon og endring samtidig som individer tilskrives roller som aktører. Perspektivet åpner dessuten opp for å se kategorier som «rase», kjønn, klasse, seksualitet som relasjonelle kategorier. Betydningen av dem forstås ikke som fastsatt, men som foranderlige innenfor ulike kontekster og ettersom hvilke andre kategorier de virker sammen med.

4.3 Feministisk postkolonialisme

Den postkolonialistiske kritikken er influert av kritikk utviklet innenfor den svarte borgerrettighetsbevegelsen i USA og den feministiske bevegelsen (Essed et al. 2009:54). Fokuset er på relasjonen mellom kultur, imperialisme, nasjonalisme og hvordan «Vesten» konstruerer dominerende og stereotypiske bilder og informasjon om ikke-vestlige land og folk (ibid.). Man er her opptatt av å undersøke hva man kaller den koloniale arven innenfor dagens Europa og USA. For eksempel viser Edward Said i *Orientalismen* hvordan «Vesten» har konstruert et bilde av «Orienten» som et omvendt speilbilde av seg selv (Said 2004:62). Mens «Orienten» ble konstruert som barbarisk, irrasjonelt, mystisk og stillestående, ble «Vesten» konstruert som rasjonelt, demokratisk og dynamisk; «På den ene siden finnes de vestlige, på den andre finnes de arabiske orientalerne; de førstnevnte er (ikke i noen spesiell rekkefølge) rasjonelle, fredelige, liberale, logiske, i stand til å ha sanne verdier, uten naturlig mistenksomhet; de sistnevnte er ingen av disse tingene» (Said 2004:62).

Som i den postkoloniale tradisjonen er man også innenfor den feministiske postkoloniale tradisjonen opptatt av å undersøke forholdet mellom imperialisme og kulturell representasjon (Essed et al. 2009:55). Man ønsker å studere hvordan patriarkalske, kolonialistiske diskurser avbilder kvinner og hvordan disse diskursene er med på å produsere ideer om «rase», kjønn, seksualitet, religion og klasse (ibid.). I *Can The Subaltern Speak* (1988) undersøker Gayatri Spivak hvordan imperialisme og kapitalisme spiller en sentral rolle i konstruksjonen av kjønnsidentitet i USA og Vest-Europa. Hun problematiserer hva hun forstår som kolonialistisk misjonsarbeid, der hvite kvinner (og menn) har en forståelse av ikke-vestlige kvinner som stakkarslige og som noen som trenger og «reddes» fra egen kultur og fra deres menn (Spivak 1988). Som Spivak skriver: «brown women are saved by white men from brown men» (Spivak 1988:297). Innenfor hva hun kaller for den moderne maktdiskursen produseres det bilder av ikke-vestlige kvinner som ofre og som noen som trenger assistanse fra «Vesten» (Essed et al. 2009:55). Spivak mener «the subaltern women» (den brune kvinnen) ikke har noen makt til å representere seg selv innenfor hva hun ser på som den moderne maktdiskursen (Essed et al. 2009:45-55).

Feministisk postkolonialisme gir slik et bilde av hvordan kjønn og kjønnsrelasjoner har blitt produsert innenfor forskjellige kulturer under kolonitid, og hvordan det produseres innenfor dagens

postkoloniale verden (Essed et al. 2009:58). Videre kan man på samme tid, ved å fokusere på interaksjonen mellom kvinner fra ulike nasjoner og kulturer, si noe om forholdet mellom feminisme og nasjonalisme, samt hvordan rasisme, nasjonalisme og kjønnsundertrykkelse virker sammen (Reyes og Mulinari 2005, Essed et al. 2009:58). Historikeren Louise Newman viser for eksempel i boken *White Womens Rights: The Racial Origins of Feminism in the United States* hvordan hvite feminister var avhengig av å gjøre ikke-hvite kvinner (og menn) til rasemessig og politisk underlegne for å oppnå egen frihet, samt politisk og sosial autoritet (Newman 1999:181). Ved (bevisst eller ubevisst) å spille på nasjonalistiske ideer var de med på å konstruere et umarkert ”oss” og et rasialisert og markert ”dem”, skriver hun (ibid.).

I de senere år har teoretikere begynt å se viktigheten av å undersøke hvordan «rase» og etnisitet er sentrale for sosial organisering og stratifisering også innenfor de nordiske landene (Mulinari et al. 2009). På tross av at de nordiske landenes politikk og populasjon er forskjellig, har de det til felles at de alle har et etnisk segregert arbeidsmarked og boligmarked, så vel som hverdagsrasisme og institusjonell rasisme (Myrdahl 2010:7-8). Disse teoretikerne argumenterer for viktigheten av å undersøke europeisk historie når det gjelder temaer som rasisme og *rasialisering*. Med rasialisering menes prosesser der man gjør en gruppe mennesker til den 'andre'. Rasialisering omhandler slik prosesser der man lager differensieringer mellom mennesker basert på synlige eller antatte forskjeller. Disse rasialiserte skillene stabiliseres og brukes for å legitimere skjev maktbalanse (Myrdahl 2010:4). Rasialisering kan knyttes til dominerende antakelser om hvem som kan sies å tilhøre nasjonen og hvem som ikke gjør det (Myrdahl 2010:6-7). I følge sosialantropologen Marianne Gullestad fortsetter koloniale diskurser å leve videre i dagens Europa (Gullestad 2002). De koloniale diskursene opprettholder forestillinger om «oss» og «dem». Gamle forestillinger om ulikhet fortsetter slik i nye former, mener hun. På tross av dette blir Norges koloniale relasjoner nesten aldri tatt opp. Norge representerer seg selv som en nasjon som er uskyldig når det kommer til deltakelse i det koloniale prosjektet og dermed også når det kommer til rasialiseringsprosesser (Myrdahl 2010:7).

Gullestad adresserer hva hun mener er dominerende tolkningsrammer om 'norskhet' og rasialiseringsprosesser innenfor det norske samfunnet. Det norske samfunnet fremstilles ofte som egalitært, men denne egalitarismen er grunnlagt på tanken om 'likhet' mener hun (Gullestad 2010:71). Dette fører til at de som forstås som annerledes med hensyn til kultur (hudfarge) ekskluderes (Gullestad 2002). Gullestad mener kultur har erstattet «rase» (Gullestad 2010). Ideen om kulturelle forskjeller knyttes til ideen om «rasemessige» forskjeller, der kategorisert som rasialiserte ”andre” ekskluderes fra nasjonen.

Gullestad mener det stort sett er avstamning som avgjør hvilke kategori ulike mennesker faller innunder. I mange tilfeller vil avstamning og etnisk kultur være viktigere enn bosted og statsborgerskap, mener hun (Gullestad 2002). Dette er en kodet måte å snakke om «hudfarge» på ettersom folk flest assosierer ordet «innvandrere» med mørk hudfarge (ibid.). Hvithet har slik blitt en underforstått dimensjon ved det å være «norsk». Kategorien benyttes dermed også om mennesker som er født og oppvokst i Norge, eller som har vært en del av det norske samfunnet lenge (Gullestad 2010:286). På tross av at hudfarge og ansiktstrekk er viktige i konstruksjonen av forskjellighet og nasjonal tilhørighet, forstås «rase» og rasialiseringsprosesser for å være ikke eksisterende i det norske samfunnet (Myrdahl 2010:7).

I følge Gullestad finner man en bastant todeling mellom «nordmenn» og «innvandrere», der «nordmenn» representerer normen (Gullestad 2010:16). Mens «nordmenn» som kategori knyttes til symboler som rasjonalitet og modernitet, knyttes kategorien «innvandrere» til det irrasjonelle og til det tradisjonelle (Gullestad 2002). «Innvandrere» forstås dessuten som mottakere og ikke som bidragsytere til norsk kultur og økonomi (Gullestad 2002). Ut i fra Gullestads forståelse er relasjonen mellom «nordmenn» og «innvandrere» hegemonisk og knyttet til makt (Gullestad 2010:16). Først og fremst dreier disse kampene seg om makten til å definere (Bourdieu, 2002:271). Det vil si å ha kontroll over nøkkelsymboler og hva som anses som 'nøytrale' verdier (ibid.).

Ut i fra et postkolonialistisk blikk vil jeg undersøke hvordan informantene håndterer koloniale representasjoner (som irrasjonell, tradisjonell, stakkarslig), samt å undersøke hvordan de utfordrer og/eller reproducerer disse representasjonene (Mulinari et al. 2009, Myrdahl 2010). Feministisk postkolonial teori vil også være et verktøy når det kommer til å fange opp og forstå informantenes fortellinger om ekskludering og miskjennelse.

4.4 Afrikansk perspektiv på feminisme

I boken *The Invention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourses* (1997), retter Oyeronke Oyewumi sterk kritikk mot hva hun anser som en universalisering av feministiske diskurser innenfor vestlig akademia. Hun omtaler dette som en 'euro-amerikansk kulturimperialisme' - et kulturelt hegemoni som har bredt seg ut over store deler av verden (Oyewumi 2002:1). Dette hegemoniet viser seg blant annet innenfor produksjonen av kunnskap (Phillipson, 1922). I følge Oyewumi har Vesten hegemoni på kunnskapsproduksjon - alt fra kunnskap om menneskelig oppførsel, til samfunn, historie og kulturer (ibid.). Dette har ledet til en rasialisering av kunnskap, der «Europe is represented as the source of knowledge and Europeans as knowers» (Oyewumi, første avsnitt: 2003). Denne rasialiseringen av kunnskap må tas i betraktning når man skal forsøke å forstå Afrikansk virkelighet. Hun stiller spørsmål ved hva implikasjonene er

ved å ukritisk overføre vestlige kategorier og fortolkninger av virkeligheten til afrikanske virkeligheter (Oyewumi, 2003:3).

Oyewumi skisserer opp fire punkter som hun mener er sentrale for mange vestlige feministiske tekning og tekster. For det første mener hun kjønnskategoriene gjøres universelle og tidløse; kjønn har alltid vært det viktigste prinsippet for sosial organisering innenfor alle samfunn. For det andre mener hun at den fysiske kroppen alltid er knyttet til den sosiale kroppen; biologi er det som er grunnlaget for den sosiale organiseringen av den sosiale virkeligheten (Oyewumi 2002:1). Det er slik en form for biologisk determinisme. For det tredje mener hun at kvinners underlegne posisjon forstås som universell, og for det fjerde at kategorien kvinne anses for å være forut for kultur. Det vil si, uten historisk og kulturell kontekst (Oyewumi 2002: 2).

4.4.1 Kjønn: den primære kilden til undertrykkelse?

Kjønn forstås som roten til undertrykkelse og 'underordning' innenfor vestlig feministisk tenkning (Oyewumi, 2003). Innenfor den vestlige feministiske tradisjonen anses denne undertrykkeshypotesen ofte for å være universell, mener Oyewumi. Som Benitha Roth skriver: «*By the early 1970's white feminists had generally developed a gender universalist ideology, one that privileged gender oppression above others and that tended to blur racial and ethnic differences among women*» (Roth, 2004:188). For Oyewumi er kategorien kvinne først og fremst en sosial og kulturell konstruksjon som må ses i relasjon med andre sosiale kategorier. Hun mener det er problematisk at kjønn innen feministisk teoretisering har blitt (og fortsatt i en stor grad blir) plassert som den viktigste faktoren for undertrykkelse i kvinners liv. For eksempel benytter Oyewumi seg av (det før-koloniale) Yoruba-samfunnet og dets sosiale organisering, for å understreke hvordan forståelsen av blant annet kjønn og kjønnsrelasjoner må forstås som historisk og kulturelt betinget. I Oyewumis studie av Yoruba-samfunnet finner hun at Yoruba-språket ikke er kjønn (Oyewumi 2002:3). Mangelen på kjønn i språket mener hun reflekteres i et tilsvarende fravær av kjønn i sosial institusjoner og praksiser. Oyewumi mener dermed at den grunnleggende kategorien for sosial organisering er alder og ikke biologisk kjønn. Betydningen av alder i Yoruba-samfunnet er slik med på å utfordre hva hun anser som en uberettiget universalisering av en vestlig feministisk kjønnsdiskurs (Oyewumi 2002:3- 4).

Oyewumis fremstilling av logikken innenfor Yoruba-kulturen som fri for vestlige kjønnsavgrensninger og ulikhet har møtt kritikk fra andre teoretikere. Den viktigste kritikken mener jeg er den som omhandler essensialisme og autensitet. Bibi Bakare-Yusuf mener Oyewumi skisserer opp et bildet av en autentisk og 'usmusset' Yoruba-kultur. Hun mener skillet Oyewumi setter mellom afrikansk og europeisk kultur er problematisk, fordi et slikt skille ikke tar hensyn til kulturers flertydighet og ulike maktkonstellasjoner (Yusuf 2004:9). Oyewumis beskrivelse av en ren Yoruba-

logikk (uberørt av europeisk innflytelse), der ansiennitet er den primære kategori for sosial organisering er essensialistisk, ifølge Yusuf (Yusuf 2004:11). Yusuf mener ikke å si at alder ikke spiller en viktig rolle for sosial organisering innenfor Yoruba-samfunnet, men poengterer viktigheten av å ha et blikk som tar hensyn til pluralitet og kompleksitet. Alder kan ha vedvart som en viktig kategori for sosial organisering fra det før-koloniale Yoruba samfunnet, men dette betyr ikke at andre kategorier ikke også spiller en viktig rolle innenfor kulturen. Innenfor noen kontekster kan for eksempel kjønn overspile ansiennitet. Yusuf mener det er viktig å undersøke hva som skjer i praksis, og ikke bare hva som sies (Yusuf 2004:9).

4.4.2 Den patriarkalske kjernefamilien

Oyewumi argumenterer for at sentrale begreper innenfor vestlig feministisk teoretisering har utsprunget fra den patriarkalske kjernefamiliens logikk (Oyewumi 2002:2). Begreper som kvinne, kjønn og søsterskap, gir kun mening når man knytter de til kjernefamilien (Oyewumi 2002:2). Det som kjennetegner kjernefamilien er at det er en kjønnnet institusjon som består av en underlegen kone, barn og en patriarkalsk ektemann. Mens mannen anses som familiens forsørger, assosieres kvinnen med hjemmet og med omsorgsoppgaver. Oyewumi mener kjønnsdelingen mellom menn og kvinner er essensiell i denne formen for familieorganisering, både når det kommer til institusjonens etablering, organisering og funksjon (Oyewumi 2002:2). Kjønnsdelingen er den primære kilde til hierarkisering og undertrykkelse. På samme tid som kjønnsdelingen kan ses på som den primære kilden til identifisering og solidaritet, der døtre identifiserer seg med sin mor og sine søstre, og sønner med sine fedre og brødre (ibid.). Siden kjernefamilien er en euro-amerikansk familieform kan den ikke sies å være universell, i følge Oyewumi (Oyewumi 2002:2-3). Ut fra egen forskning finner hun at mange afrikanere oppfatter denne formen for familieorganisering som fremmed (Oyewumi 2002:2-3). Dette på tross av at en slik familieorganisering har blitt promotert gjennom koloniale og nykoloniale stater, feministiske organisasjoner, og ulike vestlige hjelpeorganisasjoner (Oyewumi 2002:3).

4.4.3 'Motherhood'

'*Motherhood*' har en spesiell plass innenfor afrikansk kultur og samfunn, i følge Oyewumi, og det er først og fremst rollen som mor som definerer kvinner (Oyewumi 2003:1). De fleste afrikanske familiesystemer er '*matrifocal*', der moren forstås som senteret. Alle former for familierelasjoner er slik organisert rundt moren (Amadiume 1987). Innenfor vestlig dominerende feministisk tenkning reduseres '*motherhood*' til en kjønnskategori, mener Oyewumi (Oyewumi 2003:3). Mødre er først og fremst representert som kvinner, en kategori som forstås som underlegen kategorien mann. Som kvinne er man undertrykt og uprivilegert. Ved å gjøre '*motherhood*' kjønnnet, det vil si, knytte den

opp til det kvinnelige og til kategorien kvinne, er man samtidig med på å bidra til patriarkalisering av denne institusjonen, mener hun. Konsekvensene av en slik forståelse leder til at *'motherhood'* ikke forstås ut fra sin egen rett, men i lys av kvinners undertrykkelse. Rollen som mor fraskrives dermed makt og aktørrolle (ibid.). Fra et afrikansk perspektiv der *'motherhood'* symboliserer en slags guddommelig makt over barnet, er dette vestlige feministiske perspektivet problematisk nettopp fordi denne makten ikke anerkjennes (Oyewumi 2002).¹¹ Kvinner forstås for å være kilden til liv. Ettersom det er innenfor *'motherhood'* som institusjon at grunnlaget for det sosiale skapes, kan ikke *'motherhood'* være underlegen andre former for sosiale institusjoner, mener Oyewumi (ibid).

Afrikansk perspektiv vil bli benyttet hovedsakelig i analysene av mine afrikanske informanters forståelse av kjønnsrelasjoner og – differensieringer. Hvor sentralt står kjønn i den sosiale organiseringen og differensieringen i informantenes hverdag? Gir informantene uttrykk for at det er andre sosiale kategorier som er viktig i forhold til sosial organisering og differensiering?

¹¹ Oyewumi skriver: «Growing up in Yorubaland, one learns to respect the potency of the mother's words because children are told that the only person whose curse has no antidote is one's mother's curse. Children know that mothers have a special *ase* to which they routinely draw attention by invoking *ikunle abiyamo* – birth processes and the mystical and social values associated with them. » For en grundigere gjennomgang se Oyeronke Oyewumi (2002) og Ifi Amadiume (1987).

5. ANALYSE

5.1 Politisk aktivisme

I dette kapittelet undersøkes informantenes politiske aktivisme. I første del undersøkes hvilke erfaringer som ledet til at informantene søkte seg til et organisert fellesskap. Her vil jeg undersøke hvordan subjektive erfaringer gjøres kollektive og hvordan informantene knytter disse erfaringene til noe politisk. I andre del undersøkes hva slags politisk aktivitet informantene bedriver. Her benytter jeg meg av et åpent begrep om politisk aktivitet for å vise hvordan mine informanter ikke bare bedriver slik aktivitet på et kommunalt og nasjonalt nivå, men også innenfor den personlige og den fellesskapelige arena (Sudbury 1998, Collins 2000).¹² Jeg vil også vise hvordan deres politiske engasjement ikke bare retter seg utover mot maktøverne og den ”hvite majoriteten”, men også innover mot eget miljø og fellesskap (Sudbury, 1998:54). I kapittelets sluttdel fokuserer jeg på hvordan informantene selv oppfatter å bli inkludert ovenfra. Hvordan vurderer de selv eget politisk handlingsrom? Opplever de å bli sett og hørt av ’maktøverne’?

5.1.1 Miskjennelse og ekskludering

Alle informantene forteller om opplevelser med ekskludering og miskjennelse, og hvordan disse erfaringene gjorde at de søkte seg til fellesskap eller at de selv startet opp egne grupper, der de kunne møte andre i samme situasjon, samt bedrive arbeid som tar tak i det de anser som et problem i det norske samfunnet.

Brendan: Problemet innenfor den prosessen og bevegelsen [feminisme og kvinnekamp] er at innvandrerkvinner ikke er med. Det er ingen ledere [med minoritetsbakgrunn] på det politiske nivå. Om du tenker på de bevegelsene og hva de har oppnådd [feminisme og kvinnekamp].... de[hvite majoritetskvinner] er ikke på lavt nivå, de er på alle nivåer, særlig på det høye nivået. [...] Men de som er innvandrere de er på lavt nivå. De er på et lavt nivå om maktbestemmelser og sånne greier.

Claire: [...] Vi som jobba innenfor kunstområdet, vi følte at vi var veldig dårlig representert i kunstfeltet ikke sant, sånn at det var på samme måte som det var på veldig mange andre samfunnsfelt, at det var nesten ingen mennesker med afrikansk bakgrunn som hadde høye

¹² Jeg har valgt å oversette det engelske ordet *community* til fellesskap, da jeg mener fellesskap fanger begrepet bedre enn samfunn.

posisjoner i media, i næringslivet, i politikken, i kunstverdenen. I alle samfunnslag så var afrikanere ganske usynlige sånn at [gruppen hun tidligere tilhørte] gjorde ganske mye for å jobbe internt i det afrikanske miljøet for å gi afrikanske ungdommer selvtillit og tro på seg selv i et forum hvor de kunne diskutere 'issues'.

Informantene forteller om hvordan mennesker med «minoritetsbakgrunn» ikke er representert i politikken og innenfor andre felt i samfunnet, og hvordan dette fraværet av representasjon leder til at deres interesser, behov og erfaringer blir ignorert og marginalisert. De har derfor dannet ulike plattformer hvor de selv kan ta opp temaer og problematikk relatert til egne liv. Temaer det jobbes med er nært knyttet til egne liv og erfaringer. Som en av informantene (Chimene) uttaler: «*Jeg har vært veldig aktiv i sivilsamfunnet for å påvirke alt som handler om meg*». Deres aktivisme er slik formet ut fra deres subjektive erfaringer. Erfaringer med undertrykkelse knyttet til deres kjønn, «rase» og etnisitet har slik ledet til spesifikke former for engasjement.

Det feministiske slagordet '*the personal is political*' er viktig i denne sammenhengen fordi det viser hvordan antatte subjektive problemer gjøres strukturelle og kollektive. Det som tidligere hadde blitt forstått som personlig (for eksempel vold i hjemmet) ble innenfor den feministiske tradisjonen rekonstruert, og forstått som et strukturelt problem som var det offentliges anliggende. Feministiske analyser utsprang slik direkte fra ulike kvinners subjektive erfaringer. Dette har vært med på å utvide grensene for hva som anses for å være politisk (Okin 1989).

Flertallet av mine informanter forteller om opplevelsen av å komme inn i et felleskap der subjektive erfaringer viste seg å være delt av flere. Det personlige blir etter hvert knyttet til det strukturelle der egne erfaringer ikke lengre forstås som et personlig og privat problem, men som noe knyttet til strukturer og som dermed kan endres (hooks, 1995). For eksempel forteller flere om hvordan personlige erfaringer av det å bli ekskludert og gjort til «den andre», ikke ble knyttet opp til strukturelle systemer for makt før etter mange år, etter at de traff andre mennesker (i samme situasjon) med de samme opplevelsene. I samtaler med mennesker som hadde de samme erfaringene, utviklet de etter hvert en kritisk bevissthet som tillot dem å knytte disse subjektive erfaringene opp til strukturer og til det politiske. Fortellingen nedenfor er karakteristiske for de afrikanske informantenes opplevelse av det å komme til Norge.

Chimene: [...] Jeg føler jeg er isolert. Jeg kan ikke språket. Jeg vet ikke hva som skjer rundt meg. Jeg vet ikke hvem som bestemmer over meg og hvordan de bestemmer over meg, er det normalt? Skal jeg fortsette å bo sånn? Og mens jeg var i den prosessen så plutselig brant huset mitt og jeg mistet alt. Også hvordan skulle jeg vite at nå er jeg i Norge og nå skal jeg betale forsikring, også

plutselig skjønnte jeg at, nei, det her var feil, for de som tok meg i mot de plikter til å informere. Så bestemte jeg selv at det har jeg opplevd, men jeg vil ikke at de andre skal oppleve det. Da måtte jeg gjøre noe med saken. Da begynte jeg litt sånn å jobbe frivillig men på en uformell måte. Så jeg gikk rundt og spurte «hvordan har du det?», for jeg var nysgjerrig. Også plutselig oppdaget jeg at mange var deprimerte og det ordet hadde jeg aldri brukt før... fordi jeg hadde aldri hatt bruk for det tidligere. For de sa den tilstand det er depresjon... ok, er vi deprimert... men hvorfor? Hva kan vi gjøre med saken.. så jeg prøvde å oppmuntre de andre og vi begynte først litt sånn i menighetssammenheng og treffes og snakke og spise sammen, at ungene skulle treffes osv. Også til slutt tenkte jeg at jeg tror at vi må skrive et prosjekt.

Chimene viser til den plikten de som tar i mot flyktninger har til å informere om det norske samfunnet. Selv opplevde hun å ikke få god nok informasjon da hun kom til Norge. Hun følte seg isolert, hun kunne ikke språket og kjente ikke til kulturen. Samtlige av de afrikanske kvinnene som har kommet til Norge i voksen alder forteller om opplevelser av isolasjon og frustrasjon over det å komme til et nytt land. De skiller seg slik fra de norskafricanske kvinnene ved at de i tillegg til å oppleve rasisme, også opplever isolasjon og barrierer med hensyn til kultur, språk og nettverk. Opprettelsen av ulike fellesskap hvor de kan snakke om ulike temaer som angår deres liv i Norge, ble for disse kvinnene begynnelsen på et politisk engasjement.

5.1.2 "The personal is political"

Flere av mine informanter snakker om private kamper med barnevernet og om statlige inngrep i deres familier. Dette temaet var opprinnelig ikke en del av intervjuguiden, men ble tatt med etter at tre av mine informanter (tilhørende to ulike organisasjoner) tok det opp. Informantenes fortellinger om- og opplevelser av barnevernsinstitusjonen er personlige, og ofte knyttet til mennesker de selv kjenner. De stiller seg alle kritiske til barnevernet, og mener det er en institusjon som ikke tar hensyn til kulturelle forskjeller. Bare en av organisasjonene jobber aktivt med saker spesifikt knyttet til barnevernet. Den andre organisasjonen jobber mer med temaer knyttet til oppdragelse og sosialisering. Representanter fra begge organisasjonene mener barnevernet ofte forverrer situasjonen til afrikanske familier, ved at de skiller barna fra familien og plasserer dem på institusjoner eller i norske fosterhjem. Den ene organisasjonens arbeid retter seg mot å gi informasjon og råd til nyankomne, hovedsakelig afrikanske familier, om rettigheter, lover og regler. Det å straffe barn fysisk blir ofte trukket frem av informantene som grunner til at foreldre har mistet foreldreretten. Organisasjonen forsøker også å få på plass en dialog med barnevernet og andre

instanser om hvordan man skal gripe inn i familier, og om hensyn til kulturelle forskjeller i barnevernssaker som omhandler afrikanske familier. En av dem uttaler dette:

Cynthia: *I de sakene jeg kjenner er det fordi barnevernet mener at de [foreldrene] ikke kan oppdra sine barn... eller.. ikke at de ikke kan oppdra sine barn men... Barnevernloven den sier at barna er... Omsorgssvikt, det er det ordet de bruker.. jeg er ikke helt enig med deres definisjon av omsorgssvikt... og da tenker jeg sånn at hvis barnevernet skal hjelpe, i stedet for å komme inn og ta barna fordi det er sånn omsorgssvikt så kunne de i stedet gått inn med tiltak for å kunne hjelpe mor, for eksempel med å forstå. Jeg husker et eksempel vi hadde når jeg gikk på skolen i tredje [året på høyskolen] så hadde vi om boligsosialt arbeid og da var det veldig mye fokus på det [omsorgssvikt].. og det var retta mot rusmisbrukere, psykiske syke og flyktninger, fordi det er den gruppen som har «dårlig bo -evne»... og da hadde vi en debatt. Vi hadde invitert rådmannen, sosialtjenesten... det var sånn konferanse vi hadde i klassen... og alle sammen vet du.. alle gruppene sa, ja, det er sant.. det er sånn og sånn... de har dårlig boevne, dårlig boevne, dårlig boevne... og jeg synes det blir feil... det er ikke dårlig boevne, det er dårlig norsk boevne, fordi der jeg har bodd, hvis jeg bodde i et leirhus, selvfølgelig skal jeg vaske ting og hvis jeg vasker klær så skal jeg selvfølgelig helle vannet på gulvet, men jeg vet ikke at dette gulvet ikke tåler det... selv om det ser ut som flis... så vet jeg ikke om det ikke tåler vann... hvis ingen har sagt det til meg, men det betyr ikke at jeg har dårlig boevne hvis jeg klarer å ødelegge huset eller ikke lufter... jeg visste ikke at husene ikke pusta... våre afrikanske hus puster... så da blir det sånn at, nei men du må luften og sånn... det er ting som du ikke vet..*

En annen har dette å si om barnevernet:

Chimene: *« ... folk kommer.. vi har ikke barnevernet i vårt vokabular og når du kommer, kommer de ikke tidlig og sier at her er barnevernet, og når det skjer sånn og sånn så kommer de og tar fra deg barnet.... vi har barnerettigheter og kvinneverettigheter.. her hos oss har vi det på papir... hvis du gjør det og det og det, kan det få konsekvenser.. ok, jeg tror de må si det, de skal ikke være redde... jeg tror de plikter til å gjøre det for når de kommer med informasjon så er det alt for sent. Så har barnevernet vært i bildet og tatt barna dine for resten av livet for eksempel. De gjør en god jobb for noen barn må være beskyttet, jeg mener det.. men i noen tilfeller ødelegger de mange familier fordi det ikke er informasjon som kom i forkant... »*

Informantenes historier viser hvordan et problem konstrueres på ulike måter av henholdsvis de pårørende og institusjonene som griper inn. Der hvor barnevernet ser omsorgssvikt som problemet, ser Cynthia og Chimene kulturkonflikt og mangel på dialog og forståelse. Som Cynthia sier: “problemet er ikke dårlig boevne, det er dårlig *norsk* boevne”. Problemet er dermed i følge disse kvinnene systemet eller institusjonen, og hvordan den forholder seg til «minoriteter» og kulturforskjeller. Hva som anses som «god» og «dårlig» barneoppdragelse vurderes ut fra vestlige verdier og kriterier, og som en konsekvens av dette oppstår misforståelser og feiltolkninger. Informantenes problematisering av barnevernet som en institusjon grunnlagt på visse kulturelle verdier, kan ses i sammenheng med postkolonial teoretisering. Fra et postkolonialistisk perspektiv vil ikke statlige institusjoner forstås som objektive eller nøytrale, men som grunnlagt på spesifikke kulturelle verdier (Mulinari et al. 2009:1). Ved at disse verdiene konstrueres som nøytrale konstrueres det på samme tid et bilde av andre kulturelle verdier som anormale og som mindre verdifulle. For eksempel mener Athar Ali, leder for Norsk innvandrersforum, at barnevernssystemet er grunnlagt på norske middelklasseverdier. Dette er problematisk ettersom denne institusjonen skal være en institusjon både for «majoriteter» og «minoriteter», mener han.¹³

For flere av informantene blir familien en domene for politisk motstand og kamp, men denne kampen knyttes ikke bare til patriarkatet (som det hovedsakelig fokuseres på innenfor hvit vestlig feministisk teoretisering), men også til institusjonell rasisme som svarte kvinner erfarer utenfor familien som institusjon (Sudbury 1998). Å beskytte egne og andres barn fra barnevernet kan forstås som en viktig form for politisk motstand (Mulinari 2008). Informantenes fortellinger om møter med barnevernet kan dermed si noe om de strukturelle forskjellene ulike kvinner er underlagt, og hvordan de leder til ulike erfaringer blant kvinner, som igjen preger deres forståelse av for eksempel en institusjon som barnevernet.¹⁴ Møtet med- og erfaringer knyttet til barnevernet kan fremstå som ett eksempel på hvordan det personlige er politisk.

Teoretikere som Sudbury og Collins har vist at aktivitet utført av individer og grupper innenfor den individuelle, familiære og fellesskaplige arena – enkeltindividers hverdagskamper – også kan forstås som politisk (Sudbury 1998:60; Collins, 2000). Philomena Essed har uttalt:

«For women, everyday life can be a site of political struggle. The kitchen, living room, or doorway of a school becomes a political space where women cooking, drinking

13 <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=153425>

14 Flere undersøkelser viser at forholdet mellom barnevernet og «minoritetskvinner» preges av mistillit. Se for eksempel forskingsrapporten "Hensyn til kultur - til barnets beste? - En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av «minoritetsbarn»" (2010) skrevet av Sanne Hofman.

coffee, or waiting for children to get out of school, exchange family stories, as well as consult with each other about the future of the children in school. Raising children becomes a political matter whenever a mother, father, grandmother, grandfather, aunt, older brother, or cousin explain to someone younger that, although white people usually have better opportunities in society, this is not always justified. Or when a child is told that people of color do not have to accept a subordinate position and are working to change the situation» (Essed sitert i Sudbury, 1998:56).

Foreldre som kjemper mot barnevernsinstitusjonen i hverdagen er for det første et eksempel på hvordan politisk aktivitet pågår innenfor den individuelle, familiære og fellesskaplige arena. De kjemper kamper mot institusjoner i hverdagen, og sammen med andre kvinner (og menn) fra deres miljøer finner de støtte, samt strategier for motstand. For det andre er det med på å skape dialog mellom afrikanske familier og barnevernet. Dette viser hvordan aktivitet på den individuelle arena etter hvert kan løftes opp på et lokalpolitisk nivå.

Det er viktig å understreke at aktivitet som pågår innenfor den individuelle, familiære og fellesskaplige arena ikke defineres som direkte politisk av informantene selv. Noen av informantene lager klare skiller mellom hva de oppfatter som politisk arbeid, og hva de anser for å være upolitisk. En del av disse forståelsene er forenelig med dominerende forståelser av politisk aktivitet, det vil si, der politisk aktivitet knyttes til organiserte former for aktivisme på den lokale, nasjonale og internasjonale arena. Innenfor dette perspektivet blir for eksempel matfestivaler og kulturelle festivaler forstått som upolitisk. For eksempel svarer en informant dette på spørsmålet om hvorfor hun valgte å engasjere seg i organisasjonen hun nå tilhører.

Larissa: [Organisasjon] er unntaket. Dette brenner jeg for. Hvordan kan jeg si det... for meg er det viktig med critical awareness... matfestival er bra, men for meg er det viktig med critical awareness...

En annen uttaler dette på spørsmålet om viktigheten av politisk aktivitet i organisasjonen:

Chimene: Jeg sa «Ja, når vi treffes skal vi bare drikke kaffe og kake? hadet, hadet bra.» Har du hjulpet meg? Også etter en måned. Kan vi drikke kaffe og kake? Også i ti år drikker jeg kaffe og kake med deg. Har du hjulpet meg? Det kan hjelpe meg, men det er begrenset. Jeg kan både drikke kaffe og spise kake og noe annet som kan hjelpe meg og utvikle meg. Jeg kan ikke utvikle meg på bare kaffe og kake...

Kulturelle arrangementer og det å lage mat forstås som noe apolitisk. Det leder ikke til utvikling av en kritisk bevissthet hos individene. Det endrer heller ikke maktstrukturer. På samme tid understreker flere av informantene at denne formen for aktivitet er viktig i forhold til det sosiale. Som Sudbury har poengtert er det viktig å danne en plattform der kvinner kan føle seg trygge, der de kan møte andre kvinner i samme situasjon som dem selv, og føle seg fri fra sexisme og rasisme (Sudbury 1998:61).

En annen informant argumenterer for at organisasjonens aktivitet med å plante grønnsaker fra deres hjemland og å invitere nordmenn på matfester, er knyttet til noe større enn bare kos og moro. Det handler om å bevare egen kultur, å få kontakt med nordmenn, og om å skaffe seg kapital til drift av egen organisasjon. Her utfordres forståelsen av kulturelle fester og matlaging som noe apolitisk.

Amael: Vi planter tropiske grønnsaker. Vi har en egen åker hvor vi dyrker grønnsaker som ellers ikke er vanlig å dyrke i Norge. Nordmenn kan dermed smake på det vi dyrker av grønnsaker. Dette er med på å introdusere nye smaker. Vi selger på en måte vår kultur. Vi inviterer norske venner. Det er en av organisasjonens måter å få penger på ved å "selge vår kultur".... Det handler om å bevare kultur.

Å dyrke grønnsaker ses her i sammenheng med å dyrke, eller bevare egen kultur. Denne aktiviteten har dermed ikke bare et økonomisk aspekt – finansiering av organisasjon – men også et kulturelt aspekt; å bevare kultur gjennom mattradisjoner, samt å introdusere kulturen for majoritetssamfunnet. Dette kan ses i sammenheng med William Van Deburgs studie av den svarte borgerrettighetsbevegelsen i USA. Deburgs viser hvordan 'soul food' var viktig i konstruksjonen av en afrikansk- amerikansk identitet. Som han skriver: "During the Black Power years the "tantalizing flavour" and "solid, lasting nourishment" of soulfood not only was credited with sustaining black folk throughout the centuries of oppression, it also became an important aid in nurturing racial pride" (Van Deburg 1992:204).¹⁵

Amaels fokus på egen kultur kan tolkes på ulike måter. En mulig tolkning er å se dette fokuset på å bevare egen kultur som et "introvert" perspektiv. Det er egen kultur som skal dyrkes og bevares. Fokuset er på kulturens særegenhet og anerkjennelse for kulturell egenart. Identitetspolitikk blir viktig innenfor dette perspektivet. Gjennom ulike aktiviteter forsøker man å

¹⁵ *Soul food* består av et utvalg matvarer som knytter seg til afrikansk- amerikansk mattradisjon. Soul- stilen innenfor matlaging blir forstått å stamme fra Afrika, og består ofte av kylling, 'yams' (afrikansk potet) og grønnsaker (Van Deburg 1992:203)

skape en kollektiv identitet og et fellesskap som hviler på en kulturell politikk. Identitetspolitikk er knyttet til opplevelsen av å tilhøre et fellesskap eller en gruppe som skiller seg fra andre grupperinger, samt til opplevelsen av lojalitet overfor fellesskapet man tilhører (Hall 1996:16). Viktigheten av opprettelsen av en identitetsbasert politikk kommer til uttrykk hos samtlige av informantene, men her er det også gradforskjeller. Som jeg vil vise i rasismekapittelet er det en informant som uttrykker skepsis overfor det å ha et *for* ”introvert” fokus i organisasjonen. Et for sterkt fokus på egen kultur mener hun er med på å skape et skille mellom «nordmenn» og «innvandrere». En annen informant tilhørende den samme organisasjonen opplevde det annerledes. For henne handlet de kulturelle aktivitetene mer om å utruste afrikansk ungdom til bedre å møte rasisme i hverdagen. Hun mente skillet mellom «nordmenn» og «innvandrere» alltid har vært der, og at det er en konsekvens av at majoritetssamfunnet gjør visse grupper til de «andre». Konstruksjonen av et «oss» og et «dem» var hovedsakelig et resultat av majoritetssamfunnets holdninger til «minoriteter» og ikke omvendt, i følge denne informanten. Ut fra dette perspektivet er et ”introvert” perspektiv nødvendig, og noe som oppstår som en reaksjon på diskrimineringen og devalueringen av egen kultur informantene opplever i møtet med majoritetssamfunnet (Fraser 1997:22). En identitetspolitikk anses dermed for mange som viktig for å skape selvtillit og stolthet, som trengs for å kunne utvikle en egen politisk identitet som gagnar dem selv og deres fellesskap. Samtidig kan samlingen rundt en kollektiv identitet by på problemer. Flere av informantene viser til vanskeligheter med det å skulle samle seg om en kollektiv identitet og hvordan en identitetspolitikk kan gå på bekostning av pluraliteten som eksisterer mellom kvinnene. Jeg kommer tilbake til dette under headingen *Kollektivt identitetsarbeid som ekskluderende*.

5.1.3 Individuell '*empowerment*': viktig for kollektiv mobilisering

Informantene forteller om ulike former for '*empowerment*' og aktivitet rettet mot å bli '*empowered*'. For eksempel nevnes leksehjelp og reutdanning (re-education)¹⁶ som noe som kan lede til '*empowerment*' blant hovedsakelig barn og unge. Ut i fra informantenes aktivitet handler reutdanning om å gi barna kunnskap som de ikke ellers får innenfor det norske utdanningssystemet. Undervisningen omhandler kunnskap om kultur, språk, historie, samt afrikaneres situasjon i Norge.

Økonomisk selvstendighet knyttes også til noe som er med på å '*empower*' kvinner i deres hverdag. Informantene benytter seg av begreper som å ”styrke”, ”bedre selvtillit”, ”gjøre sterkere” og å ”løfte opp”. '*Empowerment*' forstås som viktig fordi det danner grobunn for politisk aktivisme. Audre Lorde (1984) og Paulo Freire (1972) har definert individuell '*empowerment*' som en prosess

¹⁶ Med reutdanning menes en prosess hvor man bryter ned gamle kunnskapstilegninger og gir rom for nye, alternative.

som har som mål å bekjempe internaliserte væremåter og tankesett som virker dominerende overfor bestemte individer og grupper (Sudbury, 1998:61).

Jeg har valgt å dele informantenes fortellinger om 'empowerment' inn i to bolker. 'Empowerment' knyttet til leksehjelp og reutdanning, og til økonomisk 'empowerment'. Poenget er å vise de ulike formene som nevnes av informantene som viktige i deres kamp og aktivitet. Samt hvordan disse formene for 'empowerment' har vært med på å danne grobunn for politisk aktivitet.

5.1.4 Leksehjelp og reutdanning

Flere av informantene snakker om viktigheten av å lære barn og unge om egen kultur og historie, og at man gjennom reutdanning kan skape alternative perspektiver på seg selv og verden. Som Sudbury understreker er individuell 'empowerment' fundamental i utviklingen av en alternativ politisk diskurs (Sudbury, 1998:59). Ved å gi barn og unge kunnskap om egen kultur og historie, ønsker organisasjonene (som driver et slikt arbeid) å styrke deres bevissthet og stolthet omkring afrikansk kultur, utseende og historie. Samt utruste dem (språklig og mentalt) slik at de «bedre» kan imøtekomme hverdagsrasisme og institusjonell rasisme (hooks, 2003:26). Om leksehjelp og reutdanning uttaler to av informantene dette:

Amael: Vi tilbyr leksehjelp for afrikanske barn. Det er mye frafall i skolene. Så det er viktig å følge opp barna.

Mariya: Undervisningen gikk ut på å snakke om ulike personer og ulike helter.. knyttet til politiske og historiske figurer og alt det der, fordi i Europa får vi sånn stor innflytelse og det er viktig at barna ikke blir fornorsket, eller vi vil at de skal bevare kulturen og tradisjonen. Samtidig som undervisningen skal hjelpe de til å stå sterkere i møte med rasisme.

Ved å hjelpe afrikanske barn og unge med lekser, og å sørge for at de mottar en tilstrekkelig kunnskap om egen kultur og historie, ønsker informantene å utvikle en kritisk bevissthet hos de yngre, samt å styrke dem slik at de blir ressurssterke samfunnsborgere som kan delta på lik linje med «majoritetsbarn og –ungdom». Hjelp med lekser og reutdanning av barn og unge kan knyttes opp mot det politiske ved at disse kvinnene utfordrer barnas og ungdommenes sosiale klassifisering som utdanningsmessig avvikende¹⁷ (Sudbury, 1998:57, Joron Pihl, 2005, Louise Archer, 2008).

¹⁷ Joron Pihl viser i sin studie at barn med «minoritetsbakgrunn» ekskluderes og ses på som språklig avvikende innenfor det norske utdanningssystemet (Pihl 2005). Dette er sammenfallende med flere av mine informanternes erfaringer med utdanningssystemet.

Barna mottar slik hjelp til å fullføre ulike utdanningstrinn, og de gis kunnskap som de ikke ellers har tilgang til innenfor det norske utdanningssystemet. Flere forteller om reutdanning som noe som knytter seg til det å gi egen afrikansk kultur og utseende verdi. Undervisningen er en strategi for å motvirke hva flere mener er et negativt syn på afrikansk kultur (og utseende). Som en uttaler:

Chimene: Vi er synlige på en dårlig måte. Vi er veldig synlige, men når det er noe negativt. Alt det positive som vi gjør er det synlig? Jeg kan ikke bare komme her og si at vi ikke er synlige, for vi er synlige, skikkelig synlige, men kun søpla.

For Chimene er arbeidet med å gi afrikansk kultur verdi, samt å utfordre stereotypiske bilder av afrikanere viktig. Reutdanning skal også ruste unge afrikanere i møte med rasisme i samfunnet. Den er ment å skulle skape en kritisk bevissthet hos barn og unge som skal hjelpe dem med, ikke bare å takle, men også å utfordre hverdagsrasisme og strukturell rasisme innenfor skolen, arbeidsplassen etc. Denne reutdannelsen (politiske aktiviteten) finner ikke bare sted innenfor organisasjonen og gruppen, men som jeg har vist, også i hjemmet, blant venner og på arbeidsplassen, det vil si innenfor den familiære og fellesskaplige arena.

5.1.5 Individuell 'empowerment': et startpunkt.

Individuell 'empowerment' forstås av flere som et slags første steg i organiseringen av et kollektivt felleskap. Å 'empower' selvet, som handler om å se verdien av en selv og egen kultur, blir av flere, som vist overfor, fremhevet som viktig. Som en av informantene påpeker er det nødvendig først å bygge opp selvtillit og styrke, for å kunne klare å delta aktivt i samfunnet.

Chimene: Styrk meg først slik at jeg kan føle eierskap og si, NEI.. det går ikke lenger, sånn skal du ikke behandle meg [...] hvorfor skal du kjempe min kamp? Skal du komme hos meg og rydde hos meg? Jeg tror jeg må være frisk nok til å kunne reise meg og lage middag til ungene mine og rydde huset mitt selv, men hvis jeg ikke er sterk hvordan skal jeg rydde huset mitt?

Å begynne med seg selv forstås som viktig. Om man sliter psykisk, eller om man ikke selv har reflektert kritisk rundt egen posisjon og situasjon, blir det også vanskelig og skulle formulere egne interesser, behov og ønsker. Dette kan ses i sammenheng med hva den sosiale aktivisten og forfatteren Toni Cade Bambara har uttalt om revolusjon og kollektiv politisk kamp. Hun skriver: «Revolution begins with the self, in the self» (Bambara 2005:133). 'Empowerment' av selvet forstås slik også hos henne for å være startpunktet for en større kollektiv politisk kamp.

På samme tid er ikke individuell 'empowerment' en prosess som foregår isolert fra kollektiv 'empowerment'. For eksempel har Jennifer Crocker ment at et arbeid med personlig 'empowerment' ikke bare påvirker individet men også andre rundt (Crocker 2007). For eksempel reflekterer en av informantene over identitetsendringen hun gjennomgikk som ung etter at hun ble en del av et fellesskap for norskafricansk ungdom i Norge, og hvordan dette påvirket mennesker hun omgikk på denne tiden:

Nina: Jeg merker det med mine norske venninner som jeg er vokst opp med. Når jeg plutselig går fra å være en som... ja bare kall meg det du, og bare ta på håret mitt og ja, det går fint... til å bli, ikke si det, ikke det... så blir det sånn, hæ, hva skjedde med deg? du har forandra deg, og er du sånn når du går inn i et annet miljø at du endrer deg... men så er det egentlig bare ting som har ligget der hele tiden. [...]

Det å bli klappet på hodet og kalt "neger" forstås ikke lenger som greit eller som en "uskyldig" spøk, men knyttes til rasisme og til rasialiseringsprosesser. Ninas identitetsendring er med på å utfordre hennes norske venners opplevelse av seg selv og av andre. Ved å si at deres handlinger og utsagn (som er med på å bekrefte informantens annerledeshet) oppleves negativt og sårende, tvinger hun vennene til å vende et kritisk blikk på seg selv og egne praksiser.

5.1.6 Økonomisk 'empowerment'

Et annet aspekt ved individuell 'empowerment' som blir løftet frem, er viktigheten av økonomisk selvstendighet for kvinner. En av informantene uttaler at "penger er makt", og at når kvinner kommer ut i arbeid og tjener egne penger bidrar det til å sikre hennes selvstendighet:

Fatuma: Kristin Halvorsen i en 8. mars talen for tre til fire år siden sa «penger er makt». Ut og tjen egne penger. Ut på jobb, ta kurs, ta norskurs, ta andre kurs slik at du kommer ut i arbeidslivet. Du yter til samfunnet også tar du vare på deg selv, din familie, dine barn også ikke sant, så det er veldig viktig for å få likestilling i boks over hele verden. Da må kvinnene komme ut og få en utdanning og komme ut av analfabetisme og de må komme ut og jobbe, tjene egne penger.

Jo større kontroll over egen økonomi, jo større selvstendighet, ser Fatuma ut til å mene. Økonomisk kapital vil også gi kvinner mer ressurser til å ta vare på egne barn. Bekjempelse av fattigdom er også et tema noen av informantene er opptatt av, og jobber med. Dette knyttes tett opp mot økonomisk selvstendighet. Ved å gi informasjon til kvinner om muligheter for utdanning, hjelp til å

skrive arbeidssøknader, informasjon om lån og støtte, ønsker de å hjelpe kvinner med å bli økonomisk selvstendige. At kvinner kommer seg ut i samfunnet enten gjennom arbeid eller utdanning, er også viktig i forhold til det sosiale og kulturelle. Å bli kjent med nordmenn, kulturen, samt å lære seg språket, vektlegger samtlige som viktig for å kunne ta del i samfunnslivet på lik linje med nordmenn. Gjennom utdanning og arbeid kan man unnslippe fattigdom. Bare én av organisasjonene jobber aktivt med fattigdomsproblematikk knyttet til «minoritetskvinner».

5.1.7 Kollektivt identitetsarbeid som ekskluderende?

I samtaler med informantene synliggjøres grensene mellom dem eller det som forstås som å være en del av eller forenelig med organisasjonens ideologiske standpunkter. Mens visse personer, verdier og perspektiver inkluderes og forstås som ”passende”, ekskluderes andre. Disse grensene settes opp mellom ulike ”grupperinger” (for eksempel mellom «minoritets»- og «majoritetskvinner»), men også blant medlemmene i de enkelte organisasjonene. Her fremheves konflikter som dreier seg om forskjeller blant medlemmene i alder, utdanning, seksualitet og religion. Pluraliteten informantene snakker om innad i organisasjonen og gruppen fremheves av noen som vanskelig og problematisk, mens de av andre forstås som noe som er med på å berike organisasjonen og fellesskapet.

Det er viktig å understreke at grensene informantene setter mellom de som er inkludert og de som forstås for å være utenfor må ses som skiftende og ikke fastsatt (Sudbury, 1998:65). For eksempel nevner en informant at hun personlig ikke er komfortabel med temaer knyttet til homofili men at hun jobber med seg selv for å bli mer åpen. Hun sier:

Chimene: Jeg har hatt mange sånne skeive, også vi treffes ofte i sånne organisasjoner... «[navn på informant] kan vi komme til din organisasjon» jeg sier «vet du hva, jeg selv er ikke enig med det så jeg vet ikke hvordan jeg skal invitere deg til min organisasjon» men jeg må jobbe med meg selv.. Så kanskje en dag jeg kommer til et punkt hvor jeg kan si «ja, hvorfor kan du ikke fortelle.. » de trenger å vite... Men det er jeg som bremser det... Jeg bremser det fordi jeg sier «nei, jeg er ikke enig med det».. Det er jeg ikke og det sier jeg og jeg står for det... Men jeg sier til dem «jeg respekterer deg fordi du er et menneske skapt i Guds bilde».

I møte med andre grupper og perspektiver har Chimene begynt å reflektere rundt - samt utfordre egne grenser og perspektiver. Ut i fra hva hun uttrykker om homofili, er det tydelig at dette er et tema som ikke vies mye oppmerksomhet innenfor hennes organisasjon. Heller er det andre identitetskomponenter som fremheves som betydningsfulle. For eksempel fremheves kjønn og kultur av denne informanten som viktig i presentasjonen av hennes organisasjon (med hensyn til

hvem organisasjonen er for og hva den jobber med). På samme tid har møtet med organisasjoner som jobber med homofiles rettigheter fått henne til å reflektere over egen posisjon og egne perspektiver. Homofili er et vanskelig tema fordi det, i følge henne, strider i mot de perspektivene hun nå har om seksualitet, kjønn og familie. Men det er ikke dermed sagt at et samarbeid med slike organisasjoner er utenkelig. Som hun sier, trenger hun å jobbe med seg selv og egne verdier.

Grensene mellom det som inkluderes og det som ekskluderes kan dermed ikke ses som fastsatt og bestemt, men heller som noe som hele tiden ”forhandles” om i møte med andre. Flere informanter forteller om møtet med andre perspektiver, og hvordan dette er med på å utfordre deres egne grenser og forståelsesrammer. For eksempel forteller en annen informant om gruppens samarbeid med organisasjoner for lesbiske og homofile. Hun forteller om et samarbeid som har bydd på utfordringer når det gjelder egne perspektiver og ståsteder knyttet til seksualitet, på samme tid som hun opplever dette som noe positivt:

Noella: Diskriminering på det planet i det hele tatt, vi har hatt kjempegod kontakt med lesbiske, det fungerer alltid kjempebra og jeg tror det handler om det at de seg i mellom og oss i mellom så har vi snakket om.. Vi er klar over alle vi, at vi har fordomsfulle tanker og ideer, men vi vet det så vi går og jobber med det hele tiden [...] og homofile grupper også... Man tvinges til å... Det er ikke noe gøy og konfronteres med det, det er ubehagelig... Ingen har lyst til å bli kritisert, det er ubehagelig kritikk som regel, ikke sant.

Å stille spørsmål ved egen posisjon og identitet er skremmende men viktig, i følge Noella. Det er viktig å utfordre egne perspektiver. I møte med kvinner som har organisert seg rundt forskjellige identitetskonstruksjoner, utfordrer man egne perspektiver og egen posisjon. På samme tid kan motforestillingene mot å dekonstruere og tvile på egen identitet handle om en gruppes posisjon i samfunnet. Å ha rom for å dekonstruere eget ståsted og egen identitet kan kanskje sies å være knyttet til et privilegert ståsted. Ikke alle individer og grupper har «råd» til å dekonstruere og tvile på egen identitet. Som hooks poengterer kan hva hun kaller for 'den hvite feministiske kritikken av ontologisk essensialisme' og identitetspolitikk virke truende på marginaliserte grupper, som har gjort identitet til sin politiske kamp mot dominerende grupper og strukturer (hooks, 1992:30). Som Caren Kaplan skriver: “Who dares to let go of their respective representations and system of meaning, their identity politics and theoretical homes when it is a matter of life and death?” (Kaplan sitert i Sawicki, 1991:105).

Flere av de afrikanske informantene har nevnt homofiles rettigheter som noe de ikke anser som en viktig kamp for deres organisering. Det gis ulike begrunnelser for dette. Noen mener det er

et luksusproblem, mens andre mener det er noe vestlig og dermed ikke et problem for afrikanske kvinner. Homoseksualitet fremstår for en del av informantene som et vanskelig tema, og som noe de ikke ønsker eller er klare for å arbeide med innenfor egen organisasjon. Samtlige av de som mener det ikke er et tema for organisasjonen understreker at de respekterer homofile og deres kamper, men at de ikke ønsker å jobbe med dette temaet selv. En av informantene forteller om hvordan hun opplevde å få negative sanksjoner fra et organisasjonsmedlem etter at hun hadde tatt opp temaer knyttet til seksualitet og homofili. Hun sier:

Mariya: Jeg møtte vanskeligheter med [lederen] fordi hun liker å styre over på en veldig dominerende måte som ikke er så sunn synes jeg. Fordi man snakker om ting... også kommer [lederen] og sier... du snakker om homoseksualitet og dette er ikke passende, jeg har kristne verdier og det er sånn kristen gruppe, plutselig, så du får ikke lov til å uttale deg om homoseksualitet som du gjorde [...]

Temaer knyttet til seksualitet og homofili fikk i følge Mariya ingen plass innenfor organisasjonen på tross av at hun mente det var et viktig tema. Begrunnelsen lederen gav i følge henne var at homofili og seksualitet var upassende ettersom organisasjonen hadde et religiøst fundament. Heller ble temaer som kultur og «rase» forstått som viktig når det gjaldt 'empowerment' av afrikanere, og i en mindre grad seksualitet. Mariya fortelling understreker forholdet mellom identitetspolitikk og pluraliteten som eksisterer innad i organisasjonen mellom ulike kvinner. En identitetspolitikk er viktig med hensyn til kollektive mål, politisk aktivisme og kamp (hooks 1992:30). På samme tid viser informantene hvordan en kollektiv identitetspolitikk fremhever og inkluderer noen identiteter mens den usynliggjør og ekskluderer andre. En annen informant forteller om hennes opplevelse av å bli ekskludert på grunn av hennes religiøse tilhørighet. På tross av at organisasjonen hun før tilhørte representerte seg selv som upolitisk og som ikke tilknyttet noen trosretning, opplevde hun allikevel at ett bestemt religiøst perspektiv/trosretning ble satt over andre. Informanten opplevde dette som ubehagelig fordi hun følte at de som tilhørte andre trossamfunn ble presset til å mene det samme som den 'dominerende' gruppen innad i organisasjonen. En annen av informantene har selv ikke opplevd ekskludering, men forteller om andre kvinner innad i organisasjon som føler seg ekskludert:

Fatuma: [...] de begynner å bli forskjellig fra meg, og som jeg allerede sa, utdanningsnivået er veldig forskjellig.. eh, vi tenker veldig forskjellig og derfor ønsker vi forandring i organisasjonsstrukturen [...] det å ikke ha utdanning, spesielt nå det gjør veldig store forskjeller... i

hvert fall hvordan man tenker og argumenterer og hvordan du opplever møtene blant annet for eksempel. Er du inkludert? Føler du deg en del av dem? Ikke det.... Så det er mange ting som kan spille inn på hvordan du oppfatter ting og føler.

Begge fortellingene viser hvordan ulike erfaringer og perspektiver innad i organisasjonen kan skape konflikt, og at ikke alles erfaringer og perspektiver trekkes fram som viktige for organisasjonen. De som har en sterk stemme eller sterk posisjon har mulighet til å forme organisasjonen i den retningen de selv ønsker. Samtidig viser Fatuma hvor vanskelig dette kan være på tross av at hun har stor innflytelse i organisasjonen. Som de andre informantene er hun en nøkkelperson i organisasjonen hun tilhører. Hun synes det er vanskelig at noen føler seg ekskludert, men på samme tid ønsker hun å skape en organisasjon som ikke har rom for eldre og de som ikke har utdanning. For Fatuma er mangel på utdanning og høy alder negativt for organisasjonens utvikling.

Informantene viser utfordringene med å danne organisasjoner og grupper som har en identitetspolitikk som samtidig er åpen for forskjeller. De kom sammen fordi de hadde det til felles at de var afrikanere og/eller norskafricanere, og fordi de opplevde å bli ekskludert i det norske samfunnet. På samme tid utgjør deres identitet så mye mer. Seksualitet, alder, religiøs tro, sosioøkonomisk status er faktorer som former informantenes forståelse og opplevelse av ekskludering og inkludering innad i de ulike grupperingene.

Men på tross av vanskeligheter med pluralitet innad i organisasjonene og fortellinger om ekskludering, er det også positive fortellinger om variasjon. For eksempel har en informant dette å si om viktigheten av forskjeller blant kvinnene i organisasjonen hun er en del av:

Larissa: Vi har kvinner som ikke har gått på skole... som er analfabeter.. For noen har det vært vanskelig å kommunisere... Språket gjør de intimidated... Det er en dame i [organisasjonen]... hun har ikke utdanning... hun snakker ikke norsk... ikke engelsk... men hun er den klokeste i gruppa.. Av andre utenfor vil hun ikke forstås som en ressurs... enten snakker du norsk eller så kan du ikke tilby oss noe.. I storsamfunnet vil slike kvinner som henne bli stakkarsliggjort.. Moren min var analfabet, hun hadde ikke utdanning, men hun var en sterk kvinne... En klok kvinne.. Stakkarslig?... Nei..

Larissa fremhever viktigheten av variasjon blant kvinner. I motsetning til Fatuma har hun positive erfaringer med variasjon med hensyn til utdanningsnivå innad i organisasjonen. Ut i fra hennes egen erfaring er kvinnene hun anser blant de skarpeste i organisasjonen de med lavest utdanning. Her er det altså ikke nødvendigvis slik at de med høyest utdanning bidrar mest i organisasjonen. Gjennom

Larissas fortelling er det ikke gitt at pluralitet går på bekostning av felles mål, eller fører til ekskludering og undertrykkelse innad i organisasjonen. En kollektiv identitetspolitikk trenger dermed ikke å være uforenelig med mangfold i identiteter og erfaringer (Roth 2004, hooks 1992:30).

5.1.8 Politisk påvirkning på lokal, nasjonal og internasjonal arena

Flere av informantene forteller om lobbyvirksomhet hvor de forsøker å påvirke politiske saker som angår dem selv. For eksempel inviterer de representanter fra ulike politiske partier til dialog. De legger press på lokale politikere og andre offentlige personer, og forsøker å få dem til å lytte og til å ta stilling til ulike saker som er viktig for afrikanske kvinner. Innpass på den politiske arena skjer ofte via uformelle kanaler, som lobbyisme, i følge informantene mine. Men som flere gir uttrykk for er disse nettverkene ofte skjøre fordi de er uoffisielle. Flere av informantene forteller om skuffelser over enkeltpersoner innenfor politikken, og andre offentlige organer som har vist interesse men som på et senere tidspunkt har trukket seg, eller ikke latt høre fra seg. Det er også vanskelig å få gehør for egne kampsaker. Som en av informantene uttaler:

Chimene: Jeg har gitt mitt og jeg har lært veldig masse om Norge og om hvordan systemet fungerer.. For ofte vi sitter der og vil påvirke, men hvordan skal du påvirke? Hvor skal du banke? Du vet absolutt ingenting... Men du gjør masse, masse ting og det blir feil til slutt fordi du ikke kjenner systemet.

Chimene mener det er vanskelig å påvirke det politiske systemet fordi man som «innvandrere» ikke har kunnskap om hvordan det fungerer. Flere av informantene deler den samme erfaringen. Deres opplevelser kan ses i sammenheng med Predellis funn. Gjennom sin forskning viser Predelli at kun et fåtall «innvandrersorganisasjoner» i Norge besitter verv eller medlemskap innenfor forskjellige komiteer på regjeringnivå (nasjonalt nivå) (Predelli 2003:6). Predelli mener tilgangen til det politiske feltet for det første er betinget av de ulike organisasjonenes kjennskap til systemet, og for det andre, myndighetenes vilje til å inkludere organisasjoner og enkeltpersoner (bid.). Flere forteller om interaksjon med politiske representanter i lokalsamfunnet men i en mindre grad om politisk aktivisme på den nasjonale arena. Dette har skjedd i form av seminarer og kurs holdt av politikere eller av informantene selv. Flere forteller om invitasjoner de har fått fra ulike lokale politikere der «majoritetsrepresentantene» har stått for all snakkingen. Ofte fremstilles disse møtene av informantene som monologiske, og de opplever at ulike politikere kun inviterer «minoritetskvinner» med den hensikt å markedsføre eget parti, og for å sanke stemmer.

5.1.9 Politisk aktivisme på den nasjonale arena

Et fåtall av informantene forteller om politisk aktivitet og påvirkning på den nasjonale arena. Denne aktiviteten knytter seg hovedsakelig til deltakelse i høringsrunder samt medlemskap i kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkning og myndighetene (KIM). For eksempel forteller en av informantene at hun flere ganger har blitt kalt inn til offentlige høringsrunder om saker tilknyttet omskjæring. Hun har også fått i oppgave av offentlige myndigheter å holde kurs om omskjæring til stortingsrepresentanter som arbeider innenfor dette feltet [helse- og omsorgsdepartementet], og til offentlig helsepersonell. På spørsmålet om hun opplever at hun (og organisasjon) har muligheter til å påvirke politiske beslutninger sier hun:

Fatuma: Ja da, vi påvirker. Jeg har i hver fall hatt makt over dette i og med at jeg har jobbet mye med det, og jeg har en rådgivningsfunksjon i min hverdag i forhold til det spørsmålet, så mitt ord og kommentar har plass som regel [...] Jeg fungerer på landsnivå, og helsesøstre og de offentlige ringer hit. Jeg kan dele min erfaring med dem i hvert fall. Jeg har jobbet med dette i ganske mange år.

Gjennom invitasjon til høringsrunder og tildelingen av rollen som rådgiver opplever Fatuma at hun blir hørt, og at hun er med å påvirke politikken på omskjæringsfeltet. Hun mener hennes erfaring med kvinnelig omskjæring verdsettes og at hun ses som en ressurs. Av alle informantene er det bare henne som rapporterer om deltakelse i høringsrunder. En annen informant forteller om hennes medlemskap i kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkning og myndighetene (KIM). Hun opplever at utvalget har åpnet mange dører for henne og hennes organisasjon. Hun har fått en stemme, og hun får også mulighet til å inngå i dialog med andre mennesker fra ulike organisasjoner, samt med stortingsrepresentanter. Lik som Fatuma opplever denne informanten at hennes arbeid og kompetanse verdsettes, og at hun utøver innflytelse på politiske beslutninger som tas på nasjonalt nivå.

5.1.10 Erfaringsbasert kunnskap som verdifull

En av informantene forteller om hvorfor han tror politikere og ”majoritetsorganisasjoner” benytter seg av deres ekspertise:

Brendan: [...] Problemet er at de som jobber på innvandrerfeltet, de bare skriver. Det er bare

skrivning, ingen data eller empiri [...] Det er det som er problemet. Men når vi skriver går vi utover. FAFO får betalt for å drive forskning, det gjør ikke vi, men de vant ikke fordi jeg kritiserte denne mannen[representant for FAFO]. Jeg sa: "dere har ikke kunnskap om det dere gjør". FAFO sender masse papirer, men EU valgte ikke FAFO, de valgte [informant] og [organisasjon].

Brendan forteller om hvordan deres prosjektskisse (som handlet om hvordan man kan bekjempe fattigdom i Norge blant «minoritetskvinner») ble trukket ut av EU kommisjonen. De vant fordi de kan tilby kunnskap som skiller seg fra den kunnskapen produsert innenfor academia, mener han. Deres kunnskap er empirinær, og ikke virkelighetsfjern, slik han mener kunnskapen som produseres innenfor vitenskapsinstitusjoner som FAFO er. Det er slik en kunnskapsproduksjon som vokser ut i fra subjektive erfaringer, og som dermed er knyttet til de menneskene problematikken angår. Det er en kunnskap som fanger afrikanske kvinners behov og interesser. At de ble trukket ut som vinnere av EU oppleves av denne informantene som positivt fordi det betyr at arbeidet de gjør gis verdi, og at det anerkjennes ikke bare innenfor det afrikanske miljøet men også på høyere politisk nivå. En annen har dette å si om academia og produksjonen av det hun mener er en passiv kunnskap som ikke kommer noen til nytte:

Mariya: [...] For eksempel de som jobber i instituttet, de burde si: «Dette her ser vi, dette her mener vi».. istedenfor at det alltid skal være en slags passiv kunnskap hvor man bare skriver av det og hvor man publiserer det... Fordi så lenge strukturen ikke forandrer seg... Fordi folk bærer det med seg...

Mariya opplever ikke at kunnskapen som produseres innenfor ulike forskningsinstitusjoner bidrar til endringer i situasjonen til de gruppene som studiene omhandler. Skjeve maktstrukturer forblir uendret. Det det handler om er å publisere mest mulig, ikke å endre, i følge henne.

Noen av informantene mener at sakene deres organisasjon og gruppe er opptatt av ikke gis nok oppmerksomhet av forskere og politikere. Som Brendan uttaler:

Brendan: Vi går ut på gata og intervjuer folk [...] vi stiller forskjellige spørsmål for å få et innblikk i hva som skjer, hva folk sliter med, hvilke tiltak som behøves. Vi går ikke etter politikk, fordi det der ofte er temaer som er aktuelle og som alle politikere snakker om, og alle pengene går dit. Alle skriver prosjekt om det som politikere snakker om, men er det nødvendigvis det som er viktig for oss der og da?

De temaene som er i vinden og som politikere utlyser støtte til kan være med på å undergrave andre saker som er viktige for ulike grupper kvinner. Hva som konstrueres som problemer (som angår «minoritetskvinner») eller ses på som viktige saker, vil variere i henhold til ulike kvinners situasjon (Bacchi 2009). Dette kan ses i sammenheng med Halsaa, Predelli og Thuns funn av at det er helt konkrete saker som knyttes til ikke-vestlige «minoritetskvinner», og som denne gruppen kvinner inviteres til å uttale seg om (Halsaa et al. 2008:160-161). Eksempler på slike saker er omskjæring og tvangsekteskap. Dette viste seg også i min empiri. De av informantene som rapporterte om politisk arbeid på nasjonalt og internasjonalt nivå nevnte alle omskjæring, da jeg spurte om hva slags saker de jobbet med og samarbeidet om med «majoritetsorganisasjoner» og politikere. En av informantene forteller at hun som «innvandrerkvinne» opplever å bli assosiert med bestemte saker og problemkonstruksjoner. Dette er med på å ta fokuset vekk fra de sakene som hun mener er viktig for henne og hennes liv. Hun nevner hijab som et fenomen som knyttes til kategorien «innvandrerkvinne»:

Chimene: Når de snakker om oss, det er bare når de snakker om hijab, de snakker om muslimer... De snakker om alt som skjer på Grønland... De snakker om ... «de slår barna»... De snakker om «de vil ikke jobbe»... Men kan de tenke.. ja, alle bærer ikke hijab og burka. Så jeg føler at... det er liksom en sånn sovepute, for å ikke la oss kjempe for det viktigste for oss her i Norge. Jeg sier ikke at de ikke skal snakke om det, men det er ikke bare det..

Et for sterkt fokus på disse sakene (hijab, omskjæring osv.) kan være risikabelt fordi, som hun sier, 1) kan det være med på å undergrave andre saker som er viktige i «minoritetskvinners» liv, og 2) det at man knytter spesifikke saker til «minoritetskvinner» kan også være med på å bygge oppunder stereotypier om ulike grupper. Dette kan ses i sammenheng med feministisk postkolonial kritikk, som problematiserer hva de anser som en stakkarsliggjøring og en 'disempowering' av «minoritetskvinner». «Minoritetskvinner» fraskrives aktørrolle og de assosieres med "kriseraker" (som omskjæring og kjønnslemlestelse). Som Spivak sier gis ikke «minoritetskvinner» muligheten til å representere seg selv (og egne kampsaker) (Spivak 1988). De defineres og presenteres av den hvite «majoriteten».

5.1.11 «Minoriteter» som ekspertise?

I Stortingsmeldinger og andre offentlige dokumenter gis det uttrykk for at "innvandrerforeninger" anses som viktige partnere når det gjelder dialog og samarbeid med regjeringen, og andre som tar

offentlige beslutninger.¹⁸ Predelli har ment at innvandreforeninger ses på som demokratiske aktører som kan bistå med alternative argumenter og perspektiver i ulike saker (Predelli 2003:89-91). Som allerede vist overfor forteller flere av informantene om hvordan deres kunnskap og ekspertise er etterspurt blant flere, både fra offentlige personer og instanser. Samtlige anser denne etterspørselen som positiv, og mener det viser at deres arbeid verdsettes. Etterspørselen gir muligheter for å danne nye forbindelser og nettverk, og til å få igjennom krav.

På samme tid gir flere av informantene også uttrykk for at denne etterspørselen etter deres ekspertise kan oppleves tvetydig. De forteller at representanter fra «majoritetsorganisasjoner» inviterer dem til å komme og snakke om «minoritetskvinner» situasjon. De anses slik som en ressurs innenfor sitt spesifikke felt, og blir lyttet til i bestemte sammenhenger. Men når representanter fra «majoritetsorganisasjonene» inviteres av «minoritetsorganisasjonene», møter de sjelden opp. Mange av informantene opplever dermed at det alltid er «majoritetsrepresentanter» som setter premissene, og ikke gjennom dialog. Dette kan ses i sammenheng med hva hooks har kalt for «minoritetskvinner» *serviceposisjon*. «Minoritetskvinner» inviteres av representanter fra «majoritetssamfunnet» til å komme og snakke om egne erfaringer og liv, men som oftest blir det en ensidig informasjonsformidling. hooks mener disse utvekslingene i stor grad handler om å tilfredsstille hvite kvinners behov og interesser av å få innsyn i miljøer de ellers ikke har tilgang til (hooks, 1989:47). Fakhra Salimi argumenterer for noe av det samme. Hun sier:

”Forskere og eksperter som deltar i viktige samfunnsdebatter, uteblir når minoritetskvinner inviterer til møter om temaer knyttet til likestilling [...] Og hvis de møter, er det ofte i sammenheng med deres egne behov for å samle informasjon til forskningsprosjektene sine. De kommer sjelden i dialog med minoritetskvinner om kvinnepolitiske spørsmål. På den annen side forventes det at kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn stiller opp på arrangementer de blir invitert til av forskningsinstitusjoner eller organisasjoner.” (Salimi 2004: 136)

Flere av informantene uttaler at det ikke hjelper at «majoritetskvinner» inviterer «minoritetskvinner» på endagsseminarer og kurs, så lenge disse invitasjonene aldri leder til et skikkelig samarbeid der «majoritetskvinner» inkluderer «minoritetskvinner» saker på egen agenda. Selv om flere av informantene opplever at enkelte politikere og representanter fra «majoritetsorganisasjoner» anser dem som en ressurs og som aktører som besitter viktig kompetanse, ender relasjonen som oftest der. En av informantene forklarer dette slik:

¹⁸

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/pressemeldinger/2007/94.html?id=478001>

Amael: [...]Når det holdes seminarer inviterer vi nordmenn og "minoriteter", men ingen nordmenn kommer. Samarbeid blir dermed vanskelig. Jeg tror det handler om fordommer. "Majoriteten" kan ikke lære noe fra 'oss', men motsatt, så de finner på unnskyldninger.

For Amael er «majoritetskvinners» tilbakeholdenhet knyttet til stereotypiske antakelser om hvem som kan sies å besitte kunnskap. Det er den hvite, vestlige befolkningen som kan gi ekspertise og ikke omvendt. Ut fra denne tolkningen forstås «minoritetskvinners» arrangementer som mindre viktige enn seminarer og foredrag holdt av «majoritetskvinner» og -feminister. Flere av informantene deler denne oppfatningen. Amaels uttalelse om at «minoritetskvinner» blir sett på som en gruppe som trenger «majoritetskvinners» hjelp og kunnskap, kan ses i sammenheng med postkolonial teoretisering omkring Vestens konstruksjon av «de andre». Hun problematiserer hva hun anser som dominerende forestillinger om hvem som kan sies å besitte kunnskap og hvem som ikke kan det. Kunnskap knyttes til "majoritetskvinner", ikke «minoritetskvinner». Informanten veksler underveis i intervjuet mellom begreper som «de hvite» og «majoriteten». Denne vekslingen finner jeg også igjen hos andre, der majoritetskategorien knyttes til hvithet. Innenfor postkolonial tenkning vil denne forståelsen plasseres inn i en historisk, politisk kontekst, der rasialiserte forestillinger om "de andre" som ble skapt i den koloniale periode fortsatt eksisterer (Gullestad 2002, Myrdahl 2010, Mulinari et al. 2009). Forskjellige teoretikere har vist hvordan hudfarge er knyttet til ulike symboler. Kategorien hvit symboliserer modernitet og rasjonalitet, mens kategorien svart symboliserer u-hjelp, tradisjon og irrasjonalitet (Dyer 1997, Frankenberg 1993, Gullestad 2002). Innenfor en slik forståelsesramme forstås vestlige kvinner for å ha kommet «lengre» enn ikke-vestlige kvinner. For eksempel fremstilles de ofte som mer frigjorte, selvstendige og som mer likestilte sine menn, enn kvinner fra ikke-vestlige land (Halsaa et al. 2008). Som Richard Dyer har poengtert er forestillinger om «rase» essensiell for sosial organisering og stratifisering (Dyer, *The matter of whiteness*) altså i forhold til hvilke stemmer som blir hørt og gitt verdi i offentligheten (Dyer 1997:1). Fakhra Salimi, leder for Mira-ressurssenter mener «majoritetskvinners» uttalelser og analyser innenfor den multikulturelle feministiske diskursen, «betraktes som mer holdbare» enn «minoritetskvinners» perspektiver og fortellinger (Salimi 2004:135). Hun mener «majoritetskvinner» ikke reflekterer godt nok over dette maktforholdet som dreier seg om makten til å definere, og muligheter til å bli hørt (ibid).

Flere av informantene har tatt opp temaer som handler om Vestens hegemoni på kunnskapsproduksjon. De problematiserer at ekspertrollen tildeles hvite som jobber med ulike temaer tilknyttet Afrika og afrikanere. Som en av informantene sier kan en fra Vesten bli tildelt rollen som Afrika-ekspert etter å ha tilbrakt ett år i et afrikansk land:

Amael: Jeg var for eksempel på et seminar om [Angola] på Universitetet. Det var en mann der, [Mortensen], som hadde tittelen [Angola]«ekspert». Han snakket om voldtekt og kvinner i [Angola]. Det var en ung jente der som også var «ekspert» på [Angola] eller Afrika. Når hun fikk spørsmålet om hvor mange ganger hun hadde vært i Afrika sa hun at hun hadde bodd der i tre måneder... tre måneder og «ekspert». For eksempel [Mortensens] analyse av [Angola] knyttes til hans studie av et lite område, [navn på område]. Han tok utgangspunkt i dette lille området for å si noe om hele [Angola]. [Ambachew] var der, han har mer kunnskap enn [Mortensen]... Han stilte kritiske spørsmål til [Mortensen], men han svarte ikke tilbake på kritikken. Seminaret gikk litt i oppløsning. De bruker ikke ressurser som allerede er der. De velger i stedet hvite, norske «eksperter» og fremstillingen blir ofte Norge er bra, Afrika er helvete.

I stedet for å benytte seg av ressurser som allerede er der, som for eksempel [Ambachew] som kommer fra landet og som informanten mener har mer kunnskap enn de to «eksperterne», velges allikevel nordmenn. Hun mener disse menneskene bare er «eksperter» i navnet, og ikke i praksis. Hun er oppgitt og mener «eksperterne» bidrar til en ”svartmaling” av afrikanere og afrikanske samfunn. Konklusjonen blir alltid at Vesten er bedre enn ”resten”, om enn implisitt. Vesten fremstiller seg selv som hjelpere og Afrika fremstilles som trengende. Amael savner erfaringer og kunnskap som skiller seg fra norske «eksperters» tolkningsrammer. Hva som ble formulert som ”roten til konflikt” av de to «eksperterne» møtte motstand, men i følge Amael valgte de å overhøre kritiske spørsmål stilt fra salen. Deres forståelse av problemet ble dermed ikke utfordret fordi det ikke ble skapt rom for dialog.

Det kunne være interessant å stille spørsmål ved hvorvidt mine informanter og deres organisasjoner kan sies å besitte reell definisjonsmakt. Har de makt til å påvirke offentlig politikk i samarbeidet med politikere og representanter for «majoritetsorganisasjoner», eller spiller de kun roller som døråpnere for politikere og øvrige offentlige personer og instanser som ønsker å få et innblikk i «minoritetskvinner» liv? Det er ulike meninger om dette blant mine informanter, og ofte uttrykker de motstridende perspektiver og syn på dette. For eksempel som Chimene uttaler ovenfor opplever hun at hun har makt til å påvirke som medlem i KIM, men hun gir også uttrykk for at det er vanskelig å få til et ordentlig samarbeid med politikere og representanter for «majoritetsorganisasjoner». På den ene siden opplever slik informantene at de har påvirkningsmuligheter, mens de på den andre siden erfarer det politiske feltet som vanskelig å trenge inn i. Deres samarbeid med politikere fremstilles ofte som ganske skjøre og som relasjoner

som kan forsvinne like fort som de ble etablert. Opplevelsen av at det er samarbeidspartnere fra majoritetssamfunnet som setter premissene når det kommer til (hvor en skal møtes, når en skal møtes, hva slags saker det skal samarbeides om), kan også være en grunn til at en del av informantene er ambivalente når det kommer til spørsmål om reell definisjonsmakt.

5.1.12 Politisk aktivisme på internasjonalt nivå

Kun én av informantene forteller om politisk engasjement på internasjonalt nivå. Organisasjonen er en del av en større paraplyorganisasjon (FOKUS), og samarbeider med andre ”majoritetsorganisasjoner” om ulike problematikker i hjemlandet. Informanten forteller om et godt samarbeid med norske ”majoritetsorganisasjoner” (kvinnefronten og FOKUS) som har vart siden 80-tallet. De støtter forskjellig aktivitet tilknyttet kvinnene i frigjøringskampen i hjemlandet. For eksempel nevner informanten kampen om retten til selvbestemt abort som en kamp de er med på å støtte opp om.

5.1.13 Finansiering

Tre interessante temaer oppstod ut i fra samtaler jeg hadde med noen informanter angående finansiering. Den første samtalen dreide seg om navngiving og hvordan navn kan påvirke muligheter for finansiering. Den andre samtalen knyttet seg til temaet om hvem som bør gis støtte. Den siste samtalen handlet om en informants opplevelse av finansieringens påvirkning på aktivisme og kampsaker.

Mariya: Jeg husker jo da pappaen til (Bob) ville starte opp en ungdomsorganisasjon i (Oslo), og de ville jo at organisasjonen skulle hete 'Black Power'.. men en del sa at det ikke var bra å kalle organisasjonen for 'Black Power' fordi ingen ville komme til å gi de støtte på grunn av at begrepet er så ladet. Det forbindes med svartes opprør i USA... 'Black Power' og sånne ting...

Mariyas fortelling viser hvordan ulike aktører tenker strategisk i forhold til finansiering, ikke bare med hensyn til valg av kampsaker, men også organisasjonsnavn. 'Black power' ble i dette tilfellet forstått som et navn som ikke ville appellere til de organene som bevilger støtte, og dermed minske sjansen for finansiering.

En annen informant har dette å si om finansiering, når jeg spør henne om hun synes det burde bevilges mer støtte til «minoritetskvinnorganisasjoner» og deres arbeid:

Chimene: Jeg skal gjøre noe klart først. Jeg mener ikke at de skal dele ut penger til minoritetsorganisasjoner. De må vite hva gjør dem egentlig. Fordi det er ikke bare å gi oss penger, penger, penger også vi går turer til Sverige, også vi kommer tilbake også vi går og besøker, og vi kommer tilbake også vi fester... det er flere minoritetsorganisasjoner som har fått penger. Til hva?

Støtte bør gis til de som faktisk gjør noe, i følge Chimene. «Å gjøre noe» er knyttet til hennes forståelse av politisk aktivisme. Som jeg allerede har vist overfor (under delkapittelet *'The personal is political'*) sier Chimene at hun ikke kan utvikle en kritisk bevissthet på bare kaffe og kake. Sosiale sammenkomster er bra av og til, men en organisasjons virksomhet kan ikke bare dreie seg om det. De som deler ut støtte må derfor sette seg inn i organisasjoners aktivitet før de velger å finansiere, mener hun. Man skal ikke gi støtte bare for å gi.

Det siste temaet knyttet til finansiering dreier seg som sagt om hvorvidt støtten de ulike organisasjonene mottar er med på å legge føringer på aktivitet og kampsaker. Som noen informanter påpekte overfor (under delkapittelet *Erfaringsbasert kunnskap som verdifull*) er det visse temaer og problematikker som anses som politisk relevante. Arbeider du med disse temaene er du garantert finansiell støtte, og kanskje også mediedekning. Kvinnelig omskjæring og tvangsekteskap er eksempler på problematikker som anses som aktuelle og viktige temaer knyttet til «minoritetskvinner». Men som flere av informantene uttaler er det ikke slik at disse temaene angår alle kvinner. En av informantene gir meg dette svaret når jeg spør henne om støtten de mottar fra staten og fra andre organer er med på å påvirke deres aktivisme og saker:

Amael: Du ser jo for eksempel hva som skjer i [Kenya] i forhold til Verdensbanken... Hvordan verdensbanken setter føringer på lånene de gir. Det er ulike programmer hvert land må jobbe etter... Og det fører til kutt i velferdsgoder som helse, og utdanning.. Det vil si det som kreves for at et land og et folk skal kunne utvikle seg.

Amael bruker situasjonen i hjemlandet som analogi til forholdet mellom organisasjonen og støtten de får fra staten. Hun opplever altså finansiering fra staten som noe som setter føringer på organisasjonsarbeidet. Hun gir ingen konkrete eksempler på dette, men jeg går ut fra at det er knyttet til hva slags saker man skal skrive at man jobber med, hva slags mål man jobber mot, og så videre, når man søker støtte.

5.1.13 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist hvordan opplevelser av ekskludering og miskjennelse ledet til at

informantene søkte seg til et fellesskap. Innenfor dette fellesskapet gjøres personlige opplevelser politiske. Informantene forteller om politisk aktivisme som utspiller seg innenfor ulike arenaer (hovedsakelig innenfor familiære, lokale og nasjonale arenaer). De viser også hvordan den politiske aktivismen ikke bare retter seg mot ”makthaverne”, men også mot egen ”gruppe” (afrikanere og norskafrikanere). Denne politikken foregår på den individuelle og fellesskaplige arena, og handler om ’empowerment’ og identitetsutvikling. For å bedrive politisk kamp mot makthaverne er det viktig at man først har styrket seg selv, som en av informantene uttaler. Jeg har også vist at informantene opplever (noen mer enn andre) at de har makt til å påvirke, samtidig som denne makten oppleves tvetydig fordi det som regel er majoritetsrepresentanter som setter premissene.

5.2 Rasisme

Tidligere teori og forskning på «minoritetskvinnebevegelser» og svart feminisme viser at sentrale kampsaker har dreid seg om anti-rasisme (Halsaa et al. 2008, Salimi 2002). Rasisme har slik blitt forsøkt introdusert inn i den feministiske bevegelsen som en viktig kvinnekamp. Det vil dermed være interessant å undersøke hva slags perspektiver informantene mine har på rasisme og anti-rasistisk arbeid innenfor en norsk kontekst.

I dette kapitlet ønsker jeg derfor å undersøke hvordan opplevelser av- og oppfattelser knyttet til rasisme former informantenes identiteter, fortolkninger og politiske arbeid.

I første del undersøkes hvorvidt anti-rasistisk arbeid forstås for å være en viktig del av informantenes arbeid. I andre del undersøker jeg de konkrete erfaringene informantene har med rasisme. Avslutningsvis, men også underveis forsøker jeg å knytte informantenes erfaringer og forståelser til etablerte tolkningsrammer omkring rasisme i Norge.

5.2.1 «Vi jobber ikke med rasisme»

På spørsmålet om organisasjonen hennes arbeider med saker knyttet til rasisme uttaler Chimene følgende:

Chimene: Vi jobber ikke med rasisme. Diskriminering prøver vi å jobbe med, men diskriminering for oss handler ikke bare om rase, fordi vi er her [i Norge], og her plasseres vi i en boks; vi er innvandrere. Men i den gruppen innvandrere er vi likestilt?

En annen har dette å si om organisasjonens arbeid med rasisme:

Fatuma: [...] de er på plass de tankene ikke sant, man opplever jo rasisme i hverdagen uten å være organisert, men hvis du spør om vi har jobbet med rasisme så har vi ikke gjort det, fordi man blir jo opptatt av det først i forhold til kvinne... for rasisme er ikke et organisasjonsspørsmål. Rasisme står jo på dagsorden på det høyeste nivå i Norge sånn sett... Om det er det som er årsaken til at folk ikke jobber veldig aktivt med det vet jeg ikke, men som sagt så har vi ikke så mye arbeid i forhold til det.. Men sikkert folk opplever rasisme i sin hverdag, sikkert de diskuterer utenom..

Chimene begrunner hvorfor hennes organisasjon ikke arbeider spesifikt med problematikk knyttet til rasisme ut i fra en forståelse av at rasisme ikke er det eneste som kan virke undertrykkende i kvinners liv. Ut i fra et ”majoritetsperspektiv” forstås «innvandrere» som en homogen gruppe. Dette

dekker for eksisterende forskjeller innad i gruppen, mener hun. Det er viktig å anerkjenne forskjeller og å ha øye for ulike systemer for dominans. Skillet denne informanten setter opp mellom anti-rasistisk arbeid og diskrimineringsarbeid, der diskriminering er noe hun er mer positiv til og som hennes organisasjon arbeider med, kan blant annet forstås ut fra diskrimineringsbegrepets adressering av flere systemer for undertrykkelse. Man opplever ikke bare hindre knyttet til hudfarge men også til klassebakgrunn, kjønn, kultur osv (Collins 2000).

Fatumas uttalelse knytter seg til en slags rangering av undertrykkelsessystemer, hvor kjønnskategorien rangeres over «rase». Organisasjonen er først og fremst opptatt av saker knyttet til kvinner, sier hun. Rasisme forstås med andre ord ikke som en 'naturlig' del av kvinnekampen. Dette perspektivet skiller seg fra svart feministisk teoretisering der «rase» og opplevelsen av rasisme forstås som en viktig del av kvinnekampen (hooks 1989, Collins 2000). Fatuma forteller om opplevelsen av hverdagsrasisme, men for henne er ikke temaer knyttet til opplevelse av rasisme et organisasjonsspørsmål, på lik linje med kjønn. Rasisme forstås av Fatuma som et problemområde andre instanser og institusjoner skal ta seg av, som for eksempel regjeringen. (Dette kommer jeg tilbake til under delkapittelet "Rasisme et tema for ekspertene".)

I det forrige kapittelet, *Politisk aktivisme*, viste jeg hvordan flere av informantene driver med politisk aktivitet som jeg mener er knyttet til anti-rasistiske kamper og arbeid. Dette på tross av at flere ikke beskriver disse kampene som anti-rasistiske selv. Jeg vil nedenfor diskutere dette mer inngående.

5.2.2 Rasisme som en viktig del av kvinnekampen.

Bare én gruppe sier eksplisitt at de arbeider med temaer knyttet til rasisme og rasialiseringsprosesser. De tilhører den samme gruppen, og de er alle norskafricanere. Erfaring av rasisme er en viktig årsak til deres organisering, i følge dem selv. En av dem uttaler:

Noella: Enhver diskusjon som på en måte har med rasisme, etnisitet og flerkultur har vi diskutert tvers igjennom opp og ned i mente, og det er en grunn til at vi alltid inviteres til intervjuer, til radio og tv når disse tingene kommer opp. Vi har tatt det opp tusen ganger, men det har ikke resten av Norge liksom. Og de mest interesserte uten om vår krets de har jo ikke snakket om det halvveis så mye som det vi har gjort egentlig.

Problematisering av temaer som rasisme, etnisitet og flerkultur er viktige innenfor denne gruppen. Gjennom opptredener formidler de egne opplevelser og erfaringer knyttet til det å være svart kvinne i Norge. Noella oppfatter på samme tid at interessen for disse temaene ikke deles med resten av den

norske befolkningen (her går jeg ut fra at hun mener den hvite majoritetsbefolkningen). Dette kan knyttes til den allmenne oppfattelsen av hvem rasisme anses å angå, nemlig svarte (eller ikke-hvite). Rasisme forstås som et viktig tema av Noella og hennes gruppe, og de mener det er viktig å formidle opplevelser av rasisme til majoritetssamfunnet, samt å opprette et rom for dialog der slike temaer kan tas opp.

Flere av informantene benytter seg av begrepet diskriminering når jeg ber dem fortelle om organisasjonens arbeid med rasisme, samt om personlige opplevelser av rasisme. En tolkning av dette kan være at informantene opplever diskriminering som et mer romslig begrep til forskjell fra rasismebegrepet som oppfattes som mer avgrenset. Som Chimene overfor gir uttrykk for er det ikke bare rasisme hun møter på i egen hverdag, men også andre diskriminerende praksiser som for eksempel knytter seg til hennes status som kvinne. Flere av informantene bruker også begrepet «innvandrere» når de forteller om situasjoner der de opplever at de har blitt ekskludert eller urettferdig behandlet. I disse fortellingene er det ikke bare hudfarge og kjønn (som i norskafricanernes fortellinger) som knyttes til opplevelser av å bli behandlet annerledes, men også informantenes kulturelle bakgrunn (å ikke beherske språket, de kulturelle kodene). På samme tid kan bruken av begrepet diskriminering handle om at det forstås som mer ”nøytralt” enn rasismebegrepet. Som Sosiologene Arnfinn Midtbøen og Jon Rogstad skriver i artikkelen *Den utdannede, den etterlatte og den drepte: - Mot en ny forståelse av rasisme og diskriminering* (2010), vekker rasismebegrepet moralsk forargelse når det benyttes i norsk offentlighet. De mener derfor at mange (forskere, politikere, andre offentlige personer) velger å bruke diskrimineringsbegrepet for å unngå problematikken knyttet til begrepet rasisme (Midtbøen og Rogstad 2010:43).

Hvordan de forholder seg til rasisme varierer blant de afrikanske kvinneorganisasjonene og gruppen av norskafricanere. Mens samtlige av representantene for de afrikanske kvinneorganisasjonene svarer at de ikke jobber med rasisme, er de norskafricanske kvinnene veldig opptatt av temaet innad i gruppa, og de forteller at opplevelsen av rasisme og rasialiseringsprosesser var en hovedgrunn for organisering. Min antakelse er at dette skille kan knyttes til kvinnenens ulike posisjon/oppvekst/nasjonale status, slik at det å være født og/eller oppvokst i Norge vil lede til utviklingen av en annen forståelse av- og toleranse for rasismeproblematikken enn om du kommer til Norge i voksen alder. Ut fra Gullestads funn, kan en mulig tolkning være at ulike opplevelser knyttet til rasisme blant barn av ”innvandrere”, blant adopterte og «mixed children» født og/eller oppvokst i Norge, er knyttet til disse gruppenes ulike møter med- og erfaringer av rasisme (Gullestad 2002). Gullestad mener å finne at barn av innvandrere har mer positive erfaringer av å

vokse opp i Norge til forskjell fra de som fødes her. Dette begrunner hun med at ”barn av innvandrere har blitt utsatt for rasisme fra første stund og dermed opparbeidet seg strategier for å takle det” (Gullestad 2002:155-156). Dette er ikke tilfelle for adopterte og «mixed children» som har blitt «beskyttet» mot rasisme og kanskje hatt forelder som har utelatt å snakke om rasisme (Gullestad 2002: 155-160). Opplevelsen av rasisme kan følgelig ha kommet som et sjokk på mange. Plutselig å oppleve å bli sett på som «annerledes» og ikke bli anerkjent av sine norske landsmenn som tilhørende, kan virke ekstra vanskelig nettopp fordi den norske kulturen og samfunnet for mange er det eneste de kjenner til. Dette kontrasterer de afrikanske kvinnenes opplevelse av Norge. Jeg opplevde at flere av dem snakket om opplevelsen av ekskludering (knyttet til hudfarge og kultur) som mer ”selvfølgelig”. Fortellingene var i mindre grad knyttet til et ”sjokk”. Som Chimene sier: ” [...] Det er ikke lett men vi skal ikke forvente at alt skal være lett heller. Vi må vite at vi har kommet til et land som ikke er vårt og det er normalt at folk reagerer.”

Den yngste av de intervjuede afrikanske kvinnene skiller seg fra de eldre afrikanske kvinnenes forståelse av hvorvidt rasisme er eller burde være en viktig del av organisasjonsarbeidet. Hennes syn er mer i tråd med de norskafrikanske kvinnene, da hun mener rasisme bør være en viktig del av organisasjonsarbeidet. Som hun sier:

Mariya: [...] For meg det blir veldig vanskelig å si at man ikke skal problematisere det [rasisme] i gruppen, fordi måten jeg har erfart det, så er det ikke noe som bare går på holdning... eller du må innstille deg på å tenke annerledes så går det bra. Nå er det på en måte iboende.

5.2.3 Rasisme som en subjektiv opplevelse

Flere av informantene forstår opplevelsen av rasisme som subjektiv, og fremhever dette som en grunn til at de ikke direkte adresserer problemet innad i organisasjonen.

Amael: Det er noen temaer som skaper forvirring. Det er ulike måter vi tenker om ulike temaer på. Vi kommer med forslag til tema og da er det kvinner fra ni nasjonaliteter som skal enes. Vi snakker ikke spesifikt om rasisme i organisasjonen. Det er ikke det at jeg ikke opplever rasisme, men det forstås så forskjellig.

Brendan: Vi har forskjellige syn på rasisme du og jeg og [informant A2]. Vi opplever ting ulikt for vi er alltid i bevegelse.

Flere av informantene opplever at det er vanskelig å ta opp temaer knyttet til rasisme fordi

opplevelsen av rasisme er subjektiv. Det noen opplever som rasisme, vil kanskje andre oppleve annerledes. Flere av informantene oppfatter at ulike nasjonaliteter gjør det vanskelig å diskutere rasisme. Den nasjonale sammensettingen er dermed bestemmende for hvor stort rom man kan gi til diskusjoner om rasisme innenfor organiseringen (jfr. Amael). Denne tendensen har også andre studier dokumentert. For eksempel viser Springer hvordan antirasistisk arbeid avhenger av den etniske sammensettingen innad i en organisasjon (Springer, 2005:17).

Problematikken tilknyttet rasisme som en subjektiv opplevelse finner man også innenfor akademia. Hvordan skal rasisme identifiseres? Hva er det? Hvem kan sies å være kompetente til å snakke om disse temaene? Psykoanalytikeren Philomenia Essed har ment at de som selv har vært utsatt for rasialiseringprosesser ikke anses for å være kompetente nok til å uttale seg om egne opplevelser av rasisme (Essed 1991). Denne antakelsen viser seg også blant noen av informantene. Rasisme forstås av mange som et fenomen som andre enn de som har opplevd rasisme, bør ta seg av.

5.2.4 Rasisme et vanskelig tema

Under intervju situasjonen opplevde jeg at flere av informantene ikke ønsket å diskutere rasisme. Dette fremkom blant annet ved at de gav svært korte svar på spørsmål knyttet til temaet. Mange reagerte med stillhet og irritasjon når jeg tok opp temaer knyttet til rasisme. Flere hadde også vanskeligheter med å begrunne hvorfor rasisme ikke var en del av organisasjonsarbeidet. For eksempel uttaler en dette når jeg for andre gang spør henne om hvorfor rasisme ikke er et tema innad i organisasjonen.

Fatuma: eh,...det er et godt spørsmål.... Jeg møter jo disse spørsmålene i min hverdag fordi jeg jobber på [et senter] og dette er en del av spørsmålene... om pasienter blir diskriminert i norske sykehus... Så for meg er det en del av min jobb og jeg er veldig opptatt av det. Men hvis jeg skal si sammenhengen med [organisasjonen] så har det ikke vært aktivitet i forhold til det spørsmålet.

Det er interessant at Fatuma forteller om et engasjement for antirasistisk arbeid i egen jobb, men at på tross av dette engasjementet er det ikke et fokus på rasisme innad i organisasjonen hun tilhører. Fatuma har en høy posisjon i organisasjonen, og har slik mulighet til å påvirke hva slags saker den skal jobbe med.

Flertallet av informantene jeg har intervjuet forteller at de ikke arbeider med rasisme i organisasjonen, på tross av at alle har erfart rasisme i hverdagen. I det følgende undersøker jeg grunnen til denne diskrepansen.

5.2.5 Fortellinger om rasisme i hverdagen

Jeg vil nedenfor gjengi noen sitater som omhandler informanters opplevelse av ekskludering og ikke å bli anerkjent på grunn av hudfarge, kultur og etnisitet. Fortellingene om å bli ekskludert og ansett som annerledes knyttes ofte til informantenes møte med det norske arbeidsmarkedet. På spørsmålet om opplevelse av rasisme uttaler en:

Chimene: [...] Du må jobbe kanskje fem ganger så mye som en nordmann for å få anerkjennelse og jeg vet det. Og det er vanskelig og det er tøft for jeg har sagt til nordmenn, hvorfor skal jeg vise deg at jeg kan? Hvorfor? .. Så jeg har slutta med det. Jeg er meg selv, jeg gjør det som jeg kan og som jeg kan. Men hvis jeg tar feil, kan du vær så snill å fortelle meg, men jeg skal ikke bruke krefter hele tiden for å vise deg at jeg er et menneske. Fordi det er jeg.

Andre har dette å si om møtet med arbeidsmarkedet:

Amael: Det er bedre å fortsette å utdanne seg... tenkte jeg. Så jeg tok lærerutdanning og fikk jobb på videregående skole. Etter det sa jeg nei.. Jeg må ta master i kultur og samfunnsfag, fordi om to personer søker samme jobb, hvor av den ene er hvit og den andre er svart så vil den hvite få jobben... Man må derfor alltid ha mer... Man må være bedre [...] Det eneste faget jeg får undervist i er i fransk. De lar meg aldri undervise i samfunnskunnskap på tross av at jeg har en mastergrad fra Universitetet i statsvitenskap og utdanning fra hjemlandet. De eneste tilfellene hvor jeg har fått undervist er når noen er syke. De tenker nok at siden jeg er afrikaner så er jeg ikke egnet for å være samfunnsvitenskapslærer. I så fall bare hvis det er krise blant lærerstaben og de ikke har noen andre å sette inn.

Claire: For i stedet for å bare gå på audition, audition og stå å banke på stengte dører, eller å få rolletilbud, men det var stereotype rolletilbud, så valgte vi heller å starte vårt eget.

Mariya: Jeg søker etter jobb nå og jeg gruer meg som en såkalt «innvandrер», jeg gruer meg og jeg forbereder meg og, på grunn av de holdningene jeg kommer til å møte. For eksempel det kan hende han sjefen ikke snakker til meg eller ikke hilser på meg. Sånn at en sånn type tankegang den er jo inni meg, men den er ikke inni alle norske eller medborgere som bor her..

Noen av informantene forteller om ”stengte dører” i møte med arbeidsmarkedet, én om redselen for

å møte rasisme når hun skal søke jobb. De som har møtt stengte dører har alle høy utdannelse men ikke fått arbeid som står til utdannelsen. Som svart kvinne oppfatter informantene at de må jobbe dobbelt så hardt som en hvit mann eller kvinne. De forteller om gjenutdanning, valget om å starte opp på egen hånd, samt ta jobb som ikke står til utdannelsen. Dette oppfattes, blant annet av Mariya, som erfaringer og følelser hvite kvinner ikke har. Mariyas redsel for å møte rasisme når hun skal søke jobb kan knyttes til tidligere erfaringer med rasisme, samt fortellinger fra andre som har opplevd diskriminering basert på hudfarge og etnisitet. Dette kan ses i sammenheng med Prieurs argument om at tidligere erfaringer med rasisme er viktig når det gjelder menneskers forståelse av handlinger og ytringer (Prieurs 2004). Gullestad påpeker at forskjellige individer vil benytte seg av ulike strategier forut for-, i møtet med- og i etterkant av opplevelser som tolkes som rasisme. Man vil forberede seg på rasisme, selv i de tilfeller hvor det ikke er fare for at man vil oppleve det, mener hun (Gullestad 2002).

En del av informantene forteller at hvite tar det som et personlig angrep når de tar opp temaer som omhandler hverdagsrasisme. De synes det er vanskelig å snakke om på grunn av reaksjonen man møter:

Claire: [...] Jeg har blitt spurt om det mange ganger, har du opplevd rasisme? Ja, selvfølgelig har jeg det, men den rasismen kan være på mange forskjellige plan, alt fra liksom, ja når jeg var ungdom [...] hvor jeg satt i en bil, var på haiketur med folk som viste seg å være nynazister og de sa de skulle kjøre meg ut i skauen og få seg litt negerfytte, ikke sant, fire gutter, det er en rasistisk opplevelse... Til sånne opplevelser hvor, min egen hvite bestemor sitter og sier til meg at afrikanere skal bare være glad for at de ble kolonisert, fordi de hadde jo ingen sivilisasjon, hadde det ikke vært for oss så hadde de ikke hatt noen sivilisasjon... Ikke sant, det er jo rasisme, men rasisme som er mer sånn... Den er ikke voldelig, den er ikke fysisk men det er rasisme på et mer sånn ... hva skal jeg si for noe... Psykologisk undertrykking. I svarte miljøer så snakker man om liksom... du har kolonisering også har du liksom colonization of the mind og ikke sant... Du trenger ikke si jævla neger, men du kan allikevel ha masse fordommer og sånn, og vi har opplevd de tingene. Men for en eller annen som selv ikke har tilhørt en minoritetsgruppe, så tror jeg for mange av dem så tror jeg det kan være vanskelig å forstå fordi de kan ikke gjenkjenne eller speile det i egne opplevelser.

Claire viser hvordan rasisme tar ulike former. Både bestemorens og nynazistenes ytringer opplever hun som rasistisk, men de oppleves på forskjellig måter. Den ene er aggressiv og truende og viser også hvordan rasisme er kjønna, den andre er mer psykologisk, en slags kolonialisering av

bevisstheten. Ut i fra eksemplene viser Claire hvordan rasisme ikke bare finnes blant grupper som nynazister, men også hos mennesker hun har nære forbindelser med, slik som bestemoren. Som Gullestad har uttalt er «rasisme overalt, også der en minst skulle vente det» (Gullestad 2010). En annen informant snakker også om rasismens ulike nyanser:

Cynthia: Rasisme er ikke alltid åpen og den som er åpen, den er mye enklere. Folk vet at den personen er en nynazist som hater svarte mennesker, selvfølgelig når jeg ser han så skal jeg krysse veien og gå langt vekk, men det er mye rasisme som er skjult, og det er en sånn subjektiv følelse om hvordan man opplever rasisme. På en arbeidsplass for eksempel.

Den åpne rasismen som eksemplifiseres med nynazismen og som knyttes til noe truende, oppfattes på samme tid som mer forutsigbar (enklere å håndtere) nettopp fordi den er synlig. Den andre forstås som mer skjult og som knyttet til subjektive opplevelser. En rasistisk handling begått av en nynazist er enklere å navngi som rasistisk enn en rasistisk kommentar på jobben. Den sistnevnte opplevelsen blir enklere knyttet til en subjektiv opplevelse som ikke er allmenn (og som kan tolkes, som nevnt tidligere, som hårsårhet). Rasisme oppleves slik hos mine informanter ikke bare som bevisste, intensjonelle handlinger. Det er også strukturer, roller og kulturelle praksiser som er ureflekterte, ubevisste og uintensjonelle, og som mange opplever som vanskelig å definere.

Så tilbake til spørsmålet om hvorfor mange av informantene (de av informantene som har kommet til Norge som voksne) ikke adresserer rasisme i egen aktivisme? Hva innebærer det at rasisme er så vanskelig å artikulere? Hvorfor er det en fortolkningsramme man velger bort?

Hva innebærer det at flere av «minoritetsorganisasjoner» kvier seg for å omfavne rasismebegrepet? Kan dette ses i lys av prosessene som foregår i majoritetssamfunnet?

En mulig tolkning kan være at Norges historie og selvbilde (som en bistanndsasjon, fredsmekler, uten relasjon med de tidligere koloniene), vanskeliggjør en dialog om opplevelser av rasisme og rasialiseringsprosesser. Det er ikke etablert noe begrepsapparat rundt slike erfaringer, og det kan være vanskelig å beskrive det som rasisme. Som Claire sier: «Dine opplevelser blir ikke tatt alvorlig, du blir fortalt at du ikke bør være så hårsår». De av informantene som driver et direkte arbeid med rasisme, forteller også at de opplever det som vanskelig å snakke om erfaringer knyttet til rasisme og rasialisering. De forteller om situasjoner der deres opplevelser ikke blir tatt på alvor og hvor det av (venner, lærere, familie etc.) defineres som «hårsårhet», og ikke «som det faktisk er», som en av informantene sier. Sosiologen Michele Lamont viser i boken *The cultural territories of race: Black and White boundaries* (1999) hvordan «rase», rasisme og rasialiseringsprosesser

oppfattes forskjellig alt ettersom hva slags kulturelt repertoar et land besitter. Hun kaller dette for «the cultural territories of race», og viser til viktigheten av kontekst. For eksempel USA, Israel og Brasil har alle forskjellige kulturelle repertoar, og man vil derfor finne forskjeller blant «svarte» når det kommer til hvordan de forstår og snakker om rasisme (Lamont, 1999:xi).¹⁹

Jeg er også fristet til å tolke informantenes ”motvilje” mot å definere det arbeidet de gjør innad i organisasjonen som anti-rasistisk, som noe som er knyttet til rasismebegrepets sensitivitet. Flere har ment at rasistiske praksiser innenfor den norske konteksten knyttes til ekstreme voldshandlinger. (Et eksempel er drapet på Benjamin på Holmlia. Det var liten uenighet om at dette var rasistisk motivert.) Rasisme assosieres med aktører som begår intensjonelle, onde handlinger. Fenomenet assosieres med Nazi-tyskland, apartheid i Sør-Afrika og andre ekstreme praksiser (Myrdahl 2010:12, Midtbøen og Rogstad: 2010:36-37). Så lenge rasisme assosieres med onde personer med intensjonelle hensikter/handlinger, er det vanskelig å se hvordan rasisme fungerer ideologisk og strukturelt i hverdagen. Rasisme er ikke bare bevisste intensjonelle handlinger, men også strukturer, roller og kulturelle praksiser som er rasistiske på ureflekterte, ubevisste og uintensjonelle måter.

5.2.6 Et indirekte arbeid med rasisme

På tross av at flere forteller at rasisme ikke er et hovedfokus i deres organisasjonsarbeid, mener jeg at flere av organisasjonene indirekte arbeider med temaer tilknyttet rasisme og rasialiseringsprosesser. Som allerede vist i *politisk aktivisme*-kapittelet, forteller flere av informantene om arbeid med ungdom, hvor fokuset er på å øke deres bevissthet om egen kultur, historie samt styrke unge afrikaneres selvbilde. To av informantene nevner også eksplisitt at dette arbeidet var ment å skulle styrke unges selvbilde, slik at de kunne møte rasisme bedre i hverdagen. Som en av dem sier:

Mariya: Hun [lederen] spurte om jeg kunne snakke om ulike personer og ulike helter knyttet til politiske figurer og alt det der. For hun [lederen] mente at vi [Kongolesere] i Europa får sånn stor innflytelse, og vi vil ikke at barna skal bli norske eller bli fornorsket.. eller vi vil at de skal bevare kulturen og tradisjonen... [...]Det var også ment å skulle gi unge bedre selvbilde slik at de på en måte kunne utruste seg mot rasisme og assimilering som vi møter i Norge.

Min tolkning er dermed at selv om flertallet av informantene sier de ikke jobber med rasisme,

mener jeg rasialiseringsproblematikk inngår som en del av det arbeidet mange av dem gjør.

5.2.7 Rasisme et tema for ekspertene

Brendan: De fleste er, «ja, jeg har opplevd den [rasisme]» men vi tenker mer faglig. Vi tenker rasjonelt, for hvis du tenker som en gatemann, da blir det ikke noe organisasjon. På fransk heter det «Vulge» men på norsk så blir det noe som tenker rasjonelt og objektivt. Det er rasisme, diskriminering eller hva som helst. Det er naturlig. Det er sånne sosiale faktorer, både på landsbygda, i Afrika, i Asia, nære relasjoner, i vennskap, på skole, i systemet, i arbeid, i jobb, på gata... I alle gjelder denne faktoren. Det er diskriminering, på pub, på skole, på jobb. Det var diskriminering. Det er et fenomen som dere sosiologer må bekjempe.

Brendan forteller at rasisme er noe mange opplever. Rasisme finner man overalt, men om man skal tenke som en ”gatemann” blir det ingen organisasjon, i følge ham. Når man tilhører en organisasjon må man tenke annerledes. Å tenke som en ”gatemann” settes opp som en motsetning til det å tenke rasjonelt og objektivt. For Brendan er rasisme et fenomen som sosiologer skal bekjempe, og dermed ikke et tema for organisasjonen hans. (Her henviser nok Brendan mer til rasisme spesielt, enn til diskriminering generelt). Igjen dreier det seg om en forståelse av at rasisme er noe andre instanser skal ta seg av (jfr. Fatuma). Men de som skal drive anti-rasistisk arbeid kan ikke tenke som mannen i gata, men rasjonelt og objektivt som en sosiolog, en akademiker, en ekspert.

Informanten nedenfor deler den samme holdningen til rasisme når det kommer til hvem som best kan behandle dette temaet. Hun sier:

Cynthia: Det er veldig lett at hvis vi begynner å snakke om rasisme uten at noen av oss har kompetanse for å kunne lede oss gjennom... At vi bare snakker om det bare for at vi skal ha det som tema. Så er det veldig lett at vi skal snu oss... Det blir «oss» mot «dem». Så hvis vi skal snakke om det... jeg vet ikke hvordan det fungerer i organisasjoner, men hos oss så har vi verneombudet, og verneombudet har ansvaret for å ta opp ulike temaer. Så hvis det er et tema vi skal snakke om så bør man være kompetente. Man må ha mennesker som kan kunne stå der og veilede og ta opp temaene.

Som Brendan mener Cynthia at det ikke er hvem som helst som kan uttale seg om rasisme. Man må ha kompetanse på området, mener hun. Med andre ord holder det ikke å ha erfart rasisme selv – man må være utdannet fagperson.

En annen informant har et annet perspektiv når det kommer til hvem som er best egnet til å snakke om rasisme. Hun sier:

Larissa: Jeg har opplevd at hvite kvinner har kommet og snakket om saker som de egentlig ikke kjenner til, som for eksempel rasisme. Rasisme vil være et tema som jeg bedre kan snakke om enn en hvit kvinne eller mann. Jeg har erfaring.

For Larissa er det å ha erfart rasisme knyttet til en slags kompetanse/ekspertise. Ingen har mer kunnskap om rasisme enn de som har opplevd det selv, altså vanlige ”gatemenn”, for å bruke Brendans uttrykk. Hennes erfaring som svart kvinne og opplevelser av rasisme, har gitt henne en kunnskap som hvite ikke kan tilegne seg. Det er viktig å understreke at denne informanten heller ikke rapporterer om et stort fokus på anti-rasistisk arbeid innenfor organisasjonen.

Gjennom å vektlegge ulike former for kunnskap – egen erfaring versus ekspertenes fagkunnskaper – varierer synet på hvem som kan arbeide med- og uttale seg om rasisme. Brendan og Cynthia mener dette er en tematikk for fagfolks ekspertise, mens Larissa mener det er de som selv har vært utsatt for rasisme som vet best, og som må lyttes til. På samme tid kommer fram under intervjuet med Larissa at hennes organisasjon heller ikke arbeider direkte med rasisme.

5.2.8 Oppsummering

Blant mine informanter er det forskjellige oppfatninger om- og opplevelser av rasisme. Felles for informantene er at de alle forteller om opplevelser knyttet til ekskludering og ikke å bli anerkjent til på grunn av egen hudfarge og kultur. De enes om at rasisme finnes, men ikke om hva rasisme er. De har det til felles at de er svarte kvinner og at de fra majoritetssamfunnets blikk plasseres i ”innvandrer-kategorien”, uansett om de er født og oppvokst i Norge eller ei. De tilskrives en bestemt identitet utenfra knyttet til hudfarge og etnisitet, som virker ekskluderende. Samtidig forholder informantene seg ulikt til denne identitetstilskrivningen.

Jeg har vist at mine norskafricanske og afrikanske informanter skiller seg fra hverandre når det gjelder deres forståelse av- og toleranse for rasisme. Den førstnevnte gruppen har et mye sterkere fokus på rasisme og rasialiseringsprosesser i deres aktivisme, enn den sistnevnte. På samme tid ønsker jeg ikke å trekke en bastant slutning om at de afrikanske kvinnene ikke jobber med rasisme. Selv om jeg mener det er en diskrepans mellom egne erfaringer og fokuset innad i organisasjonene, mener jeg samtidig at samtlige av dem indirekte arbeider med problematikk knyttet til rasisme og rasialiseringsprosesser. Jeg har forsøkt å vise hvordan Norges selvpresentasjon og dominerende tolkningsrammer om hva rasisme er, kan være bakenforliggende for at rasisme for en del av informantene er så vanskelig å snakke om.

5.3 Feminisme og likestilling

I dette kapittelet undersøkes informantenes ulike forståelser av- og syn på feminisme og likestilling. Hvordan forholder de seg til begrepene? Anser de seg selv og egen organisasjon for å være feministisk? Hvordan er deres forståelse av feminisme og likestilling knyttet til deres posisjon som afrikanske og norskafricanske kvinner i Norge?

I første del undersøker jeg hvilken plass feminisme har i informantenes aktivisme. Deretter undersøker jeg hvordan de som afrikanske kvinner forholder seg til den offisielle likestillingsdiskursen.

5.3.1 «Vi kan ikke kalle organisasjonen for feministisk, men det er feminister i organisasjonen»

På spørsmålet om de omtaler egen organisasjon for feministisk uttaler en dette:

Larissa: Nei, vi kan ikke kalle organisasjonen for feministisk, men det er feminister i organisasjonen, det kan jeg si, men det er veldig tradisjonelle roller i [organisasjonen] [...] Vi kan ikke kalle organisasjonen det. Mange går på jobb sånn som mannen sin og når de kommer tilbake sent på kvelden og mannen har vært hjemme i flere timer, er det de som må sette i gang med å lage mat. Men en del er også 'ok' med det. For meg er matlaging 'ok'. Jeg kan lage mat til mannen min fordi jeg liker å lage mat til han, men han skal ikke tro at det er min 'responsibility', "why didnt you do it?", for det er det ikke.

Larissa ønsker ikke å kalle organisasjonen hun tilhører for feministisk. Dette går igjen hos samtlige av de afrikanske informantene. Hun begrunner dette med at mange av kvinnene i organisasjonen har hva hun kaller "tradisjonelle" roller. Larissa nevner kvinners oppgave med å lage mat som et eksempel på tradisjonelle kjønnsroller. Selv om kvinner går på jobb som mennene blir det sett på som deres ansvar å stå for matlagingen når de kommer hjem. Det forstås som kvinnenes 'responsibility'. Hun deler ikke dette perspektivet, men respekterer de ulike forståelsene som eksisterer omkring kjønnsrelasjoner og kjønnsroller blant kvinnene innad i organisasjonen. Å være tradisjonell kvinne anses som noe som ikke er forenelig med det å være feminist. Som vist knytter informanten det tradisjonelle til roller og oppgaver typisk assosiert med kvinner, slik som matlaging.²⁰ At matlaging forstås som kvinners, og ikke menns domene er ikke forenelig med

²⁰ Det er naturligvis viktig å huske på at roller typisk assosiert med kvinner ikke er universelt, men vil variere innenfor

feminisme, i det minste ikke likhetsfeminismen (som jeg tør mene er den retningen som har fått størst gjennomslagskraft innenfor statlig likestillingspolitikk i Norge).²¹ Her forstås likestilling mellom menn og kvinner som at kvinner kan gjøre det samme som menn og omvendt. Larissa anser seg selv for å være en feminist, og hun lager et skille mellom henne og noen av kvinnene i organisasjonen ved å si at matlaging ikke er hennes *'responsibility'*. Det er ikke hennes oppgave bare fordi hun er kvinne. Det at kjønn ikke skal være bestemmende for hvilke oppgaver man kan gjøre og ikke gjøre, defineres av henne som feminisme. Andre feministiske retninger, som forskjellsfeminisme – menn og kvinner anses for å være ulike men likeverdige (det vil si, kvinner og menn er forskjellige i kognitiv og normativ orientering, men begge må gis lik verdi) – som kan være mer forenelig med hva hun definerer som «tradisjonelle kjønnsroller», tas ikke med i betraktning.

I samtalene med andre informanter knyttes feminisme til begreper om norskhet, til det radikale og til det vestlige. Informantene knytter spesifikke begreper til feminisme, og utelukker dermed andre begreper fra kategorien. Blant mine informanter er ikke feminisme forenelig med ”det tradisjonelle”; det (eller de) som ikke anses som vestlig eller norsk. Flere av informantene stiller seg i opposisjon til- eller distanserer seg fra begrepet feminisme. Denne distansen foretas også blant de av informantene som mener det er mye innenfor feminisme som de er fortrolige med. Jeg opplevde flere ganger at en del av informantene snakket om feminisme på en måte som gjorde at de ikke tok eierskap til begrepet.²² Feminisme var noe norske og vestlige kvinner var eller drev med. Ved å bruke betegnelsen ”de” når de fikk spørsmål om feminisme, og ikke ”vi”, viste flere at de ikke anså seg som en del av bevegelsen:

Chimene: [...] *Jeg støtter mye av det de gjør og det de har kjempet fram. De har gitt kvinner muligheter.*

historiske og kulturelle kontekster.

²¹ Likhetsfeminismen er en ideologisk retning der menn og kvinner forstås som like. Dette betyr at de forskjeller man observerer mellom menn og kvinner er kulturelle og skyldes at gutter og jenter fra de er små behandles forskjellig og utsettes for ulike forventninger. Forskjellene er slik ikke biologisk men kulturelt skapt (Ericsson 2007).

²² Flere av informantene distanserer seg også fra svart feminisme ved å bruke betegnelsen «de». En av de afrikanske informantene mener hun kan relatere seg til noen perspektiver innenfor svart feminisme, men på langt nær alt. Hennes navngiving av ulike svarte feministiske teoretikere og aktivister viser at hun har kunnskap om bevegelsen og feltet. Flertallet av de afrikanske informantene behandlet derimot begrepet svart feminisme på samme måte som de behandlet klassisk vestlig feminisme. Begrepet knyttes til USA og til en gruppe kvinner som skiller seg (ideologisk sett) fra dem selv (som afrikanske kvinner). Jeg opplever det dermed som at svart feminisme i Norge kan sies å være et teoretisk begrep, og i en mindre grad et begrep som man finner ved ”grasrota”. De norsk afrikanske informantene har også kjennskap til bevegelsen. De benytter begrepet svart feminisme om egen politiske aktivisme, men som de afrikanske informantene knytter de begrepet hovedsakelig til svarte kvinner og deres kamper i USA.

Det at feminisme knyttes til visse symboler (norsk, vestlig), mener jeg at kan ses i sammenheng med sosiologen Cecilie Thuns analyser av feminisme som begrep, i en empirisk studie av relasjonen mellom «majoritets»- og «minoritetsfeminister/kvinner» i Norge (Thun 2012). Thun mener det eksisterer en hegemonisk representasjon av feminisme som bidrar til å ekskludere noen grupper kvinner og spesifikke saker. Feminismen blir knyttet til en taus majoritetsposisjon, som har hvithet og middelklassetilhørighet som usynlige markører. Disse markørene ses på som normen (Frankenberg 1993, Oyewumi 2003). Thun og andre har dermed argumentert for at feminisme som kategori knyttes til forestillinger om 'norskhet' (Thun 2012, Mulinari 2008). Flere feminister som jobber innenfor den postkoloniale tradisjonen har ment at likestilling brukes til å sette grenser mellom hvem som kan sies å tilhøre nasjonen og ikke (Mulinari, 2008, Reyes 2005, hooks 1981). For eksempel, som jeg vil vise senere i kapittelet (under deloverskriften *mistolkning*) forteller en av de afrikanske kvinnene om hvordan hun opplevde introduksjonskursene som stigmatiserende. Hun opplevde at det var en forutinntatthet inkorporert i kursene om at de som afrikanere ikke var likestilt og at dette var noe de måtte lære. Denne forståelsen er knyttet til dominerende forestillinger om ikke-vestlige kvinner som undertrykte og som tilhørende patriarkalske kulturer (Spivak 1988, Mulinari 2008).

Larissa begrunner også valget med ikke å definere organisasjonen feministisk med at det kan virke ekskluderende for kvinner som har andre perspektiver på familieorganisering og kjønnsroller, enn det man finner innenfor den vestlige feministiske ideologien, eller den offentlige likestillingsdiskursen. Larissa gir uttrykk for at det for henne er viktig å lage rom for ulike perspektiver innad i organisasjonen. Mange kvinner ville kanskje ikke ha søkt seg til organisasjonen om den hadde frontet seg som en feministisk organisasjon. Andre informanter påpeker det samme. På tross av at mange jobber med saker tilknyttet kjønnslikestilling, ønsker de ikke å bli definert som feministiske. Blant de som ikke ønsker å definere egen organisasjon som feministisk er det på samme tid noen som anser seg selv for å være feminister, eller som sympatiserer med saker knyttet til feminisme:

Larissa: Å bli kalt feminist tar jeg som et kompliment. Min beskrivelse av feminisme er ikke at man er imot menn, men at kvinner sier sin mening, er sterke [...] Jeg kan være veldig feminin og jeg elsker menn, men som feminist må du ikke spille den kvinnerollen [...] Jeg vil ikke bli sett på som en eiendel. Jeg har sterke meninger og jeg er ikke redd for å ytre dem, men jeg er rettferdig i min mening, om menn har et poeng, gir jeg dem kreditt for det.

Å bli sett på som feminist oppleves ikke som noe negativt, og hun er opptatt av å tilbakevise stereotypiske antakelser om hva det vil si å være en feminist. For henne handler ikke feminisme om 'mannshat' og man trenger ikke være maskulin eller lesbisk for å kunne kalle seg det. For henne handler feminisme om at kvinner, lik som menn, skal kunne ytre sine meninger, ta plass, samt delta aktivt i diskusjoner. Flere av informantene er opptatt av å tilbakevise stereotypiske forståelser av hva det vil si å være en feminist. Noen forteller om problemer de har møtt på i lokalsamfunnet, blant venner og familie på grunn av deres posisjon som feminister. Også de av kvinnene som ikke kaller seg for feminister, men som alltid har vært aktive og hatt en sterk posisjon i lokalmiljøet, først i hjemlandet og senere i Norge, forteller om hvordan feminismebegrepet ble benyttet som et 'skjellsord' for å tausgjøre og sette kvinner som oppførte seg som «menn» på plass. På spørsmål om hun anser seg selv som feminist, forteller en av informantene om en slik opplevelse fra hjemlandet:

Chimene: [...] mange kom og spurte mannen min: «hun dama som er der hele tiden på radioen og som snakker, lager hun mat for deg?» Og mannen min sa til dem: «min kone vet alt som jeg skal spise, hva jeg skal ha på meg. Selv om hun har mange ideer og selv om hun reiser mye, vet hun det». Jeg slutter ikke å være ektefelle fordi jeg snakker på radio. Så derfor jeg vet ikke om jeg er feminist, men mange kalte meg en mann, «hun er en mann»... Hvem er jeg? Kanskje du kan hjelpe meg....

Denne ambivalensen om å definere seg selv som feminist knytter jeg til to ting. På den ene siden tolker jeg mine informanters resonnementer om feminisme som knyttet til feminisme som ideologi. Flere av informantene mener det er mye innenfor bevegelsen som er av verdi, men på samme tid gir de uttrykk for at kjernen eller ideologien som ligger til grunn for feminismen ikke på alle områder lar seg overføre til deres virkeligheter eller tolkningsrammer som afrikanske kvinner. Flere mener for eksempel at vestlige feminister går for langt når det kommer til likestillingen mellom kjønnene. De mener at feminismen er grunnlagt på en tanke om at menn alltid er i en maktposisjon over kvinner, og at dette er et misforhold som må bekjempes. Dette mener de krasjer med deres forståelse av kjønn og kjønnsrelasjoner (jeg vil komme tilbake til dette).

På den annen side forteller de av informantene som ikke har problemer med å kalle seg for feminister om de vanskelighetene de møter innenfor eget miljø, blant venner og familie. Flere unngår å bruke begrepet om seg selv fordi de møter negative sanksjoner fra miljøet rundt. Dette tolker jeg som knyttet til hva feminisme assosieres med (som 'mannshat', vestlig imperialisme, og så videre). Å unngå å bruke begrepet om seg selv er heller ikke alltid nok for å unngå negative sanksjoner, fordi egen praksis (å ta ordet, ha spisse albuer, delta i politikk, snakke i offentligheten)

kan være nok til å bli stemplet som en feminist, eller som en 'mann', som Chimene forteller overfor.

Som jeg har vist er det få som navngir egen organisasjon som feministisk, på tross av at noen av kvinnene definerer seg selv eller det arbeidet de driver med som feministisk, samt ser verdien ved deler av feminisismen. Bare én organisasjon blant de jeg snakket med defineres som feministisk av medlemmene. I motsetning til de andre anser disse medlemmene (i alt tre) det som en selvfølge å kalle gruppa feministisk.

5.3.2 Å definere organisasjonen som feministisk - en selvfølge

Claire: Vi var fem kvinner som startet det... og alt med [gruppa], som vi blant annet sier i det showet vi holder på med nå her oppe... [gruppe] det er et søsterskap og det er et kunstnerisk felleskap og det er et rom hvor det er vi som bestemmer, det er vi som setter premissene og det er vi som er de skapende, sånn at gutta i bandet må jo selvfølgelig innfinne seg med at det er vi som er sjefene, og sånn er det bare... så det er på en måte feminisme i praksis.

Gruppen er et søsterskap, for og av kvinner. Det er kvinnene som bestemmer innenfor dette kollektivet, og det er kvinnene som setter premissene. Claire kaller dette feminisme i praksis. Hun har altså ikke noe problem med å kalle gruppen hun tilhører for feministisk. Til forskjell fra de andre organisasjonene består dette kollektivet av norskafricanske kvinner, det vil si kvinner som er født og oppvokst i Norge med én forelder fra et afrikansk land og én fra Norge. I samtale med disse kvinnene opplevde jeg at de hadde et mindre anstrengt forhold til begrepet enn de afrikanske kvinnene jeg intervjuet. En mulig tolkning kan være at disse kvinnenes oppvekst i Norge gjør at deres tolkningsrammer vil være mer forenelige med den vestlige feministiske diskursen.

Betegnelsen norskafricanere, som de benytter om seg selv, viser at de også har en identitet som er norsk. Det vil si, en identitet som også er formet av norsk kultur. Jeg opplevde at de ofte hadde en annen tilnærming til- og problematisering av temaer knyttet til likestilling og feminisme enn de afrikanske kvinnene. Denne forskjellen fremkommer (blant annet) i informantenes forståelse av feminisme som begrep, kjønnsrelasjoner og -forskjeller.

5.3.3 Feminisme – begrepslig og/eller ideologisk hinder for samarbeid?

Noella: Jeg synes det er så rart det med, hvordan definere feminisismebegrepet. Jeg tror ingen av oss på en måte synes at det er noe skummelt eller rart å ta i. Jeg tror i kraft av det vi har drevet med så er det liksom, hvis du er kvinne så er du på en måte, da jobber du for kvinners rettigheter på en

eller annen måte uansett hvor du beveger deg liksom. Det har blitt en merkelig definisjon på det begrepet plutselig. For de vi kjenner som vi identifiserer oss veldig godt med, nekter for å ha noe med uttrykket å gjøre, dermed blir det uttrykket, da bare skyver jeg det litt til side også handler det bare mer om de sakene vi er opptatt av.

For Noella er det naturlig å kalle seg selv for feminist. Å være feminist kommer blant annet til uttrykk gjennom arbeid for å bedre kvinners rettigheter. Men mange som deler de samme forståelsene som henne, og som jobber med kvinners rettigheter, ønsker ikke å bli kalt feminister. Dette begrunner hun ut i fra de negative konnotasjonene som etter hvert har festet seg til begrepet. Hun mener det derfor er viktigere å fokusere på sakene man har til felles, heller enn å diskutere hva slags begreper man skal bruke eller ikke bruke. Viktigheten av å fokusere på sakene man har til felles kommer også til uttrykk hos Claire. Hun sier:

Claire: [...] men akkurat feminismebegrepet er jo interessant i afrikansk sammenheng for at det er jo et begrep som er veldig, hva skal jeg si... Ekstremt mange afrikanske kvinner vil jo ikke ha noen ting med det begrepet å gjøre, og det er kvinner som jobber mot kjønnslemlestelse kvinnerettigheter osv. Det er bare et utrolig negativt ladd begrep for veldig mange, nesten et skjellsord, og da tenker jeg, for meg så er det ikke noe viktig egentlig å bruke det ene eller andre begrepet, man kan enes om, vi er i mot omskjæring av kvinner fordi det er brudd på menneskerettighetene og fordi det utgjør et alvorlig helseproblem og fordi det er overgrep mot barn, og kall det hva du vil men det er noe vi aller fleste kan være enige om. Og da synes jeg på en måte de begrepene kommer litt i veien hvis man skal enes om saker så er det det viktigste, heller enn at vi skal enes om hvilket begrep man bruker.

Claire mener mange afrikanske kvinner er kritiske til å kalle seg selv for feminister, på grunn av hva begrepet assosieres med. Løsningen mener hun er, lik som Noella, å la være å bruke begrepet og heller konsentrere seg om sakene man har til felles. Hva man velger å kalle seg er dermed ikke så viktig, i følge henne. Et spørsmål som reiser seg er om man ved å eliminere begrepet (det vil si, ved å la være å bruke det) løser problemet knyttet til *hvordan* man skal jobbe med en sak?

Flere av de afrikanske informantene forteller om vanskeligheter de har møtt på i samarbeid med ”majoritetskvinner” og feminister. I møte med dem opplever noen av informantene at på tross av at de arbeider med de samme temaene knyttet til likestilling, barneoppdragelse og så videre, er ikke perspektivene og problemkonstruksjonene de samme. Problemformuleringer og løsninger vil variere i henhold til ulike individers posisjoner (Reyes 1995, Bacchi 1999). Noen av informantene

har lagt vekt på at felles kampsaker ikke alltid er tilstrekkelig for et godt samarbeid, fordi uenighet også kan oppstå ut i fra hvordan man forstår en sak eller begreper. To av informantene snakker om begreper og hvordan de ilegges forskjellig betydning alt ettersom hvem som tolker dem. De problematiserer også universaliseringen av hva de mener er vestlige begreper, og viser hvordan innføringen av disse både kan skape forvirring og lede til utviklingen av nye begrepsformer (det vi si, hvordan ny mening tilskrives 'vestlige' begreper i møtet med ikke-vestlige samfunn og kulturer).²³

Cynthia: Selv om man jobber med det samme så er ikke definisjonen den samme. Det er derfor for meg også når jeg hører de ordene [feminisme og likestilling] så blir jeg litt sånn forvirret, det går i mot det jeg kan fra før, måten jeg er opplært til og hvordan jeg ser verden.

Mariya: Både feminisme og likestilling er vestlige begreper... og prostitusjon. [...] Begrepet prostitusjon kom på 60-tallet når de fra Belgia begynte å bo i byen, så røttene til ordet var en ung pike som er litt rebelsk og ikke hører på foreldrene, men i dag bruker vi betegnelsen som prostituert, 'Nomba', men egentlig for Bangalafolket som snakker det språket, det har ikke noe med den vestlige forståelsen av begrepet å gjøre [...] Jeg studerte det, for vi hadde ikke ord for å eie land eller jord. Vi hadde ikke det. Både for rase, prostitusjon, likestilling, feminist, ingen av disse begrepene hadde vi.

Man kan jobbe med de samme sakene men forståelsen av disse vil variere ettersom hvilken posisjon man snakker ut fra. Som Cynthia sier er feminisme knyttet til en spesifikk verdensanskuelse som skiller seg fra hennes egen. Hun mener dermed at begreper er konstruert historisk og kulturelt, og at de gis ny betydning innenfor andre kulturelle kontekster. Som sosiologen Janice Irvine har uttalt må kroppen forstås ut i fra den historiske og sosiale konteksten den er plassert innenfor, fordi det er denne konteksten som former ulike individers levde erfaring og forståelse av seg selv, av andre og verden (Janice Irvine 1994:21). Mine informanternes plassering innenfor forskjellige sosiale og kulturelle kontekster vil påvirke deres levde erfaring og tolkningsrammer. Cynthia understreker dette når hun sier at begreper som likestilling og feminisme er vanskelige å ta i bruk.

Å legge feminismebegrepet på hylla kan kanskje gjøre at møtet mellom ulike kvinner blir

²³ Som en av informantene forteller feires kvinnedagen i hjemlandet slik som i Norge, men forståelsen av dagen er ikke den samme som her [i Norge] mener hun. Dette knytter hun til kulturelle og historiske forståelser av kjønn som er annerledes enn de man finner i Norge (som har en historie med kvinnekamp). Hun mener kvinnedagen i hjemlandet av de fleste forstås som en stor fest der kvinner får anledning til å kjøpe nye kjoler. Dagen har slik ikke den samme betydningen som den har for mange kvinner i Norge.

mindre fordomsfullt (med tanke på begrepets negative konnotasjoner), men den feministiske ideologien vil fortsatt være underliggende. Dette opplevde jeg i samtaler med de forskjellige informantene. Mens de som definerte seg selv som feminister tilnærmet seg temaer knyttet til feminisme ut fra et likhetsperspektiv, hadde de av informantene som av forskjellige grunner ikke ønsket å bli definert som feminister en tilnærming som i større grad bar preg av en *komplementaritetsforståelse*: en forståelse av menn og kvinner som forskjellige fra naturens side, men at deres ulikhet utfyller hverandre. Innenfor likestillingsperspektivet ble undertrykkelse av kvinner plassert i sentrum, mens kjønn innenfor komplementaritetsperspektivet ikke ble forstått som det mest sentrale. Dette betyr ikke at disse informantene ikke fortalte om opplevelser av urettferdig behandling knyttet til det å være kvinne, men at de i større grad vektla alder og ansiennitet som viktige i forhold til sosial organisering, enn de som definerte seg som feminister.

Disse ulike tilnærmingene til forskjellige temaer og saker kan ses i sammenheng med Oyewumis problematisering av sentrale begreper innenfor vestlig feministisk tenkning. Hun påpeker at begreper ikke er objektive eller universelle, men kulturelt betingede. Begreper gir mening innenfor den historiske og kulturelle konteksten begrepet oppstod innenfor. Den feministiske bevegelsen må dermed forstås innenfor den euro- amerikansk kontekst den utviklet seg innenfor (Oyewumi, 2003:1). Claires uttalelse om at afrikanske kvinner har problemer med begrepet, samt flere av mine informanters ambivalens til begreper som feminisme og likestilling, kan kanskje forstås i lys av Oyewumis kritikk av vestlig feministisk tenkning, hvor det vektlegges at den vestlige feministiske ideologien ikke alltid lar seg overføre til afrikanske kvinners virkeligheter.

Som vist tidligere hevder informanten Claire at omskjæring er et fenomen som de aller fleste vil være enig i at «er et brudd mot menneskerettighetene, et helseproblem og et overgrep mot barn», men dette er det uenighet om, både blant informantene mine og teoretikere.²⁴ For eksempel viser antropologen Ifi Amediume hvordan kvinner som utfører omskjæring som et ledd i overgangsritualer fra barn til voksen, benytter begreper som «purification» snarere enn «mutilation» (Amediume 1987). Problemet for disse kvinnene vil dermed ikke være praksisen de utfører, men Vestens blikk på den. Oyewumi mener at det vestlige perspektivet ikke klarer å fange de ulike omskjæringspraksisene som eksisterer i ulike samfunn i Afrika, samt ulike forståelser av fenomenet (Oyewumi, 2003: 166). For Oyewumi blir det viktig å dekonstruere begrepet og undersøke hva slags betydning det har innenfor ulike kulturelle kontekster. Hun utfordrer dermed hva hun anser

²⁴ For mer litteratur på dette feltet se; “*Bodies, Choices, Globalizing Neocolonial Enchantments African Matriarchs and Mammy Water*” av Ifi Amadiume (2002).

som en dominerende og vestlig forståelse av omskjæring.

To av informantene som tar opp temaet omskjæring deler det samme perspektivet som Claire. De snakker om omskjæring som en undertrykkende praksis som det er viktig å bekjempe. Deres perspektiv mener jeg er forenelig med statens, slik det fremgår i barne- og likestillingsdepartementets handlingsplan mot omskjæring.²⁵ Dette er kanskje ikke overraskende med tanke på at begge disse informantene mottar statlig støtte for deres arbeid med omskjæring. Ikke at det dermed er sagt at det er derfor de er mot omskjæring, men dersom de faktisk var for omskjæring, eller hadde andre, nyanserende perspektiver, ville muligens den diskursen Staten legger føringer for gjøre det vanskelig å ytre dette. Innenfor den dominerende diskursen om omskjæring, kan Oyewumi og Amadiumes kritikk fort bli forstått som støtte – at de er for – selv om dette ikke er deres hensikt. Definisjonen av omskjæring som kjønnslemlestelse (som omfatter alle former for omskjæring av jenter), som konsekvent benyttes i barne- og likestillingsdepartementets handlingsplan, er også med på å vanskeliggjøre andre perspektiver fordi det er helt opplagt (det ligger i begrepet) at dette er noe man er i mot (Departementene Handlingsplan mot kjønnslemlestelse 2008:6).

Blant de av informantene som uttaler seg om omskjæring er det bare én som problematiserer på lignende måte som Oyewumi og Amadiume. Hun sier:

Mariya: For eksempel innenfor kikunbi overgangsritualer ble det praktisert, av kvinner fra dagens Angola, omskjæring av både kvinner og menn for samme grunn, for å vise at nå var de blitt en kvinne og nå var de blitt en mann i samfunnet. Og måten vi forstod sosial relasjoner.. fra å få en annen status, fra barn til kvinne, hvor dette ritualet betegnet at nå var du klar for å gifte deg.. eller nå har du blitt en kvinne.. og det samme med menn. I Vesten er det alltid en kamp om å kalle noe «modernitet» og noe «tradisjonelt». Det vi gjorde før kolonitid, de kaller det «pre-colonial history»... Det er «tradisjonelt» nesten «tilbakestående» og det knyttes til alt det negative, til det dårlige.

Mariya vektlegger overgangsritualer i hennes beskrivelse av omskjæringspraksiser innenfor 'klanen' hun er fra. Hun har slik en helt annen tilnærming til omskjæring enn de andre informantene. Dette kan ses i sammenheng med Oyewumis kritikk av hvordan vestlig omtale ikke tar variasjonen i omskjæringspraksiser med i betraktningen, samt unnlater å plassere ulike omskjæringspraksiser innenfor kulturell, sosial og historisk kontekst. Hvordan og hvorfor

²⁵ https://www.politi.no/vedlegg/skjema/Vedlegg_667.pdf

praktiseres det? Hvordan har det blitt praktisert tidligere?

Flere av informantene stiller seg kritiske til hva de mener er Vestens hegemoni når det kommer til definisjonsmakt. I forrige kapittel viste jeg hvordan dette fremkommer i noen av informantenes fortellinger om blant annet barneoppdragelse og familieorganisering. Selv om omskjæring stort sett omtales som noe negativt blant informantene, opplever flere at deres måte å organisere hverdagen på tilskrives mindre verdi fordi det bryter med norske verdier, praksiser og tankesett. Flere opplever at Vesten ofte forstås som moderne og utviklet, mens ikke-vestlige land forstås som underutviklede.

Jeg opplevde at mange var opptatt av å vise kompleksiteten som finnes innenfor det afrikanske kontinentet når det kommer til ulike kulturelle praksiser, samt å problematisere det som innenfor vestlige samfunn stemples som «ukultur», eller som noe «dårlig». Dette gjelder spesielt relasjonen de har med afrikanske menn.

5.3.4 Kvinner som grunnpilarer i familien

Amael: [...] Nordmenn sier: "Hvorfor vil dere ikke at deres kvinner skal være fri?" De ser det som at gutter er mer fri enn jenter i Afrika. Men hvis vi vil at jenter skal være hjemme, er det fordi vi tenker at kvinner er sentral i familien. Hun har en sentral rolle, hun skal fordele oppgaver. Kvinner har en stor oppgave i forhold til menn. Vi har en jobbfordeling, men det er noen som misbruker den og andre som mistolker den.

Kvinnen blir forstått som å ha den mest sentrale og viktigste posisjonen i familien av Amael. Kvinnene har størst ansvar i hjemmet, men det betyr ikke at afrikanske kvinner er undertrykte, slik mange nordmenn vil ha det til, mener hun. De er ikke hjemme fordi de er ufrie, men fordi de har en viktig oppgave. Flere av de afrikanske kvinnene nevner kvinners sentrale posisjon innad i familien. Kvinnen forstås som den som holder familien sammen, hun forstås som grunnpilaren. Dette fokuset på kvinnen som senteret i familien kan knyttes til det man kaller en matrifokal [*matrifocal*] familieorganisering, der alle familierelasjoner organiseres rundt kvinnen, eller moren (Amadiume 2009, Oyewumi 1997). Kvinners tilknytning til hjemmet forstås ikke som noe som nødvendigvis er negativt av disse informantene, men knyttes snarere til 'empowerment' og makt. Som Amael uttaler:

Amael: I økonomi så sier de, de som har penger har makt. Kvinner er hodet i husholdet, hun er senteret i en familie. Det er jeg som kvinne som bestemmer hva vi skal spise til middag, det er jeg som bestemmer hva vi skal handle inn, når barna skal ha nye klær.. ikke mannen min. Men Vesten ser ikke dette. De ser på afrikanske kvinner som svake. For eksempel tar de det som er unntaket for

å fremme sitt eget prosjekt.

Hennes forståelse av kvinners posisjon i hjemmet kan ses i sammenheng med Amadiume og Oyewumis analyser av afrikanske samfunns familieorganiseringer og kjønnsrelasjoner. De argumenterer begge for at kvinnen og kvinnens rolle innenfor de fleste afrikanske samfunn forstås som mer essensiell enn mannen og mannens rolle. Afrikanske kvinners posisjon i familien er dermed også knyttet til 'empowerment', og ikke bare til maktesløshet innenfor disse fortellingene. Denne forståelsen av 'motherhood' og kvinners sentrale posisjon i familien mener jeg skiller seg fra dominerende vestlig feministisk tenkning²⁶ omkring morsrollen, da det å være mor innenfor denne feministiske tradisjonen sjeldent knyttes opp til makt eller til noe "guddommelig", som den gjør i mange afrikanske samfunn. Heller knyttes det til maktløshet og undertrykkelse. I forlengelsen av Oyewumi kan dette forklares ut i fra hvordan man innen vestlig dominerende feministisk tenkning har gjort 'motherhood' som institusjon kjønnet, og dermed også fratatt institusjonen makt og mødrene deres aktørrolle.

På samme tid mener flere av informantene at relasjonen mellom menn og kvinner ofte karakteriseres av et skjevt maktforhold, der kvinner er de som gjør mest arbeid i hjemmet og hvor dette arbeidet ikke gis verdi. Som en sier:

Mariya: Jeg synes i hvert fall at det er veldig viktig... jeg er veldig for at i det private da, at folk som er bevisst på seg selv og bevisst på hvordan de vil bli behandlet, at det kommer frem, blant venner, blant kjæreste. Fordi grunnen til at folk ofte mener at det er forskjellbehandling er fordi det er jo den ene parten som lider mest, i alt mulig, i barneoppdragelse i alt mulig [...]

Ideen om kjønnskomentaritet er ikke alltid det man finner i praksis. Det er altså en diskrepans mellom ideologiske og strukturelle dimensjoner. Det vil si mellom, hva slags kjønnsrelasjoner noen av informantene oppfatter som ønskelig og hva slags kjønnsrelasjon og familieorganisering de faktisk erfarer i hverdagen. Denne diskrepansen fanger ambivalensen kvinnene erfarer i sine liv.

5.3.5 Alder, som en viktig del av sosial organisering

Mine informanters vektlegging av alder som en viktig kategori for sosial organisering, viser

²⁶ Med dominerende vestlig feministisk tenkning mener jeg likhetsfeminismen som også gjennomsyrrer offentlig likestillingspolitikk. Innenfor denne tradisjonen knyttes hjemmet og alt som assosieres med det (husarbeid, matlaging, omsorg) til dominans og undertrykkelse; til ufrihet (Beauvoir 2000, Okin 1989:111) Frihet ligger i det å transendere, dvs nærme seg mannen og den offentlige sfæren. Det å føde barn blir undertrykkende i seg selv.

hvordan gamle («tradisjonelle») former for familieorganiseringer bevares (dette på tross av kolonisering, postkolonialistisk påvirkning og utvandring til Europa). Flere av informantene reflekterer over barns rettigheter, og hvordan lover og regler i henhold til barn kan komme i konflikt med egen kulturell forståelse av barns posisjon i familien.

Cynthia: [...] Vi forstår ikke det på samme måte... det her med likestilling og sånn.. Det blir en trussel på en måte og noe som gjør at ting blir ustabil. Og selvfølgelig der hvor familier har vanskeligheter for å sette grenser det blir problemer, men hos noen familier så kan du ikke komme med det ordet 'jeg bestemmer'... Voksne bestemmer alltid over barn, over de som er yngre.. Den eldste bestemmer... For eksempel bestemor.

Cynthia forteller at likestilling forstås som en trussel fordi det bryter med etablerte kulturelle familieorganiseringer og forståelser. Hun forteller om eget samfunn, der det alltid er de eldre som bestemmer. Det er slik en hierarkisk orden som baserer seg på alder. Dette fokuset på alder og hvordan alder er viktig i den sosiale organiseringen kan ses i sammenheng med Oyewumis analyser. Som Oyewumi viser er ansiennitet et viktig prinsipp for sosial organisering i mange afrikanske samfunn. Alder er knyttet til autoritet. I møtet med et annet samfunn der barn har en stemme på lik linje med sine foreldre, byr dette på problemer i følge Cynthia. Hun viser hvordan alder er viktig når det kommer til hvem som besitter makt innad i familien. Hun mener derfor at det å komme til Norge hvor barn har like mye å si som en voksen har vært med på å gjøre afrikanske familieorganiseringer ustabile.

De afrikanske informantene vektlegger komplementaritetforholdet mellom menn og kvinner, men de anerkjenner også maktforhold som eksisterer mellom kjønnene. Denne forståelsen av komplementaritet, som kontrasterer det hierarkiske, kan også minne om Oyewumis forståelse av at kjønn ikke har den samme betydningen for sosial organisering og stratifisering som man finner i vestlige samfunn. Dette betyr ikke at mine informanter ikke opplever undertrykkelse og dominans knyttet til sitt kjønn, men at de forstår kjønnsrelasjoner og roller annerledes enn for eksempel mine norskafricanske informanter. Alder og ansiennitet trekkes frem av flere som viktig når det kommer til legitim maktbestemmelse innad i husholdet. Eldre mennesker knyttes til respekt, kunnskap, makt og spiritualitet, når de nevnes av informantene. Flere knytter egne bestemødres og mødres posisjon til makt. Makt er ut i fra disse fortellingene derfor ikke alltid kjønn, men i en større grad knyttet til ansiennitet. Informantene viser slik hvordan sosiale relasjoner er komplekse, der den som utøver makt eller som tar maktbeslutninger ikke nødvendigvis er en mann; patriarken. Men det er dermed ikke sagt at kjønn ikke spiller noen rolle i den sosiale organiseringen og differensieringen. Poenget

er å vise at roller og strukturer ikke enkelt lar seg plassere innenfor et dikotomisk skille mellom kjønnskategorier (Essed et al. 2009:357).

5.3.6 Feiltolkning

Flere av informantene forteller om opplevelsen av å bli stakkarsliggjort av «majoritetskvinner» og feminister. Amael mener denne stakkarsliggjøringen av afrikanske kvinner ofte er knyttet til hva hun kaller for en mistolkning av arbeidsfordelingen og kjønnsrelasjonen mellom afrikanske menn og kvinner.

Amael: Mange hvite kvinner tenker feil. De tenker at afrikanske kvinner er undertrykt. De som ikke vet så mye de vil si ja. Men hvis du spør afrikanske kvinner og de som analyserer kvinner så vil de si at det er feil. Det er mange fordommer om likestilling i Afrika.

Vestlige kvinners blikk på afrikanske kvinner som undertrykte er knyttet til uvitenhet, mener Amael. Afrikanske kvinner vil ikke være enig i denne beskrivelsen av dem selv. De som best kan beskrive afrikanske kvinners virkelighet og situasjon er afrikanske kvinner selv. Det er de selv som best kan sette ord på sine egne levde erfaringer. Ved at flere av de afrikanske kvinnene i min studie også fokuserer på kvinners 'empowerment' og makt innad i familieorganiseringen og ikke bare på undertrykkelse, mener jeg de er med på å tegne opp et komplekst bilde av kvinners situasjon og posisjon innenfor familien. Det vil si, som en institusjon som ikke bare handler om dominans og undertrykkelse men også om 'empowerment'. Denne maktrelasjonen mellom menn og kvinner er ikke statisk, men skiftende ettersom hvilken kontekst kvinnene befinner seg innenfor. Informantene er også med på å utfordre stereotypiske representasjoner av ikke-vestlige kvinner som stakkarslige og som ofre for en voldelig og patriarkalsk kultur. Mine informanternes fortellinger om å bli stakkarsliggjort og sett på som annerledes av «majoritetskvinner», kan knyttes til liknende observasjoner fra forskere på feltet (Gullestad 2006, Mulinari 2008, Halsaa et al. 2008). For eksempel argumenterer Thun (2012) for at ikke-vestlige «minoritetskvinner» konstrueres som annerledes, og at de ekskluderes fra det hun kaller en hegemonisk representasjon av feminisme. De ses på som kulturelt avvikende fra norske kvinner. Hun mener saker som knyttes til "innvandrerkvinner" ofte forbindes med «krisesaker» som «kjønnslemlestelse» og «tvangsekteskap». Disse sakene gjøres, ved bruk av Anja Bredals definisjon, 'hypersynlige', på tross av at de ikke nødvendigvis er de mest utbredte blant «minoritetskvinner» (Bredal 2007:60). Den volden som «majoritetskvinner» utsettes for anses derimot som mer 'normal', og den knyttes gjerne til enkeltindivider og ikke til en hel gruppe eller til en dominerende og voldelig kultur. Som en av

informantene uttaler:

Mariya: Ja, for eksempel vold i hjemmet. Når de snakker om vold linker de det til innvandrere. De snakker om afrikanske kvinner som svake og som kvinner utsatt for vold av deres menn. Men sannheten er at det er unntak, ikke alle menn slår konene sine.

Som en konsekvens av denne dominerende tolkningsrammen blir vold begått mot ikke-vestlige kvinner av deres menn sett på som et kulturelt problem, og dermed som ”deres” problem og ikke som et problem som inngår i kvinnesaker, mener Thun (Thun 2012:19). Flere har ment at dette skillet mellom ”majoritetskvinnesaker” og «minoritetskvinnesaker» er problematisk fordi et slikt perspektiv ikke har øye for andre forklaringer til vold enn kultur. Dette leder til stigmatisering av ulike grupper og kulturer. «Minoritetskvinner» blir forstått som ofre og svake, og som ikke tilhørende den umarkerte kategorien kvinne (Razack, 2004:129). Thun mener dette perspektivet på «minoritetskvinner» og deres saker er utbredt, og at konsekvensene er at skillet mellom «dem» og «oss» reproduseres og forsterkes. Det vil si stereotyper om de undertrykte «minoritetskvinnene» versus de frie «majoritetskvinnene» (ibid.). Flere av informantene har vært opptatt av å vise pluraliteten som eksisterer innenfor ulike samfunn i Afrika, samt pluraliteten som eksisterer mellom «minoritetskvinner» i Norge. Jeg tolker dette som en reaksjon mot hva de opplever som et homogeniserende perspektiv på afrikanere og afrikansk samfunn, samt på ”innvandrere” generelt.

Amael: Man må huske på at Afrika er stort. Det er mange ulike kulturer i Afrika. Jeg kan gi deg et eksempel. Min mann kommer fra et matriarkalsk samfunn, mens jeg kommer i fra et patriarkalsk samfunn. Hos ham så har kvinner en veldig viktig posisjon. Det er kvinner som bestemmer. Barna tilhører morens familie.

Amael viser til pluraliteten som eksisterer innenfor de forskjellige klanene i Afrika. Mens kvinner kan gjøre mye av arbeidet i noen klaner, kan det være annerledes innenfor andre. Hun foretar et skille mellom matriarkalske og patriarkalske samfunn, og viser at det er store forskjeller mellom menns og kvinners posisjoner og relasjoner innenfor disse systemene. Dette kan ses i sammenheng med Amadiumes argument om at språket man har om kjønn og kjønnsrelasjoner reflekteres i et folks politiske kultur. Med dette mener hun at hvordan kjønnsrelasjonen forstås avhenger av om en kultur er patriarkalsk eller matriarkalsk orientert (Amadiume 2009:361). Forståelsen av 'motherhood', kjønn og kjønnsrelasjoner varierer ikke bare mellom afrikansk og europeisk kultur men også blant afrikanske kulturer.

Noen av informantene problematiserer hva de mener er en dominerende representasjon av ikke-vestlige kvinner som undertrykte, og vestlige kvinner som frigjorte. En har dette å si:

Cynthia: Men de tar det jo for gitt, jeg har jo hørt de damene som snakker om likestillingsprosjektet... Ja vi har lange tradisjoner i Norge... Så de tar de det for gitt at det [likestilling]er her. Det er ikke noe tema for det har vi... Så nå er det bare å jobbe med det lønnsmessige.

Cynthia mener det eksisterer en forståelse av likestillingsprosjektet som oppnådd i Norge. Norske kvinner er likestilte sine menn. Flere av informantene problematiserer denne fremstillingen. De mener det fortsatt eksisterer forskjeller mellom menn og kvinner også blant ”majoritetsbefolkningen” i Norge. Flere av informantene opplever at det dominerer et romantiserende bilde av vestlige samfunn og kvinner som likestilte og frie. For eksempel reflekterer en av informantene over hennes møte med Norge, og forteller at det første hun lærte på introduksjonskurset var at i Norge slår man ikke, og at i Norge er menn og kvinner likestilte. Hun reflekterer rundt hennes egen og andre familiemedlemmers opplevelser av disse introduksjonsprogrammene, og forteller at det for mange (hovedsakelig menn) var et sjokk å komme til Norge. Dette sjokket knytter informantene både til menns tap av posisjon i familien, samt sjokket over ”identiteten” de nå blir tilskrevet – som undertrykkende menn.

Cynthia: Allerede første gang jeg visste ikke om Norge... jeg hadde ingen kjennskap om det. Så fra du går på norsk kurs du blir innprenta: «her ikke lov slå.... ikke lov slå....ikke lov å slå [navn].. [sagt med barnespråk]» Ja, vi satt i et klasserom med foreldrene våre.

Cynthia forteller om hvordan hun opplevde introduksjonsprogrammene som ydmykende. Hun opplevde at de ble snakket til som om de skulle vært barn. Gjentakelsen om at man ikke slår i Norge kan knyttes til etablerte forståelsesrammer om Norge/Vesten som likestilt, og ikke-vestlige land som undertrykkende.

5.3.7 En kritikk av den offisielle likestillingsdiskursen

Jeg har overfor vist hvordan flere av informantene vektlegger komplementaritet i deres forståelse av «likestilling». Fokuset er på *likeverdighet* mellom kjønnene heller enn *likhet*.

Flere av informantene er kritiske til hva de mener er en likestilling som handler om at menn skal gjøre det kvinner gjør og omvendt. Men det er dermed ikke sagt at de forkaster hele

likestillingskonseptet. I kritikken av den offisielle likestillingsdiskursen kommer deres egne perspektiver frem om hvordan de forstår likestilling, og hva slags likestilling de selv ønsker med sine menn.

De benytter seg både av komplementaritets- og likestillingsargumenter i deres forståelse og beskrivelse av kjønnsrelasjoner og kjønnsforskjeller (det vil si hva slags ulikhet som anses for å være akseptabel og ikke). En av de har dette å si om kjønnslikestilling:

Chimene: Hvordan presenterer vi det? Det er vi som kan komme med bildet av hva likestilling betyr... Likestilling det er ikke at.. Hvis jeg lager potetmos så skal du gjøre det. Likestilling betyr verdighet, respekt, det betyr at dere fordeler oppgaver. Kanskje jeg ikke er flink til å stryke klær... Det har jeg aldri gjort. Det gjør jeg ikke, og det er sant. Mannen min hjelper meg, men hvis han sier: «Ja, jeg gjør det».. Skal du også gjøre det? Mannen min er ikke flink til å lage mat, han klarer ikke, han kan prøve men han er ikke flink. Skal jeg komme hjem og krangle med han og si... «Hvorfor har du ikke laget mat?» fordi han gjør andre ting som jeg ikke har gjort... Er det ikke likestilling?

Likestilling handler ikke om å ha like arbeidsoppgaver, i følge Chimene. Hun forteller at hun ofte får telefoner fra afrikanske kvinner som er sinte fordi mennene deres ikke lager mat, på tross av at det var de som lagde mat dagen før. I følge henne har de misforstått hva likestilling handler om. Man kan fortsatt ha et likestilt forhold med sin partner selv om det er du som står for all matlagingen, så lenge den andre parten gjør andre ting, mener hun. Matlaging benyttes som et eksempel av flere informanter når de snakker om likestilling og deres forståelse av det. Dette kan knyttes til matlagingens kjønnede karakter. Det er først og fremst kvinner som tilbringer tid på kjøkkenet eller med barna. Menn som entrer disse arenaene forstås dermed ofte som likestilte (og at de kommer fra en likestilt familieorganisering). Chimene ønsker å vise at likestilling ikke bare handler om hvem som lager mat og passer barna kontra hvem som er ute i arbeid, men om en hel rekke andre ting. Likestilling for henne handler først og fremst om respekt og verdighet mellom partene. Det kan virke som om hun mener at afrikanske kvinner og menn må ta eierskap til «likestillingsbegrepet», og ilegge det ny betydning som står til deres virkelighet, fordi den offisielle forståelsen av likestilling ikke er forenelig med deres forståelse av kjønnsrelasjoner og familieorganisering.

Flere av informantene uttaler seg om hva de ser på som den ”norske” forståelsen av likestilling der alt skal fordeles 50/50 mellom menn og kvinner:

Cynthia: Jeg husker når jeg traff mannen min nå så måtte vi snakke. Jeg spurte han hvordan kommer du til å føle hvis jeg ber deg om å støvsuge huset eller vaske opp for eksempel.. Så for meg så har det vært viktig, det er ikke fordi jeg vil dominere eller komme med likestillingslista som jeg ser andre gjør [...] Men med min mann nå så måtte jeg spørre, fordi mange afrikanske menn, dessverre blir oppdratt sånn, jenter skal gjøre husarbeid, gutter skal sitte... Jeg sier til han du skal ut i jobb, jeg skal ut i jobb, når vi kommer hjem, hvis du er sliten så er jeg sliten også. Så hvis jeg skal lage mat så hadde jeg satt pris på om vi kunne hjelpe hverandre. Så jeg gikk gjennom et intervju med han... Så jeg passet på slik at det ikke ble noe problem senere. Så det var det siste jeg ønska meg i verden... Nei, så jeg var veldig streng på det der, men inni meg så vet jeg at jeg ikke kommer til å mase om sånne ting.

Cynthia ønsker ikke å komme med «likestillingslista», som hun uttrykker det, men dette betyr ikke at hun er i mot «likestilling». Det at hun jobber fulltid gjør at hun er avhengig av å ha en mann som også hjelper til i hjemmet. Cynthia uttrykker på samme tid at hun ikke ønsker å ”dominere”. Å ”dominere” tolker jeg her som å stille strenge krav til, eller tvinge den andre parten til å utføre visse oppgaver.

Kritikken av den offisielle likestillingsdiskursen går igjen blant alle de afrikanske kvinnene foruten om én. Denne informanten har en forståelse av likestilling som kan minne om den man finner innenfor den offisielle likestillingsdiskursen:

Fatuma: [...] Så for å være likestilt for å ha et likestillingsspørsmål så må kvinnene stå på egne bein det er veldig viktig. Penger er også makt, når det gjelder kvinner. En kvinne som tjener egne penger blir også respektert i de miljø vi lever i... i innvandrer miljøet. Men en kvinne som er hjemme som er avhengig av en mann som forsørger henne, da kan hun bli behandlet veldig forskjellig. Å ta utdanning er også viktig, men i hvert fall det minste er å komme ut, å kunne språket og kunne samfunnet og å tjene egne penger.

Fatuma problematiserer ikke likestillingsbegrepet slik som de andre afrikanske kvinnene. Hun knytter spørsmål om likestilling hovedsakelig opp til økonomiske aspekter, det vil si til viktigheten av at kvinner kommer ut i jobb og tjener sine egne penger. At kvinner beveger seg ut fra den private sfæren (forstått som en sfære der dominans og undertrykkelse herjer), og over til den offentlige, vil føre til større frihet, selvstendighet og makt for kvinner. Som flere teoretikere (Hernes 1987, Teigen 2003, Ellingsæter 1998) har uttalt dreier den offisielle likestillingspolitikken seg i stor

grad om å få sysselsatt kvinner. Fokuset er på likhet og/eller likestilling mellom kjønnene. Menn og kvinner forstås som like (med unntak av at kvinner føder barn), og skal derfor ha de samme formelle rettighetene. Innenfor et slikt perspektiv blir man dermed opptatt av å bryte ned og utjevne komplementaritetstanken.

5.3.8 Likestilling også mellom kvinner

I forbindelse med likestillingsspørsmålet kommer mine informanter inn på likestilling i relasjon til hvite kvinner. Flere uttaler at «minoritetskvinner» ikke er likestilt med «majoritetskvinner». De har ikke de samme mulighetene og de opplever også diskriminering og urettferdigheter som er knyttet til andre aspekter ved deres identitet enn kjønn. Som en informant uttaler:

Chimene: [...] ja, fordi når vi snakker om likestilling for oss det er ulikestilling, det er ikke bare mellom menn og kvinner, det er også mellom kvinner, mellom minoritet og majoritet.. Vi er ikke likestilt [...]

«Minoritetskvinner» kjemper ikke bare om å oppnå likestilling med sine menn, men også for å bli likestilt norske «majoritetskvinner» (og -menn). Norge fremstilles som et land med muligheter for alle, men i følge Chimene er ikke dette tilfelle. Dette kan ses i sammenheng med eksempelet hun innledningsvis gir med glassdørene hun som svart «minoritetskvinne» opplever å møte på i hverdagen (se s.5). Som svart kvinne møter man helt andre utfordringer og hindringer i hverdagen enn man gjør som hvit kvinne. Men disse hindringene anerkjennes ikke av ”majoriteten”, mener Chimene. Informantenes fortellinger handler ikke bare om sexismen og nedvurdering de erfarer i møte med menn, men også om rasismen de opplever i møte med hvite kvinner (og menn), og i møtet med det norske samfunnet generelt. Å snakke om likestilling som noe som kun handler om at kvinner skal få like rettigheter som sine menn, blir for flere av informantene merkelig, ettersom de ikke anser sin relasjon med norske, hvite kvinner som likestilt.

5.3.9 «Fremstillingen av likestilling i Norge er hyklerisk»

Cynthia: [...] Jeg opplevde en annen side, for nå har jeg bare snakket om meg og meg i møte med andre afrikanere... men når man går inn i ekteskap også så er det mye som krasjer. Jeg var gift med en mann, han var norsk da... I begynnelsen, det begynte bra... men i slutten når det ble problemer og vi skulle gå fra hverandre så plutselig kom de egentlige hensiktene fram, for da blir det her med likestilling at vi skulle gjøre sånn og sånn, det ble ikke lenger. For plutselig selv om jeg holder på

med noe og selv om jeg ber pent kan du hjelpe meg og sånn... så kunne han si, nei, men er ikke det din jobb da, er det ikke det dere skal gjøre.. det ble sånn... Så da tenker jeg at det der, det er både rasisme inni bildet... og den likestillingen jeg vet ikke hvor godt den er internalisert hos de som har laget de begrepene...

Cynthia knytter eksmannens (en hvit nordmann) utsagn: «er ikke det din jobb da?», ikke bare til en sexistisk uttalelse, men også til rasisme. Fortellingen er et eksempel på hvordan seksjonene «rase» og kjønn kan virke sammen. Arbeidet med å vaske og rydde, forstås av henne, ikke bare som knyttet til hennes «identitet» som kvinne, men også til hennes «identitet» som afrikaner og svart. Rasisme virker slik gjennom kjønn. Ved å si at eksmannens «*egentlige hensikter*» kom fram da forholdet begynte å skranke, kan tolkes som at disse holdningene ikke var noe som oppstod der og da, men perspektiver som hadde ligget der hele tiden. Hun problematiserer fremstilling av Norge som et likestilt land, et land der kvinner er likestilte sine menn. Selv opplevde hun ingen likestilling med sin norske mann. En annen informant problematiserer likestillingsbegrepet ved å spørre om hvem denne likestillingen kan sies å være for:

Mariya: Fremstillingen av likestilling i Norge er hyklerisk. Seg i mellom [hvite, norske kvinner og menn] så er det greit. De kan sitte og si det skal være sånn, men kommer de i møte med noen andre «nei men er ikke det dere skal gjøre, er ikke det din jobb?». «Hæ, siden når, tenker jeg da».

Mariya mener likestilling er forbeholdt den hvite «majoriteten», mens «minoriteter» ikke forstås som en del av dette likestillingsprosjektet, og derfor kan bli behandlet annerledes. Fremstillingen av Norge som et likestilt land er ikke forenelig med disse informantenes opplevelse. Dette kan ses i sammenheng med glassdør-eksempelet Chimene nevnte overfor. Det snakkes om like muligheter for alle, samtidig som «minoritetskvinner» (og menn) ikke opplever å bli tildelt disse mulighetene. Det snakkes om likestilling mellom menn og kvinner, men man opplever å bli behandlet annerledes.

5.3.10 Oppsummering

Ingen av de afrikanske informantene ønsker å kalle egen organisasjon feministisk. Dette skiller dem fra de norskafricanske kvinnene som både definerer seg selv som feminister og eget arbeid som feministisk. Det at de norskafricanske kvinnene har mindre problemer med begrepet, mener jeg kan knyttes til deres oppvekst i Norge. Deres tolkningsrammer kan sies å være mer forenelige med den vestlige feministiske diskursen. Begrunnelsen de afrikanske kvinnene gir for at de ikke definerer organisasjon som feministisk er knyttet til begrepets ideologi, samt hva begrepet assosieres med;

mannshat, homofili og vestlig imperialisme. Flere av de afrikanske kvinnene mener kjernen eller ideologien som ligger til grunn for feminismen ikke på alle områder lar seg overføre til deres virkeligheter eller tolkningsrammer som afrikanske kvinner. Dette knytter jeg til deres komplementaritetstilnærming i forståelsen av kjønn, kjønnsrelasjoner og – differensieringer. Innenfor likestillingsperspektivet ble undertrykkelse av kvinner plassert i sentrum, mens kjønn innenfor komplementaritetsperspektivet ikke ble forstått som det mest sentrale. For eksempel trekker flere frem alder som en kategori med hensyn til makt og sosial differensiering. Makt er dermed ikke alltid kjønna, men kan også være aldersbestemt. De afrikanske kvinnene ser verdien i mange av fokusområdene innenfor vestlig likestilling, men de er opptatt av å redefinere likestillingsbegrepet på en måte som gjør det mer forenelig med egen forståelse og liv.

6. OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER

I denne oppgaven har jeg ønsket å vise hvordan erfaringer tilknyttet det å være afrikansk eller norskafrisk kvinne i Norge i dag har formet mine informanternes identiteter, og videre, hva slags betydning disse erfaringene har hatt for deres politiske problemkonstruksjoner og -aktivitet. Jeg har vært ute etter å undersøke hva slags plass anti-sexistiske og anti-rasistiske kamper har, eller burde ha i følge informantene selv, i deres organisasjonsarbeid. Jeg har også hatt et ønske om å undersøke deres tanker rundt og forståelser av temaene rasisme, feminisme og likestilling.

Mitt utgangspunkt var kvalitative intervjuer med organiserte afrikanske og norsk afrikanske kvinner i Norge. I alt har jeg utført ti intervjuer. Valg av metodisk fremgangsmåte knyttet seg til valg av problemstilling. Bare gjennom dybdeintervju kunne jeg utvikle empiri som var hensiktsmessig til de problemstillingene jeg ønsket å ta opp. Gjennom kvalitative intervjuer har jeg fått innsyn i informantenes subjektive erfaringer, tanker og følelser de har omkring det å være svart kvinne i Norge, samt temaene rasisme, likestilling og feminisme.

6.1 Funn og forklaringer

6.1.1 Subjektive erfaringer leder til politisk engasjement

Jeg har vist hvordan informantenes opplevelse av ekskludering og det å bli gjort til ”den andre” i det norske samfunnet, ledet til at de søkte seg til et fellesskap. Både de norskafriskanske og de afrikanske kvinnene forteller om opplevelser med rasisme som grunner til valget om å engasjere seg, men de afrikanske kvinnenenes begrunnelser bærer samtidig preg av det å komme til et nytt land og problemer dette medfører, slik som språkproblemer, kulturelle forskjeller, opplevelse av isolasjon og ensomhet. Felles for dem alle er følelsen av at de ut i fra et «majoritetsblikk» ikke forstås som å passe inn på grunn av hudfarge (deres synlige annerledeshet). Informantene forteller om ekskludering de møter på innenfor ulike institusjoner (utdanningssystemet, barnevernet og arbeidsmarkedet), og at de opplever at deres kompetanse ikke verdsettes. Informantenes hudfarge og kultur fremheves i deres fortellinger om opplevelse av miskjennelse og ekskludering i det norske samfunnet, og opplevelser av rasisme og isolasjon fremheves som grunner til at de søkte seg til et organisert fellesskap. Samtidig inngår også ofte kjønn i disse historiene, og da gjerne i form av kjønnert rasisme; den rasismen svarte kvinner erfarer er annerledes fra den rasismen svarte menn erfarer.

Informantene viser også hvordan de som kvinner møter ulike problemer enn menn i samfunnet generelt og i egne miljøer, som vold i hjemmet og det å være alenemor. Ulike erfaringer med

ekskludering knyttet til det at de er afrikanere, kvinner og ”innvandrere”, har slik ledet til at de har søkt seg til en form for fellesskap.

Tiden før de ble en del av et større fellesskap beskrives av de fleste som vanskelig. Som en av informantene sier: ”Mange trodde at å komme til Europa ville bli som å komme til himmelen, og så da vi kom til himmelen var det som å komme til helvete, sånn hadde jeg det”. For flere av dem opplevdes dermed det å bli en del av et fellesskap som en vending i livet; innenfor dette fellesskapet møtte de andre med liknende erfaringer, og de opplevde å bli hørt og tatt på alvor. Fellesskapene blir ikke bare steder der ulike former for politisk aktivitet pågår, men også en arena hvor kvinner kan komme sammen for et trygt og hyggelig samvær; en slags frisoner hvor de ikke trenger å forholde seg til ekskluderingen og rasismen de opplever i hverdagen.

6.1.2 Betydningen av identitetsarbeid

Identitet har blitt forstått sosialkonstruktivistisk i denne oppgaven. Det betyr at jeg har lagt vekt på hvordan identitet gjøres og skapes av informantene. Identitet er en sentral plass i det politiske arbeidet til flere av kvinnene. Som jeg har vist har de ikke bare et utadvendt fokus når det kommer til politisk aktivisme, rettet mot makthavere, men også et innadvendt fokus hvor de jobber med å ’empower’ selvet og eget kollektiv. Flertallet av informantene mener de lever i et samfunn hvor det afrikanske nedvurderes. Reutdanning, som handler om å gi informasjon om afrikansk historie, kultur og utseende, blir viktig i denne sammenhengen. Arbeid med psykisk helse nevnes også av flere. Å komme til et nytt land hvor man ikke anerkjennes, og hvor man utsettes for rasisme oppleves som vanskelig for mange. Mange kvinner (og menn) sliter også med traumer når de kommer til Norge. Flere av informantene mener det av den grunn er et sterkt behov for arbeid som fokuserer på psykisk helse. Et innadvendt perspektiv i organisasjonsarbeidet forstås altså som nødvendig, og som et behov som oppstår i og med devalueringen og ekskluderingen de opplever i møtet med majoritetssamfunnet. Individuell ’empowerment’ skaper selvtillit og stolthet, som behøves for å kunne utvikle en egen, sterk identitet som gagnar dem selv og eget fellesskap og/eller miljø.

6.1.3 Betydningen av rasisme

Personlige erfaringer med ekskludering benevnes ikke av alle som rasisme, men de knytter alle opplevelse av ekskludering til egen hudfarge og kultur. Allikevel er det ingen av de afrikanske kvinnene som sier at de jobber med anti-rasistisk arbeid i organisasjonen. Dette er overraskende med hensyn til tidligere forskning på feltet. Forskning som har undersøkt organiserte svarte kvinner

og feministers arbeid og kampsaker, viser hvordan anti-rasistiske kamper forstås som å være viktige (Predelli 2009, Halsaa et al. 2008, Salimi 2002, 2004).

Selv om de afrikanske kvinnene forteller om opplevelser med rasisme i hverdagen, inngår ikke anti-rasistiske kamper i deres politiske aktivisme, i følge dem selv. De forteller at de jobber med diskriminering, og ikke med rasisme. Noen av informantene begrunner dette med at erfaringer av rasisme er subjektive. Jeg har tolket bruken av diskrimineringsbegrepet framfor rasismebegrepet dithen at førstnevnte fanger flere undertrykkelsesformer; kvinnene opplever ikke bare ekskludering på grunn av hudfarge men også deres kjønn. Jeg knytter dette også til at rasismebegrepet innenfor en norsk kontekst er vanskelig å ta i bruk, blant annet på grunn av Norges selvrepresentasjon som en nasjon uten koloniale bånd; at dette vanskeliggjør en dialog om opplevelser av rasisme og rasialiseringsprosesser. Flere av informantene uttrykker eksplisitt at dette er et tema det er vanskelig å snakke om med hvite nordmenn. Ved å trekke på teori og tidligere forskning har jeg vist hvordan rasisme i Norge ofte knyttes til ekstreme voldshandlinger, mens den daglige rasismen som informantene forteller om ikke nødvendigvis anerkjennes som rasistiske praksiser. Noen av informantene forteller om hvordan disse opplevelsene ikke blir tatt på alvor og ses på som hårsårhet.

De av informantene som anser rasisme som noe subjektivt, og som av den grunn velger å ikke jobbe med det, mener at rasisme er et tema for eksperter. De setter dermed spørsmålstegn ved verdien av egne subjektive erfaringer, og sin egen kompetanse når det gjelder å adressere rasismen de selv opplever i hverdagen. I dette tilfellet forstår ikke disse informantene det personlige som politisk.

Ut i fra flere av de afrikanske informantenes konkrete arbeidet innad i organisasjonen, mener jeg at de driver med aktivisme som kan karakteriseres som anti-rasistisk, på tross av at de selv mener at de ikke direkte bedriver denne form for arbeid. Jeg har allerede ovenfor gitt eksempler på noen av disse aktivitetene; identitetsarbeid og kulturelt arbeid som knytter seg til kamper mot assimilering- og rasialiseringsprosesser.

6.1.4 Betydningen av kjønn

Informantenes fortellinger om- og opplevelser av familieorganisering og likestilling, mener jeg også er knyttet til deres aktive arbeid mot stereotypiske, rasialiserte forestillinger og assimileringprosesser. Mange av informantene forteller om arbeid knyttet til det å gi informasjon om egen kultur, praksiser og tankesett. De mener at egen kultur innenfor en norsk kontekst ofte blir fremstilt i et dårlig lys. For eksempel opplever informantene at ”innvandreres” familieorganisering ofte anses som mindre likestilt og gis mindre verdi enn den norske. Flere opplever at Vesten ofte

forstås som moderne og utviklet, mens ikke-vestlige kulturer forstås som underutviklet. Mine informanter arbeider aktivt med å motsette seg slike rasialiserte forestillinger, der afrikanske kvinner forstås som svake og undertrykte, og deres menn som patriarkalske undertrykkere. De stiller kritiske spørsmål omkring hvem som ut i fra et vestlig blikk forstås for å være likestilt, og hvem den norske likestillingen kan sies å være for.

De norskafrikanske kvinnene har inkorporert feminisme og likestilling i sitt arbeid. Flertallet av de afrikanske kvinnene mener derimot at kjernen eller ideologien som ligger til grunn for vestlig feminisme og likestilling, ikke på alle områder lar seg overføre til deres virkeligheter og forståelsesrammer. De har en alternativ tilnærming til likestilling, gjennom en komplementaritetsforståelse av kjønn, kjønnsrelasjoner og – differensieringer. De ser verdien i mange av fokusområdene innenfor vestlig likestilling, men er samtidig opptatt av å redefinere likestillingsbegrepet på en måte som gjør det mer forenelig med egen forståelse og liv. Opplevelsen av at likestillingsdiskursen skiller seg fra egne liv og forståelser finner man antakeligvis også hos hvite norske kvinner, men det som skiller mine informantere opplevelser av denne diskursen er at de opplever den som ekskluderende med hensyn til kultur og hudfarge. Ett eksempel er opplevelser noen av kvinnene har hatt i forbindelse med de norske introduksjonsprogrammene. De følte at det var en forutinntatthet inkorporert i kursene om at de som afrikanere ikke var likestilt og at dette var noe de nå skulle lære. Denne forståelsen kan knyttes til dominerende forestillinger om ikke-vestlige kvinner som undertrykte og som tilhørende patriarkalske kulturer (Spivak 1988, Mulinari 2008).

Informantenes erfaringer forteller noe om hvordan det oppleves å være svart kvinne i Norge. Gjennom deres fortellinger om ekskludering fremkommer det hvem og hva som kan sies å være en del av nasjonen og ikke. Likestilling og feminisme knyttes til forestillinger om 'norskhet' (Thun 2012, Mulinari 2008). Det forstås som noe nordmenn har. Informantene problematiserer og utfordrer denne forståelsen, etter å ha blitt møtt som avvikende i denne sammenhengen i det norske samfunnet. En sentral element ved kvinnenens fortellinger handler nettopp om bekjempelse av rasialiseringsprosesser – prosesser der de blir gjort til ”andre” – og assimileringprosesser de møter innenfor institusjoner og i hverdagen.

6.2 Bidrag

Gjennom informantenes erfaringer har jeg fått belyst perspektiver og fortellinger som ofte ikke slipper til innenfor norske debatter om likestilling og feminisme. Lite er skrevet om organiserte afrikanske og norskafrikanske kvinner i Norge. Jeg har derfor i denne oppgaven hatt et ønske om å gi rom til informantenes stemmer og perspektiver. Min studie har bidratt med empirisk materiale til et lite utforsket felt. Jeg har forsøkt å vise hvordan dere posisjon som afrikanske og norsk

afrikanske kvinner former deres erfaringer, perspektiver og deres politiske aktivisme. Det vil si hvordan interaksjonen mellom «rase», kultur og kjønn oppleves i kvinnenens liv, i det daglige og i deres engasjement. Gjennom informantenes fortellinger fremkommer det også hvordan det å bli gjort til ”den andre” og usynliggjøringen av deres erfaringer, ikke bare får konsekvenser for deres identitetskonstruksjoner, men også for deres muligheter i det norske samfunnet, for eksempel med hensyn til det å få seg jobb.

Flere av informantenes fortellinger om alder som en sentral del av sosial organisering og stratifisering, mener jeg er et viktig bidrag til feministisk ’*mainstream*’ tenkning og teoretisering. Ved å trekke frem alder som en viktig kategori viser informantene at makt i hjemmet ikke alltid er knyttet til noe kjønnsbasert.

6.3 Om overføringsmuligheter

I min avhandling har som sakt et av målene vært å gjenspeile noe av mangfoldet blant afrikanske og norskafricanske kvinneorganisasjoner i Norge, men også å vise hva de har til felles. Informantene er ikke valgt ut med hensyn til representativitet. Jeg kan derfor ikke, ut i fra mine funn, konkludere med at det som gjelder for mine informanter også gjelder for alle afrikanske og norskafricanske kvinner i Norge. Utvalget er for lite, og det begrenser seg til kvinner som er politisk aktive. På samme tid kan jeg ut i fra informantenes fortellinger si noe om, samt gi et bilde av hvordan prosesser av miskjennelse påvirker afrikanske og norskafricanske kvinners identitetsarbeid og aktivisme generelt. Informantenes fortellinger og erfaringer kan dermed teoretisk generaliseres ved at jeg knytter mine funn opp mot relevant teori (Jacobsen, 2003).

6.4 Veien videre

Min studie baserer seg på et relativt lite, kvalitativt utvalg. Det er viktig at det forskes videre på dette feltet for å få mer kunnskap om situasjonen til organiserte «minoritetskvinner» i Norge i dag.

En del forskning har blitt gjort på hvordan staten og statlige institusjoner kan sies å være sexistiske. Det vil si hvordan statlig politikk og praksiser får negative konsekvenser i kvinners liv. I en mindre grad er det gjort forskning på om staten og de statlige institusjonene også kan sies å ha rasistiske praksiser og politikk som får negative konsekvenser for «minoritetskvinner».

Noe som kan være interessant å forskes videre på (med hensyn til informantenes fortellinger om møte med ulike statlige institusjoner) er dermed hvilken rolle staten og de statlige institusjonene kan sies å spille i produksjonen og reproduksjonen av rasialiserte ”andre”.

7. Kildeliste

Archer, L. (2008): "The Impossibility of Minority Ethnic Educational 'Success'? An Examination of the Discourses of Teachers and Pupils in British Secondary Schools." I: *European Educational Research Journal*. United Kingdom : ActaSociologica (Volume 7 Number 1).

Amadiume, I. (1987), *Male Daughters, Female Husbands: Gender and Sex in an African Society*. (London: Zed Press).

Amadiume, I. (2009): "Family and Culture in Africa," I: Essed, P. Goldberg, D. T. Kobayashi A. (red.) *A Companion to Gender Studies*: 357-370. London:Wiley-Blackwell.

Allern, E. H., Helgesen, M. og Predelli, L. N. (2001): *Mellom konflikt og integrasjon. Evaluering av Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene*. Prosjektrapport 11. Oslo: NIBR.

Bacchi, C. L. (1999) *Women, Policy and Politics: The Construction of Policy Problems*. London: Sage Publications.

Bacchi, C. L. (2009) *Analysing Policy: What's the Problem Represented to Be?* (New South Wales, French Forest: Pearson Education).

Berg, J. A., Flemmen, B. A. og Gullikstad, B. (2010) "Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer", I: Berg, J. A., Flemmen, B. A. og Gullikstad, B. (red.) *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Brown, I. og Misra, J. (2003): "The intersection of race and gender in the labor market", I: *Annual Review of Sociology*, (29): 487–513.

Bergman, S. (2004): "Collective Organizing and Claim Making on Child care in Norden: Blurring the Boundaries between the Inside and the Outside", I: Hobson, B., Orloff S. A., Mahon, R. (red.) *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*. Oxford: Oxford University Press (Volume 11, Number 2). 217-246.

Bredal, A. (2007) "Den 'spesielle volden': Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen", I: Storberget,

K., Bråten, B., Rømming, E., Skjørten, K. og Hansen, A. A. (red.) *Bjørnen sover: Om vold i familien*: 56-60 (Oslo: Aschehoug).

Brah, A. (1996) *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge.

Bourdieu, P. (2002): "Social Space and Symbolic Space." I: Calhoun C. (red.) *Contemporary Sociological Theory*. Minnesota: Blackwell Publishers.

Bambara, C. T. (2005) *The Black Woman: An Anthology*. New York: Washington Square Press

Beauvoir, S. (2000) *Det annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag.

Alver, B. og Øyen, Ø. (1997), *Forskningsetikk i forskerhverdag: Vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.

Collins, P. H. (2000) *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment* (London: Routledge).

Crenshaw, K. W. (1991) "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color", I: *Stanford Law Review*, 43(6):1241-1299.

Calhoun, C., Gerteis, J., Moody, J., Pfaff, S. og Virk, I. (2002): "Contemporary sociological theory" Victoria: Blackwell publishing.

Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S. og Mulinari, D. (red.). Aldershot: Ashgate, 2009.

Carson, N. (2007): Erfaringer og refleksjoner ved bruk av gruppeintervju i kvalitativ forskning. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 3; 220-231.

Crocker, J. (2007) "women of color in college. Effects of identity and context on contingent self-worth," I: Fuligni, A. J. (red.) *Contesting Stereotypes and Creating Identities: Social Categories, Social Identities, and Educational Participation*. New York: Russell Sage Foundation. (160-183)

Dahlerup, D. (2003): ”Ligestilling i dødvande – den ulidelige modstilling av lighed og forskel”. I Borchorst og Dahlerup (red): *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.

Dyer, R. (1997) *White*. London : Routledge

De Tona, C. (2006) "But What Is Interesting Is the Story of Why and How Migration Happened". Ronit Lentin and Hassan BOUSETTA in Conversation With Carla De Tona [34 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 7(3), Art. 13, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0603139>

Departementene Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011). URL: https://www.politi.no/vedlegg/skjema/Vedlegg_667.pdf [lesedato 09 okt. 2011].

Ellingsæter, A. L. (1998) *Dual Breadwinner Societies: Provider Models in the Scandinavian Welfare States*.

Eggebø, H., Halsaa, B., Skjeie, H. og Thun, C. (2007) *Organisasjonslandskapet i eit kjønnsperspektiv, 1990-2007* [The Organisational Landscape in a Gender Perspective, 1990-2007]. (Centre for Women's Studies and Gender Research, University of Oslo).

Engebrigtsen, A. I. og Fuglerud, Ø. (2009) *Kultur og generasjon. Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Essed, P. (1991) *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. (California: Sage Publications).

Ericsson, K. (2007) ”Mary Wollstonecrafts dilemma – vilkår og strategi for kvinnekampen,” I: *Rødt! Marxistisk tidsskrift*. (Rødt! Nr 1 2007).

Frankenberg, R. (1993) *White Women, Race Matters: The Social Construction of Whiteness* (London: Routledge).

Fraser, N. (1997) *Justice interruptus: critical reflections on the "postsocialist" condition*

(Routledge).

Freire, P. (1972) *Pedagogy of the oppressed*. London & New York: Penguin

Gullestad, M. (2006) *Plausible Prejudice: Everyday Experiences and the Social Images of Nation, Culture and Race* (Oslo: Universitetsforlaget).

Gullestad, M. (2010) *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk* (Oslo: Universitetsforlaget).

Gullestad, M. (2002) "Om å være både norsk og "farget"," I: *Nytt Norsk Tidsskrift*. Oslo (nr2. 155-175)

Halsaa, B., Thun C., og Nyhagen L. P. (2008) *Women's Movement: Constructions of Sisterhood, Dispute and Resonance. The Case of Norway. Working Paper No.4*, Centre for Gender Research, University of Oslo and the Department of Social Sciences and Centre for Research in Social Policy (Loughborough University). <http://www.femcit.org/publications.xpl>

hooks, b. (1981) *Ain't I a woman* (New York: South End Press).

hooks, b. (1995) *Killing rage: Ending racism* (New York, Henry Holt and Company).

hooks, b. (1989) *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*. South End Press, Boston

hooks, b. (1992) *Black Looks: Race and Representation* (New York: South End Press).

hooks, b. (2003) *Teaching Community: A pedagogy of hope*. New York: Routledge.

Hernes, H. (1987). *Welfare State and Women Power. Essays in State Feminism* (Oslo: Norwegian University).

Hall, S. (1996) "Introduction: Who Needs 'Identity'?", I: Hall, S. Og Gay, P. G. (red.) *Questions of cultural identity*. London: Sage Publications

Holst, C. (2002) "Kjønnsrettferdighet," I: Holst, C. (red.) *Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*.

Irvine, M. J. (1994) *Sexual Cultures and the Construction of Adolescent Identities (Health Society And Policy)* (Philadelphia: Temple University Press).

Jacobsen, C. M. (2002) *Tilhørighetens mange former: Unge muslimer i Norge* (Oslo:Pax Forlag).

Kuhnle, S. og Selle, P. (1990): "Autonomi eller underordning: frivillige organisasjoner og det offentlige," I: Kuhnle, S. og Selle, P. (red.) *Frivillig organisert velferd: Alternativ til offentlig?* Bergen: Alma Mater.

Lorde, A. (1984) *sister outsider*. New York. The Crossing Press.

Lamont, M. (1999) *The Cultural Territories of Race: Black and White Boundaries* (Chicago, IL: The University of Chicago Press).

Le Dref, G. (2010): "The invention of minorities: Scientific Narratives and Socio-Political Discourses," I: Døving, C. A., og Schwaller, N. (red.) *Minority Memories and national memory*. Oslo:Unipub. (25-34)

Lønnå, E. (2003) *Den nye kvinnebevegelsen i 1970-årene*. URL:
http://www.kampdager.no/arkiv/organisering/nybevegelse/artikkel_lonnaa.html
[Lesedato:05.okt.2011]

Myrdahl, E. M. (2010) *Orientalist Knowledge at the European Periphery: Norwegian Racial Projects, 1970-2005*. UMI. Dissertation publishing.

Mulinari, D., Keskinen, S., Irni, S. og Tuori, S. (2009) "Introduction: Postcolonialism in the Nordic Models of Welfare and Gender," I: Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S. og Mulinari, D. (red.) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*, pp. 1-16 (Aldershot: Ashgate).

Mulinari D. (2008) "Women friendly? Understanding gendered racism in Sweden," I: Melby, K.,

Ravn, A. B. og Wetteberg, C. C. (red.) *Gender Equality as a perspective on Welfare: The Limits of political ambition?* (London: Routledge).

Midtbøen, A. og Rogstad, J. (2010) ”Den utdannede, den etterlatte og den drepte: - Mot en ny forståelse av rasisme og diskriminering,” I: *Sosiologisk tidsskrift (Journal of sociology)*.31-50.

Newman, M. L. (1999) *White Womens Rights: The Racial Origins of Feminism in the United States* (Oxford: Oxford University Press).

Ness, K. F. (2011): *Det norske kvinnefokus er egoistisk*. ULR:
<http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1600448.ece>
[Lesedato: 10.okt 2011]

Oacley, A. (1979) ”From here to maternity: becoming a mother” (Oxford: Martin Robertson)

Oyewumi, O. (1997). *The Invention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourses*. (University of Minnesota Press).

Oyewumi, O. (2002), «Conceptualizing Gender: The Eurocentric Foundations of Feminist Concepts and the Challenge of African Epistemologies,» I: *Jenda: A Journal of Culture and African Women Studies*. (ISSN:1530-5686)

Oyewumi, O. 2003. The white woman’s burden: African women in Western discourse. In: Oyewumi, O. ed. *African women & feminism: Reflecting on the politics of sisterhood*. Trenton, Africa World Press.

Okin, M. S. (1989) *Justice, Gender, and the Family*. (London: Basic Book).

Phillipson, R. (1990) *Linguistic Imperialism* (Oxford : University Press).

Pihl, J. (2005) *Etnisk mangfold i skolen. Det sakkyndige blikket*. (Oslo: Universitetsforlaget).

Phoenix, A. (2006), ”Interrogating intersectionality: Productive ways of theorizing multiple positioning,” I: *Kvinder, Køn og Forskning*. (Nr.2-3).

Predelli, L. N. (2009) *Flerstemt feminisme eller søsterskap til besvær?* URL:
http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:0BEfFUDbh40J:kvinnesak.no/kvinnesak-static/media/pdf/4A9E9FF8276B8A16A4C9F6F651771DFEup15227b.NKF_foredrag_Dr_L_Nyhaugen_Predelli_Okt_2009.pdf+svart+og+hvit+feminisme&hl=no&gl=no&pid=bl&srcid=ADGEESiC07wR8rkNSpA6QmPfVJaX_2tqfYwanVV07Y5W1-Br9u8TdyHcbSzJXtKq-v64vgwy1wyRDFFX19aK1KdhdQu7XEroEk6pboMSDUbNbJZ24wny341duc-qCgizb5fXlkv2R5KO&sig=AHIEtbRM_kakg0PQT_TKlt9WFaOKoMKP4w
[Lesedato 18.06.2010]

Predelli, L. N. (2003) *Uformelle veier til makt: Om minoritetskvinnens politiske innflytelse*. Oslo: uipub AS

Predelli, L. N. (2006) *Innvandrerorganisasjoner i Norge utforming, aktiviteter og politisk ledelse*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Prieur, A. (2004), *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag

Roth, B. (2004) *Separate Roads to Feminism: Black, Chicana, and White Feminist Movements in America's Second Wave* (Cambridge: Cambridge University Press).

Reyes, P. (2005): *Hvem definerer feminisme?* URL:
<http://kilden.forskningsradet.no/c38386/artikkel/vis.html?tid=24621>
[Lesedato 17.06.2010]

Reyes, P. og Mulinari, D. (2005) *Interseksjonalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap* (Sverige: Liber).

Razack, S. (2004) *Dark Threats and White Knights: The Somalia Affair, Peacekeeping, and the New Imperialism*. (London: University of Toronto Press)

Rood, E. (2007) *Dancers With Attitude and African youth In Norway* (vol. Master. Oslo: University of Oslo).

- Springer, K. (2005) *Living for the Revolution : Black Feminist Organizations, 1968-1980* (London: Duke University Press Books).
- Skjeie, H. og Teigen, M. (2007a). "Likestilling og minoritetspolitikk." *Tidsskrift for kjønnsforskning* 02/07:21-38.
- Steinbugler, A. C., Press, J. E. og Dias, J. T. (2006). "Gender, race and affirmative action: Operationalizing intersectionality," I: *Survey research. Gender & Society*, 20(6), 805-825
- Salimi, F. (2002). "En annerledes likestillingskamp." *MiRA-Magasinet* (1).
- Salimi, F. (2003). "Et tankekors for feminister." *MiRA-Magasinet* (2).
- Salimi, F. (2004). "Den historiske utviklingen av svarte og etniske minoriteters kvinnebevegelse: Noen av oss er modige". *MiRA-Magasinet* (nr. 1-2): 12-38. 283
- Salimi, F. (2009): "Inkluderende feminisme: en utfordring for venstresiden," I: Rustad, M. R. Og Svendsen, H. S. (red.) *Feminisme til venstre: et debattheft for verden til venstre*. Oslo: Ligatur AS. (55-60)
- Silverman, D. (2004) *Interpreting Qualitative data: Methods for Analysing talk, text and interaction* (London:SAGE Publications)
- Sarwar, S. (2010): *De usynlige kvinnene*. ULR:
<http://www.x-plosiv.no/default.pl?showArticle=3744&pageId=190>
[Lesedato: 10.okt 2011]
- Said, E. (2004) *Orientalismen: Vestlige oppfatninger av Orienten* (Oslo: Cappelens forlag AS).
- Spivak, G. (1988) "Can the Subaltern Speak?," I: Nelson, C. og Grossberg, L. (red.) *Marxism and the Interpretation of Culture* (Chicago: University of Illinois Press). 296.
- Sudbury, J. (1998) "Other Kinds of Dreams": *Black Women's Organisations and the Politics of*

Transformation (London: Routledge).

Sawicki, J. (1991): *Disciplining Foucault: Feminism, Power, and The Body*. Routledge: London.

Thagaard, T. (1998) *Systematikk og innlevelse* (Bergen: Fagbokforlaget).

Teigen, M. (2003) *Kvotering og kontrovers: Om likestilling som politikk* (Oslo:Unipax).

Thun, C. (2012) ”Norwegian women got gender equality through their mothers’ milk, but anti-racism is another story,” I: *NORA (1)*. Oslo.

Taksdal A. og Widerberg, K. (1992) *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*. (Oslo: Gyldendal).

Vibe, A. (1994). ”Deloffentlighetens dynamikk.” I: Hagemann, G. og Krogstad, A. (red.) *Høydeskrekk* (Oslo: ad Notam Gyldendal).

Vil ha egne institusjoner for innvandrerbarn. URL:

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=153425>

[Lesedato 11.okt 2011].

Van DeBurg, W. (1992) *New Day in Babylon: The Black Power Movement and American Culture, 1965-1975* (Chicago: The University of Chicago).

Wei, V. W. (1996) ”Asian Women and Employment Discrimination: Using Intersectionality Theory to Address Title VII Claims Based on Combined Factors of Race, Gender and National Origin,” I: *Boston College Law Review*. (Volum 37, Issue 4. Nr 4. Article 5).

Widerberg, K. (2001) *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt* (Oslo: Universitetsforlaget)

Yusuf, B. B. (2004) ”*Yoruba’s don’t do gender*”: *A critical review of Oyeronke Oyewumi’s The Invention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourses*. URL:

http://www.codesria.org/IMG/pdf/BAKERE_YUSUF.pdf

[Lesedato 04.10.2011]

Alle kilder som er benyttet i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven er: 38 107.

8. Vedlegg: Intervjuguide

Introduksjon

Kort informasjon om informantens rettigheter (frivillighet og konfidensielt) tema og intervjuguidens punkter.

Innledende spørsmål

Kan du begynne med å fortelle litt om deg selv? Bakgrunn...Hvor du kommer fra, om du har noen søsken, familie, utdanning, alder osv.

Har du en annen jobb i tillegg til arbeidet ditt her i organisasjonen?

Hvis ja, hva jobber du med?

Hva er din stilling i organisasjonen? Hvor lenge har du vært aktiv i denne organisasjonen?

Når oppstod organisasjonen /bevegelsen?

Hvem var med å starte den?

Hvorfor oppstod den?

Var den en reaksjon mot noe?

Hvor hørte du om organisasjonen første gang?

Hva var grunnen til at du valgte å engasjere deg i organisasjonen ?

(knyttet til egne erfaringer, opplevelser)

Hva var den viktigste saken for organisasjonen den gangen ?

Hva er den viktigste saken for denne organisasjonen i dag? Har dette endret seg fra tidligere?

Hvilke kvinnesaker anser du og din organisasjon som de viktigste kvinnesakene i dagens Norge og internasjonalt?

Hvem er det organisasjonen retter seg mot?

(unge, voksne, minoritet, majoritet, menn, kvinner, homofile)

Hvordan rekrutterer dere deltakere? /Hvordan får folk kontakt med/høre om dere ?

Hvordan er sammensettingen innenfor organisasjonen i forhold til kjønn, etnisitet?

Er du med i andre grupper/foreninger/prottester/demonstrasjoner?

Hvordan kan disse aktivitetene bidra til endringer i samfunnet?

Kan du gi noen konkrete eksempler?

Har du noen eksempler på hvordan dere lykkes?

Føler du du og din organisasjon har makt nok til å kunne påvirke samfunnet?

Hvis ja, hvordan? Hvis nei, hvorfor ikke?

Har du og din organisasjon kontakter med partipolitikken?

Har dere blitt invitert til politiske høringer?

Ser du på organisasjonens virksomhet som knyttet til politikk?

2) diskriminering basert på religion, etnisk diskriminering og rasisme

Jobber organisasjonen med saker som omhandler rasisme/antirasisme og/eller etnisk diskriminering? (Hvis ja, hva slags saker)

Hvordan jobber dere med disse sakene?

Hvor viktig er antirasistisk arbeid sammenlignet med arbeid for kvinnespørsmål og likestilling mellom kjønn for din organisasjon?

Jobber organisasjonen med saker som omhandler religiøs diskriminering? Hvis ja; Hvilke saker? Hvordan? Hvis nei; Hvorfor ikke?

Hva legger du i begrepet rasisme? Hva er ditt syn på omfanget av rasisme i Norge? Har dette endret seg fra tidligere? Gi konkrete eksempler.

Har du erfart rasisme og/eller diskriminering?

3) samarbeid med andre organisasjoner

Hvordan forstår du begrepet majoritetskvinner og majoritetskvinneorganisasjoner?

Samarbeider organisasjonen med andre organisasjoner som representerer *etniske majoritetskvinner*? Hvis ja; Hvilke(n) organisasjon(er), når, hvem tok initiativet, hvilke saker, hva slags type samarbeid?

Hva er organisasjonens erfaringer med slikt samarbeid med majoritetskvinneorganisasjoner?

Tror du minoritetskvinner og majoritetskvinner kan gå sammen om en felles kvinnekamp?

Hva slags møteplasser eksisterer? (paraplyorganisasjoner, 8. mars med mer.)

I hvilken grad mener du at etniske minoritetskvinnens interesser har blitt hørt og plukket opp av majoritetskvinneorganisasjoner?

Hvilke saker er tatt opp av norske majoritetskvinneorganisasjoner?

Hvilke organisasjoner tar opp slike saker?

Samarbeider organisasjonen med religiøse trossamfunn/organisasjoner?

Hvis ja; Hvilke(n) organisasjon(er), når, hvem tok initiativet, hvilke saker, hva slags type samarbeid?

Hva er organisasjonens erfaringer med slikt samarbeid?

Har organisasjonen kontakter med ulike forskningsinstitusjoner?

Hvis ja; Hvordan?

Mener du at organisasjonens interesser er inkludert i / ivaretas av forskningen / akademiske feminister?

Hva slags forskning ville du syntes hadde vært viktig for deg og din organisasjon?

Hva hadde du ønsket at det var mer kunnskap om?

4) Media

Har din organisasjon brukt media til å fremme deres interesser og synspunkter? Fortell.

Hvis ja, hvordan har samarbeidet med media fungert?

Hvordan synes du media presenterer disse sakene du og din organisasjon er opptatt av?

Hvordan opplever du representasjonen av minoritetskvinner i mediabildet?

5) Spørsmål om feminisme

Hva slags forhold har din organisasjon til norske feminister/norsk kvinnebevegelse?

Mener du kvinnekampen til minoritetskvinner skiller seg fra kvinnekampen til majoritetskvinner? Hvis ja; Hvordan skiller de seg fra hverandre?

I hverdagslivet ditt, er det noe du gjør eller måter du oppfører seg på som skiller deg fra en som er etnisk norsk?

Forstår du egen organisasjon som en som står i opposisjon til andre organisasjoner?

Hvis ja, hvilke?

Hva tenker du når jeg sier feminisme? Anser du deg selv for å være en feminist?

Forstår du egen bevegelse som feministisk?

Hva er svart feminisme for deg?

Hva tenker du når jeg sier svart feminisme?

Mener du svart feminisme er noe som eksisterer i Norge?

6) 8. mars

Hva synes du om kvinnedagen som arrangement?

Er dette en viktig dag for din organisasjon?

Ble dere invitert til å delta på 8. mars arrangementet dette året?

Har dere blitt invitert til å delta andre år?

Kom dere med forslag til parole?

Hva slags kampsaker ønsket dere å fronte på kvinnedagen?

7) Resurser

Mottar organisasjonen støtte?

Hvis ja, fra hvilke hold? (myndighetene, eller fra NGO'er?)

Når man søker om støtte, får man selv bestemme hva midlene skal brukes til?

Hvordan vurderer organisasjonen sine ressurser (er de tilstrekkelige)?
(tilstrekkelige i forhold til hva)

Hvordan skulle ressursene bli fordelt mellom organisasjoner om du hadde fått velge?

Hvem konkurrerer organisasjonen med om ressurser (andre organisasjoner)?

Er det andre ting du ønsker å få fram om organisasjonen?

Hvordan oppfatter du fremtiden til organisasjonen?

8) Personlige Spørsmål

Føler du tilknytning til det norske samfunnet?
(Føler du deg akseptert og/eller inkludert)

Har du en religiøs tilhørighet?
(Hvis ja, hvilken)

Hvor viktig er religion for deg i hverdagslivet?

Hvilke type eller typer fellesskap føler du at du primært tilhører?
Hvor føler du deg "hjemme"? Hvor føler du at du har røttene dine?
(Norge, lokalsamfunnet, transnasjonale fellesskap).

Har du venner med etnisk minoritetsbakgrunn eller er de fleste fra din egen etniske majoritetsgruppe?

Hva slags temaer er viktige og relevante for deg ?

Bruker du selv, eller vet du om andre som bruker klær (hår) eller andre former for symboler i egen politisk kamp? (foreksempel uttalte Hannah Wozene Kvam fra Queendom i en radioreportasje at

hennes afro var et bevisst politisk valg).

Hva legger du i ordet multikulturalisme? Er det noe du forstår som positivt? Er ideen om multikulturalisme viktig for deg i ditt arbeid?

